

**Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Ústav historických věd**

**Opevnění velkomoravského Starého Města u
Uherského Hradiště**

Veronika Miklášová

Bakalářská práce

2012

Fakulta filozofická
Akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Veronika Miklášová**
Osobní číslo: **H08088**
Studijní program: **B7105 Historické vědy**
Studijní obory: **Historie (dvouoborové)**
Ochrana hmotných památek (dvouoborové)
Název tématu: **Opevnění velkomoravského Starého Města u Uherského Hradiště**
Zadávací katedra: **Ústav historických věd**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Práce se zaměří na opevnění Starého Města u Uherského Hradiště, převážně na charakteristiku opevnění, její soustavu, fázi a datování. Závěrem bude srovnání s dalšími velkomoravskými hradišti.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

1. Rudolf Procházka: Vývoj opevňovací techniky na Moravě a v českém Slezsku v raném středověku. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno, v.v.i. 38. Brno 2009
2. Galuška, L. Nejstarší dějiny Starého města
3. ČERVINKA, I. L. 1928: Slované na Moravě a říše Velkomoravská, Brno
4. Galuška, L. 1997: K problematice převelkomoravského opevnění Starého Města. Z pravěku do středověku
5. Čizmář, M. 2004: Encyklopedie hradíš na Moravě a ve Slezsku. Praha.

Vedoucí bakalářské práce: **PhDr. Jan Frolík, CSc.**
Ústav historických věd

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2010**

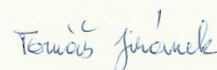
Termín odevzdání bakalářské práce: **30. března 2012**

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. října 2011

Prohlášení autora

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu pramenů a literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 13. 2. 2012

Veronika Miklášová

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala všem, kteří mi při tvorbě bakalářské práce poskytli radu, pomoc a podporu.

Mé poděkování patří především vedoucímu mé bakalářské práce PhDr. J. Frolíkovi, CSc. za pomoc a shovívavost při vedení bakalářské práce.

Dále bych chtěla poděkovat zaměstnankyni knihovny Slováckého muzea v Uherském Hradišti paní Mgr. Ivetě Mátlové za ochotu a vstřícnost při mém bádání.

V neposlední řadě bych chtěla poděkovat své rodině, blízkým a přátelům za jejich podporu.

SOUHRN

Práce se zaměří na opevnění Starého Města u Uherského Hradiště, převážně na charakteristiku opevnění, její soustavu, fázi a datování. Závěrem bude srovnání s dalšími velkomoravskými hradišti.

KLÍČOVÁ SLOVA

fortifikace - Staré Město u Uherského Hradiště- hradiště - val - výzkum - Velká Morava

ABSTRACT

Works will be focused on the fortification of Staré Město u Uherského Hradiště, predominantly on character features of the fortification, its system. phase and dating. Finally, comparison with other Great-Moravian fortified sites will be provided.

KEY WORDS

fortification – Stare Mesto u Uh. Hradiste - settlement – stockade – research- Great Moravia

Obsah

1. Úvod	1
2. 1 Velkomoravská říše	3
2.1.1. Velká Morava	3
2.2 Hradiště	12
2.3. Staré Město u Uherského Hradiště	17
3. Staroměstsko-uherskohradištská aglomerace	22
4. Přehled výzkumů ve Starém Městě u Uherského Hradiště	32
4. 1. Dějiny archeologie ve středním Pomoraví	32
4.2. Přehled výzkumů ve Starém Městě u Uherského Hradiště	34
5. Opevnění	42
5. 1. Charakteristika opevňovací techniky	42
5.2. Stavební materiál	43
5. 3. Organizace prací	44
5.4. Trvanlivost staveb	44
5.5. Konstrukce hradeb	44
5.6. Konstrukce bran a věží	48
5.7. Fortifikace hradišť	48
6. Opevnění Starého Města u Uherského Hradiště	50
6.1. Opevnění na Valách	51
6.2. Christinův val	54
6.3. Uherské Hradiště - Rybárny	56
6.4. Ostrov sv. Jiří	59
7. Opevnění jiných velkomoravských hradišť	62
7.1. Pobedim	62
7.2. Mikulčice	Chyba! Záložka není definována.
7.3. Břeclav- Pohansko	64
8. Závěr	67
9. Conclusion	69
10. Seznam pramenů a literatury	69
11. Seznam příloh	72

1. Úvod

Práce bude pojednávat o Velkomoravském opevnění Starého Města u Uherského Hradiště.

Tohle téma jsem si vybrala, protože z tohoto okolí pocházím a tohle místo mám moc ráda. Dalším důvodem bylo, že jsem se zúčastnila v roce 2009 archeologického výzkumu v archeoskanzenu Modrá a rozhodla jsem se, že chci psát o Starém Městě. Opevnění Starého Města jsem si vybrala proto, že není tak známé a ani nebylo zatím zpracované.

Práce si dává za cíl přiblížit opevnění Starého Města, její charakteristiku, opevnění, fáze a datování. Závěrem bude srovnání s jinými typy velkomoravských hradišť, které se nacházejí v jeho blízkém okolí nebo jsou součástí.

První kapitola práce by se měla zabývat Velkomoravskou říší. Bude zde nastíněn celé období Velké Moravy od Mojmíra přes Svatopluka až k zániku. Dále bych v této kapitole chtěla nastínit Staré Město u Uh. Hradiště. Staré Město u Uh. Hradiště zde bude popsáno velmi stručně, protože další kapitoly se budou věnovat Starému Městu u Uh. Hradiště. Tyto informace budu čerpat hlavně od Lud'ka Galušky (Slované doteky předků¹ a Velká Morava²) a od Dušana Třeštíka (Vznik Velké Moravy : Moravané, Čechové a Střední Evropa v letech 791 – 871³).

V druhé kapitole se zaměřím na staroměstsko – uherskohradišťskou aglomeraci. V údajích o staroměstsko - uherskohradišťské aglomeraci budu používat výraz Staré Město – Uherské Hradiště a staroměstsko – uherskohradišťská aglomerace podle Galušky. Galuška zde provedl hromadu výzkumu nových a na starší navázal. Osídlení v části Staré Město se také jeví starší, bohatší a rozsáhlejší. Také celá bakalářská práce bude zaměřena zejména na Staré Město u Uherského Hradiště.

Další velmi rozsáhlou kapitolou bude přehled výzkumu ve Starém Městě u Uherského Hradiště. Pokusím se nastínit přehled všech terénních a záchranných výzkumů, které probíhaly ve Starém Městě u Uherského Hradiště v 70. a 80. letech 19. století a probíhají až do současnosti.

¹¹¹GALUŠKA, Luděk. Slované doteky předků : O životě na Moravě 6.-10.století. 1. Brno : Moravské zemské muzeum, 2004. ISBN 80-7028-218-5.s. 64-75

²GALUŠKA, Luděk:Velká Morava. Vyd. 1. Brno : Moravské zemské muzeum, 1991.ISBN 80-7028-022'-0. s.40-48

³TŘEŠTÍK, Dušan. *Vznik Velké Moravy : Moravané, Čechové a střední Evropa v letech 791-871*. Vyd. 1. Praha : Lidové noviny, 2001.ISBN 80-7106-482-3.s. 107-201

Předposlední kapitolu bude tvořit Opevnění Starého Města u Uh. Hradiště. Tyto informace budu čerpat převážně od Rudolfa Procházky (Vývoj opevňovací techniky na Moravě a v českém Slezsku v raném středověku⁴).

Závěrem celé práce bude srovnání jiných typů opevnění velkomoravských hradišť. I při této kapitole mi bude velkým přínosem práce od Rudolfa Procházky.⁵

⁵ PROCHÁZKA, Rudolf. Vývoj opevňovací techniky na Moravě a v českém Slezsku v raném středověku. Brno: Archeologický ústav Akademie věd České republiky Brno, 2009. s. 368

2. 1 Velkomoravská říše

2.1.1. Velká Morava

Velká Morava se stala kolébkou slovanské vzdělanosti. Rostl především zájem o poznání dějin, života a společnosti. Později roste taky zájem o studium hospodářských otázek velkomoravské společnosti. Je to umožněno především rozsáhlými výzkumy a pozoruhodnými objevy. Počet písemných pramenů pro dějiny Velké Moravy je poměrně omezený a některé části jsou zčásti zlomkovité. Písemné prameny o Velké Moravě jsou ovšem různého charakteru, pocházejí z různého prostředí, různých dob a jsou psány různými jazyky.⁶

Již někdy v 7. a v 8. století docházelo na území dnešní Moravy, k významným, hospodářským a společenským proměnám. Jejich vývoj vyústil počátkem 9. století sjednocením jednotlivých slovanských moravských kmenů k vytvoření prvního západoslovanského státu. Byzantský císař Konstantin Porfyrogenetos⁷ jej nazývá „Velká Morava“.⁸

Na přelomu 8. a 9. století doznala politická mapa střední Evropy značných změn. Svou historickou roli hráli Avari, kteří nevydrželi útoky Germánů, vedených franským císařem Karlem Velikým. Na území dnešního Rakouska vznikla Východní marka, která byla nejvýhodnějším nástupním místem k expanzi franckých panovníků směrem na východ a sever.

V 1. třetině 9. století existovalo na širokém území Moravy staromoravské knížectví, v jehož čele stál Mojmir I. a na jihozápadním Slovensku se rozkládalo Pribinovo Nitranské knížectví. V prvních dvou dekádách a na začátku třicátých let se vztahy mezi Moravany vyostřily natolik, že přerostly v otevřený konflikt.⁹

⁶ Magnae Moraviae Fontes Historici. Díl 1, Annales et Chronicae : Prameny k dějinám Velké Moravy. 1. vyd. Brno : Universita J. E. Purkyně, 1966. 7-8s. (Spisy University J. E. Purkyně - filosofická fakulta ; Sv. 104).

⁷ Konstantin Porfyrogenetos = byl oficiálně byzantským císařem v letech 913–959. Poprvé použil význam Velká Morava

⁸ SNÁŠIL, Robert . Staré Město-velkomoravský Velehrad : Průvodce památníku Velké Moravy. Slovácké muzeum ve spolupráci s okresní komisí cestovního ruchu ONV v Uh. Hradišti . Brno : Tisk Grafia, [199?]. 1s.

⁹ GALUŠKA, Luděk. Slované doteky předků : O životě na Moravě 6.-10.století. 1. Brno : Moravské zemské muzeum, 2004. s. 65. ISBN 80-7028-218-5.

Pribina utekl k Ratbodovi před rokem 838, tehdy v době, kdy tento nastoupil do funkce hraběte a správce Východní marky. Pribina tam nějaký čas pobýval, pak uprchl k Bulharům a od nich odešel k Ratimírovi, kde ho roku 838 zastihla Ratbodova výprava.

O prvních letech Mojžírova panování toho mnoho nevíme. Francká říše, dostatečně zaměstnaná vlastními problémy zpočátku do vnitřních záležitostí nového slovanského státu nezasahovala. Změna nastala až po rozdělení Říše v roce 843, odkdy také začíná výraznější iniciativa východofranckého krále Ludvíka Němce učinit z Moravy poplatný a snadno ovlivnitelný satelit. A právě k roku 846 hovoří Fuldské anály o vnitřních rozbrojích u moravských Slovanů, do nichž zasáhl i Ludvík, když sesadil Mojžíra a na stolec dosadil Rastislava.¹⁰

V roce 831 pasovský biskup Reginhar pokřtil Mojžíra I. a jeho věrné. V této době se Pribina oženil s nevěstou z rodu hraběte Viléma I., který spravoval hrabství v Traunga. Podmínkou sňatku bylo, že se Pribina stane křesťanem, protože bavorská aristokratka si nechtěla vzít za muže pohana. Předpokládá se, že Pribina v Nitře nechal postavit kostel ještě jako pohan a dokonce ho dal slavnostně vysvětit. Dochází k různým pochybnostem a to např. že Pribina nestavěl kostel pro sebe, ale pro nějakou křesťanskou snad kupeckou kolonii v Nitře, nebo pro svou budoucí manželku. Často se objevuje názor, že nechal stavět kostel v Nitře teprve po svém křtu, který mu byl udělen v říši. To se však zřejmě už nedozvíme. Nejčastější závěr je, že Pribina stavěl kostel pro sebe a svou rodinu a ne pro kohokoliv jiného, protože z pramenu vychází, že se jednalo o standardní vlastnický kostel.¹¹

Konflikt mezi křesťanstvím a pohanstvím nebyl konfliktem dvou náboženství. Pohané se nebáli křesťanství, ale změny. Pokud se člověk rozhodl změnit náboženství, znamenalo to, že se mění nejenom víra, ale celý řád světa a společnosti. Odpor proti křesťanství na Moravě, byl stejně silný jako kdekoli jinde. Příímým důsledkem přijetí křesťanství bylo neobvyklé posílení moci panovníka.¹²

Téměř nepřetržitě od r. 846 až do r. 900 byli nuceni velkomoravští Slované čelit svému hlavnímu nepříteli a to říši východofrancké. Franští panovníci usilovali o podrobení

¹⁰ Galuška, Luděk: *Ve lká Morava*. Vyd. 1. Brno : Moravské zemské muzeum, 1991. s. 40. ISBN 80-7028-022'-0.

¹¹ TŘEŠTÍK, Dušan. *Vznik Velké Moravy : Moravané, Čechové a střední Evropa v letech 791-871*. Vyd. 1. Praha : Lidové noviny, 2001.s. 120-126. ISBN 80-7106-482-3.

¹² Tamtéž s. 130-131

svých východních sousedů vojensky i diplomaticky. Pod záminkou šíření křesťanství rozšiřovali svůj politický vliv na území Velké Moravy a s křížem přinášeli též meč.

Rastislav začal uvažovat o vzniku arcibiskupství, ne o biskupství, jak se obvykle předpokládá. Z biskupství by totiž neměl žádný užitek, protože případný moravský biskup by musel být podřízen některému arcibiskupovi, logicky nejspíše salzburskému. Papež také v 9. století zřizoval pouze arcibiskupství, ne biskupství. Rastislav mohl také v této záležitosti počítat pouze s Římem, protože východní církev instituci arcibiskupství neznala. Rastislav se obrátil na papeže se žádostí o vyslání učitele, než však ten stačil reagovat, požádal kníže o stejnou věc také císaře Michala III. Smysl jeho žádosti byl v něčem jiném než v samostatném arcibiskupství. Objasnili to sám papež Mikuláš I., když v roce 866 odpovídal Borisovi na jeho žádost o zřízení arcibiskupství v Bulharsku. Podle něho mělo v takovém případě jít o několika stupňový proces. Především bylo třeba zajistit dostatečný počet křesťanů v zemi a hlavně mezi nimi dosáhnout jednoty v učení i praxi. Teprve potom by mohl papež jmenovat arcibiskupa, který by zřídil větší počet biskupství, tj. podle kanonického práva nejméně tři, aby biskupové mohli kontrolovat jeho nástupce a zajistit tak arcibiskupství kontinuitu. To, co žádal Rastislav, bylo tedy právě tímto prvním stupněm. Šlo o to získat učitele, který by vyučil dostatečný počet domácích kněží a sjednotil dosavadní církve. Jako hlavní důvod uváděl, že na Moravě žije hromadu kněží různého původu, kteří mluví a učí různými jazyky a každý něčemu jinému¹³ Základním problémem proč k tomu docházelo, byla otázka mocenská (podrobení se či nepodrobení se východofranské říši), nikoliv církevní. S touto pomocí se snažili situaci řešit.

Dalším důvodem proč Rostislav nového arcibiskupa požadoval, byl, že biskup, pod jehož pravomoc Morava spadala, nebyl delší dobu schopen vykonávat své funkce. Pasovský biskup Hartwig byl totiž roku 860 postižen mrtvicí, takže tuto funkci nemohl vykonávat. Salzburský arcibiskup a král Ludvík Němec žádali sesazení, ale nebylo jim vyhověno. Rostislav měl na své straně králova syna Karlomana. Roku 862 Karloman zanechal nepřátelství s otcem a znovu se dohodl s Rostislavem na něčem, co bylo považováno za velezradu. Nevíme, k čemu přesně došlo, ale otec Ludvík Němec prohlásil před shromážděnou šlechtou, že Karloman už nedostane žádný veřejný úřad, prostě nic. Ludvík Němec začal vyjednávat spojení s bulharským Borisem. Boris přistoupil na spojení s Ludvíkem Němcem.

¹³ TŘEŠTÍK, Dušan. *Vznik Velké Moravy : Moravané, Čechové a střední Evropa v letech 791-871*. Vyd. 1. Praha : Lidové noviny, 2001.s.179-180. ISBN 80-7106-482-3.

Současně vyšlo z Moravy poselství také opačným směrem a to do Konstantinopole. Rostislav se zřejmě po Karlomanově prohře, která ho zbavovala významného spojence, vzdal naděje, že získá učitele z Říma a obrátil se někdy na podzim 863 s touto žádostí k byzantskému císaři Michalovi III. Existují však okolnosti, které by mohly nasvědčovat tomu, že na vyslání Konstantinovy mise na Moravu měl císař Michal III. přece jenom jakýsi politický zájem. V Konstantinopoli se v roce 863 a nejpozději v první polovině roku 864 vědělo, že bulharský chán právě jedná o přijetí křesťanství s Ludvíkem Němcem.¹⁴

Byzantský císař nakonec žádosti vyhověl a v roce 863 přišla na Moravu skupina kněží a mnichů, kteří byli vedeni Konstantinem a jeho bratrem Metodějem. Žádný z nich nebyl biskupem, ale výuka na Moravě začala téměř okamžitě. Měli přitom velkou podporou od moravského knížete. Konstantinovi a jeho skupině se podařilo vychovat značné množství žáků a do slovanského jazyka přeložit některé části bible a bohoslužebné formule. Pro církevní potřebu vytvořili staroslověnskou abecedu hlaholici. Na konci roku 867 dospěli Konstantin a Metoděj k přesvědčení, že misijní činnost na Velké Moravě skončila a vydali se na cestu domů.¹⁵

Také na Moravě byl rok 869 dobou významných dějinných událostí. Východofranský král Ludvík Němec se totiž rozhodl jednou provždy skoncovat s knížetem Rastislavem. Oba stárnoucí vládcové se měli střetnout u nevýslovné „pevnosti Rastislavovy“, leč hlavní útočný proud Franků a Alamanů k ní nakonec dovedl Ludvíkův nejmladší syn Karel Tlustý. Neuspěl, stejně jako nepochodil Karloman s bavorským vojskem na Nitransku.¹⁶

Ludvík Němec měl jediný cíl a to porazit definitivně Moravu. Jedno však bylo na Ludvíkově strategickém plánu nové a to , že do něho nebyly pojaty Čechy, proti nimž nebylo určeno žádné vojsko. Ludvík asi nechtěl dělit své síly, protože měl špatné zkušenosti s českou obranou z předchozích let. Nové bylo to, že proti Srbům měli bojovat Sasové a Durynkové pod vedením Ludvíka Mladšího a Rostislava měl napadnout sám spolu s Franky a Šváby. Bavorské vojsko mělo zaútočit na Svatopluka, Rostislavova synovce. Svatopluk se tu objevil poprvé, nikdy předtím o něm nebyla zmínka. V roce 869 měl své „regnum“, což ve francké terminologii označovalo politicky svébytné území pod jedním vládcem, samozřejmě ne nutně králem. Toto regnum dostal Svatopluk od Rostislava a tím pádem byl schopný sám vládnout.

¹⁴ Tamtéž s. 184

¹⁵ Galuška, Luděk: Ve lká Morava. Vyd. 1. Brno : Moravské zemské muzeum, 1991. s. 40. ISBN 80-7028-022'-0.

¹⁶ GALUŠKA, Luděk. Slované doteky předků : O životě na Moravě 6.-10.století. 1. Brno : Moravské zemské muzeum, 2004. s. 67-68. ISBN 80-7028-218-5.

Nemohla tu platit analogie s franckým systémem dělení říše mezi syny, protože ta vycházela z představy, že říše je majetkem panovníka. Tím Morava nebyla, protože panovníci tu byli voleni. Jisté je pouze to, že Svatopluk byl v postavení spíše jako spoluvládce. Moravané ho po zajetí Rostislavova totiž automaticky považovali za svého právoplatného panovníka, kterého není třeba znovu volit a nastolovat, zatímco jeho nástupce Slavomíra pak jakožto nového vládce opravdu volili.¹⁷

Další plán jak zaútočit odděleně na Rostislava a Svatopluka vnukl přitom otcí Karloman, který se asi zřejmě velmi dobře orientoval v poměrech na Moravě. Takto již připravená výprava měla začít, ale starý král těžce onemocněl. Nezbyvalo mu nic jiného než svěřit velení výpravy svému nejmladšímu synovi Karlovi Tlustému. Karel si nevedl tak špatně, protože pronikl až k Rostislavovi, nejspíše k dnešním Mikulčicím, ale nedovázil se pevnost, stejně jako dřív jeho otec obléhat, a proto se spokojil se s pleněním a pálením okolí. Ani Rostislav ani Svatopluk nebyli poraženi.

V každém případě se jednalo o jasnou zradu. Rostislav svého proradného synovce veřejně neobvinil, ale pokusil se ho nechat zavraždit. Mělo se tak stát na hostině. Plán byl však prozrazen a Svatoplukovi se podařilo uniknout. Do zajetí naopak padl sám Rostislav a byl vydán Karlomanovi.¹⁸

Karloman poslal zajatého Rostislava do vězení a okamžitě vpadl na Moravu, kde vypukl po ztrátě panovníka naprostý chaos, takže se Frankové nesetkali s žádným odporem. Ludvík Němec se v roce 870 vrátil do Řezna, kde svolal veliký říšský sněm. Hlavním a jediným důvodem byl soud nad Rostislavem, kterého přivedli přes shromážděné v těžkých řetězech a obviňovali ho z nevěrnosti, které se dopustil odbojem proti svému králi. Vynesení rozsudku ponechal král na shromážděných, a vtáhl tak do rozhodování i posly Slovanů. Rozsudek měl znamenat smrt, král ho však změnil na oslepení.¹⁹

Svatopluk se mezi tím ujal vlády i na vlastní Moravě. Roku 871 byl však Karlomanem obžalován ze zločinu nevěry, odvezen z Moravy a uvězněn. Jeho zmizení mělo neočekávané následky. Moravané se domnívali, že Svatopluk je mrtvý a proto povstali.²⁰

¹⁷ TŘEŠTÍK, Dušan. *Vznik Velké Moravy : Moravané, Čechové a střední Evropa v letech 791-871*. Vyd. 1. Praha : Lidové noviny, 2001. s. 195. ISBN 80-7106-482-3

¹⁸ Tamtéž s. 197

¹⁹ Tamtéž s. 199

²⁰ Galuška, Luděk. *Velká Morava*. Vyd. 1. Brno : Moravské zemské muzeum, 1991. s. 41. ISBN 80-7028-022-0.

Karloman, jež chtěl tímto ovládnout Moravu, pod tlakem situace, Svatopluka propustil, poctil jej královskými dary a mohl se vrátit do svého království. Moravský vládce prahl po pomstě a na místo pomoci Karlomanovi v boji se Slavomírem, sám napadl Bavorsy. Ti, zaskočení situací, byli téměř na hlavu poraženi. Vyděšený Karloman, když slyšel takové zvěsti, přikázal shromáždit všechna rukojmí, která byla v království, a vrátil je Svatoplukovi. Sám odtamtud jediného muže jménem Ratbod, který byl téměř mrtvý, obdržel zpět.²¹

V roce 869 se v Římě na žádost Kocela, zřejmě i Rostislava jmenoval papež Hadrián II. Metoděje nejprve svým legátem pro slovanská území s právem sloužit tam liturgii ve slovanském jazyce, aby ho posléze posvětil na arcibiskupa pro Panonii se sídlem v Sirmiu. Kromě Panonie a Moravy měl na starost také Nitransko a možná i Kocelovo blatenské knížectví. To však byla území, na které si vždy dělali nárok Bavoři, arcibiskupové ze Salzburgu a biskupové z Pasova. Proto Metoděj v roce 870 opouští Řím. I přesto, že se stal Metoděj arcibiskupem, skončil jako vězeň bavorského vrcholného kléru. Není jasné z jakého důvodu, jeden důvod je, že byl přímo zajat s Rostislavem a druhý je, že byl zajat cesty z Blatenska na Moravu.²²

V průběhu obranných bojů docházelo k opětovnému vypuzení bavorského kléru. Přitom si Svatopluk zřejmě uvědomil, že vlastně neví nic o osudech arcibiskupa Metoděje. Obrátil se proto s žádostí do Říma, kde na papežský stolec právě dosedl Jan VIII.²³

Proto v roce 872 dochází k velkému vzrůstu zájmu o osudy stále ještě uvězněného Metoděje. Zřejmě na popud Svatopluka rozeslal nový papež Jan VIII. Dopisy odbojným biskupům i Ludvíku Němci a jmenoval dokonce zvláštního legáta, ankonského biskupa Pavla, který se měl starat o propuštění Metoděje. Podařilo se a v létě roku 873 se arcibiskup vrátil na Moravu, kde mu Svatopluk předal do správy chrámy a všechny duchovní.²⁴

Rozšiřování panství Moravanů v době po roce 874 samozřejmě nesouviselo jen s příchodem Metoděje. Bylo umožněno především tím, že v onom roce, ve Forchheimu, nabídl Svatopluk skrze své vyslance Ludvíku Němci a Karlomanovi mírovou dohodu. Zavázal se v ní odvádět roční poplatek a složil slib věrnosti, když proti němu nebudou ze strany říše

²¹ Magnae Moraviae Fontes Historici. Díl 1, Annales et Chronicae : Prameny k dějinám Velké Moravy. 1. vyd. Brno : Universita J. E. Purkyně, 1966. S.104-105 (Spisy University J. E. Purkyně - filosofická fakulta ; Sv. 104).

²² GALUŠKA, Luděk. Slované doteky předků : O životě na Moravě 6.-10.století. 1. Brno : Moravské zemské muzeum, 2004. s. 67. ISBN 80-7028-218-5.

²³ Galuška, Luděk. Velká Morava. Vyd. 1. Brno : Moravské zemské muzeum, 1991. s. 41. ISBN 80-7028-022-0.

²⁴ Galuška, Luděk. Velká Morava. Vyd. 1. Brno : Moravské zemské muzeum, 1991. s. 41. ISBN 80-7028-022-0.

vedeny žádné vojenské akce. Tím si uvolnil ruce k expanzi. Tato expanze směřovala hlavně do oblasti, které ležely mimo zájmovou sféru Východofranské říše. Jednalo se o oblasti obývané převážně Slovy, nezřídka dosud lpícími na svém tradičním pohanském náboženství. Svatoplukův vliv vzrůstal také v pohanských Čechách.²⁵

Postupně bylo obsazeno pohanské Vislansko, podřízena knížectví v Čechách, srbské území mezi Sálou a Labem, poříčí Odry, na jihovýchodě se do závislosti na Svatoplukovi dostala část Potisí a povodí Kriše se svými solnými doly. Zejména události okolo pokřtění českého Bořivoje někdy v letech 878-879 arcibiskupem Metodějem jsou dokladem tehdejších vztahů uvnitř společnosti.²⁶

Mír s Franckou říší měl za následek zvýšení počtu bavorských mnichů, a tím pádem i přiosťření vztahů mezi nimi a Metodějovou stranou. Spory nakonec v roce 880 vyústily v obžalování Metoděje z upřednostňování slovanského jazyka před latinou, takže ještě v témže roce se s ním, ale také poselstvem Moravanů vedeným velmožem Zeměžizněm, setkáváme v Římě u papeže Jana VIII. Nejen, že Metoděj obhájil, nýbrž naopak byla vydána listina umožňující za určitých okolností kázání ve slovanském jazyce.²⁷

V roce 882 se Svatopluk zapojil do dění ve Východní marce, když vstoupil na straně správce Ariba proti synům Engelšalka, takže se zase dostal do sporů s Arnulfem, správcem Panonie, který byl synem Karlomana, někdejšího úhlavního nepřítele velkomoravského panovníka. Po dvou Svatoplukových panonských taženích byl však mezi nimi nastolen mír.²⁸

Na počátku téhož roku 885 se zhoršil zdravotní stav Metoděje. Arcibiskup stačil ještě jako svého nástupce určit Gorazda a 6. dubna zemřel. Jeho přání nebylo papežem Štěpánem V. vyslyšeno, nehledě k tomu, že moravskou církev ovládl Wiching opírající se o samotného Svatopluka.²⁹ Nejvyšším představitelem církve na Velké Moravě se proto stal nitranský biskup Wiching. Jeho přičiněním byli duchovní slovanského obřadu následně z Moravy vyhnáni a někteří dokonce prodáni do otroctví. Nejvýznamnějších z Metodějových žáků

²⁵ GALUŠKA, Luděk. Slované doteky předků : O životě na Moravě 6.-10.století. 1. Brno : Moravské zemské muzeum, 2004. s. 69. ISBN 80-7028-218-5.

²⁶ Galuška, Luděk. Velká Morava. Vyd. 1. Brno : Moravské zemské muzeum, 1991. s. 43. ISBN 80-7028-022-0.

²⁷ Tamtéž s. 42

²⁸ Tamtéž s. 42

²⁹ Tamtéž s. 43

skončili v Bulharsku, kde se jim od chána Borise dostalo vřelého uvítání. Na Moravě směli po roce 885 zůstat jen ti klerici, kteří vedli obřad výhradně v latinském jazyce.³⁰

V roce 887 se novým východofranským králem stal někdejší bavorský vévoda Arnulf a o dva roky později zemřel v Čechách Bořivoj. V české kotlině se tak ujal vlády samotný Svatopluk, čímž se Čechy staly bezprostřední součástí Velké Moravy.³¹ Podle známé pověsti měl Svatopluk tři syny. Když umíral, rozdělil svou zemi na tři díly a svým třem synům zanechal po jedné části. Prvního ustanovil velkým vladařem, ostatní dva podřídil svrchovanosti prvního syna. Napomínal je pak, aby jeden proti druhému, nečinili rozbroje a ukázal jim takový příklad: Vzal a svázal tři pruty a podal je prvnímu synovi, aby je zlomil. Když tomu nestačily síly, dal je opět druhému a podobně i třetímu. Potom rozdělil pruty a dal je třem po jednom. Oni je vzali a na příkaz zlomili. A tímto je příkladem napomenul a pravil: „ Zůstanete-li svorní, nepřátelé vás nebudou moci porazit a podřídít. Povstane-li mezi vámi svár a řevnivost a rozdělíte-li se ve tři vlády, nepodléhající prvnímu bratrovi, zahubíte se navzájem a sousedními nepřáteli budete zcela zničeni. Tuto pověst sepsal byzantský císař Konstantin II. Porfyrogenetos³²(Obr. č. 1)

Situace, v jaké se Velká Morava nacházela po smrti panovníka Svatopluka, kdy vládu nad ní přebral nejstarší Svatoplukův syn Mojmir II, nebyla nikterak jednoduchá. Církev byla bez biskupa i arcibiskupa a o svá práva se hlásil i mladší Svatoplukův syn toho jména druhý. Ačkoliv se Mojmir II. ukázal být dobrým nástupcem svého otce, postupnému rozkladu své velké říše zabránit nemohl. Téměř poprvé se stalo, že panovník nastoupil bez vojenského konfliktu a jako syn předchozí.³³

Přestože legenda o třech prutech Svatoplukových hovoří o třech jeho synech a následnících, z historických zdrojů jsou známí pouze dva. První, Mojmir II., se po otcově smrti stal velkomoravským knížetem. Druhý syn, Svatopluk II., získal v léno Nitranské knížectví.

³⁰ GALUŠKA, Luděk. Slované doteky předků : O životě na Moravě 6.-10.století. 1.vyd. Brno : Moravské zemské muzeum, 2004. s.72. ISBN 80-7028-218-5.

³¹ GALUŠKA, Luděk. Slované doteky předků : O životě na Moravě 6.-10.století. 1.vyd. Brno : Moravské zemské muzeum, 2004. s.72. ISBN 80-7028-218-5.

³² Galuška, Luděk. Velká Morava. Vyd. 1. Brno : Moravské zemské muzeum, 1991. s. 45. ISBN 80-7028-022-0.

³³ GALUŠKA, Luděk. Slované doteky předků : O životě na Moravě 6.-10.století. 1.vyd. Brno : Moravské zemské muzeum, 2004. s.72. ISBN 80-7028-218-5.

Obr. č. 1. (Situace v Evropě v době těsně před smrtí knížete Svatopluka v roce 894)

Z hlediska vnitřní politiky je vidět zřetelná snaha Mojmíra II. o obnovení církevní správy, neboť se obrátil o pomoc na římského papeže. Z pozdějšího písemného pramene se dozvídáme o přítomnosti biskupa Jana na Moravě, z čehož se usuzuje, že někdy okolo roku 900 byla organizace obnovena, ba hovoří se dokonce o více biskupstvích. Ovšem v souvislosti s dalším vývojem jim už nebyla dána možnost plně rozvinout svoji činnost.³⁴

Těsně po roce 900 došlo na Velké Moravě ke krátkodobé stabilizaci poměrů. Její rozloha se ustálila na původních územích z doby Mojmíra I. a Rostislavova. Dá se říct, že už nehrozilo nebezpečí ze strany Bavorů ani Franků. Na to však čekali Maďaři. Bylo jen otázkou času, kdy dojde ke střetu.³⁵

Jako první vzpomínají střetnutí Maďarů s Moravany, Fuldské letopisy v roce 902, kdy hovoří o porážce Uhrů. K roku 904 zase líčí Alamanské letopisy zákeřně pobití na hostinu pozvaných Uhrů Bavy. Důležitější je ale zpráva z Raffelstettenských celních tarifů mezi léty 903-906, hovořící o trhu Moravanů a o celních poplatcích za lodí plující po Dunaji. Vedle informace saského letopisce k roku 906, že pustošící Uhři byli opět Moravany poraženi, je

³⁴ Galuška, Luděk. Velká Morava. Vyd. 1. Brno : Moravské zemské muzeum, 1991. s. 45. ISBN 80-7028-022-0.

³⁵ GALUŠKA, Luděk. Slované doteky předků : O životě na Moravě 6.- 10.století. 1.vyd. Brno : Moravské zemské muzeum, 2004. s.72. ISBN 80-7028-218-5.

výše uvedená zpráva posledním údajem, který můžeme bezprostředně vztáhnout na území Velké Moravy.³⁶

Na počátku 10. století zaniká první západoslovanský státní útvar, jenž se nacházel na území Moravy a jihozápadního Slovenska, zaniká Velká Morava.³⁷

Pro srovnání bych chtěla uvést, že autor Dušan Třeštík popisuje velmi přehledně celou Velkou Moravu a zároveň se zabývá různými politickými údaji. Práce Lud'ka Galušky naopak obsahuje poznámky spíše církevního charakteru. Třeba v menší podkapitole, která se zabývá příchodem Konstantina a Metoděje - Luděk Galuška přikládá největší/hlavní význam tomu, že Konstantin a Metoděj přišli na Velkou Moravu z důvodu šíření křesťanství. Dušan Třeštík toto popisuje celkem podrobně a také se přiklání spíše k církevnímu motivu, ale uvádí, že (oba věrozvěstové) přišli hlavně kvůli založení biskupství.

2.2 Hradiště

Hradiště je místo, které bylo kdysi osídlené a opevněné. V terminologii se rozlišují pojmy jako hradisko, hrad a město, a také ruský pojem gorod, který je přímo spojován s hrazeným městem, které v době kyjevské Rusi, ve středověku, plnilo zároveň funkci hradiska. Právě tak zase německý termín „Burg“ nebývá ani odborníky užíván výlučně jen pro pojem „hrad“, ale také ve významu hradského centra „hradiska“. Užívá se ovšem i v termínu „Burgwall“, ve smyslu našich „valů“. S označením termínu hradiště, se setkáváme u mnohoznačného francouzského termínu „chateau“ nebo u anglického „castle hill“ vedle termínů zcela speciálních pro středověké formy obranných opatření a pevnostních sídel.³⁸

První hradiska se v Pomoraví objevují již v 8. století. Jednalo se především o starší sídliště, která byla obehnaná opevněním. Nejstarší opevnění tvořila jen palisádová stěna, případně hradba velmi lehké konstrukce, jejichž funkce byla v tom, že umocňovala blízký vodní tok nebo prudký sráz. Někdy na přelomu 8. a 9. století dochází ke vzniku nových a samozřejmě kvalitnějších opevnění. Mezi takové hradiště patří již zmiňované Staré Město u Uherského Hradiště, o kterém tato práce hovoří, dále Mikulčice a Olomouc. Nová hradiště vznikla v Brně – Starých Zámcích u Líšně a ve Znojmě na sv. Hypolitu.³⁹

³⁶ Galuška, Luděk. Velká Morava. Vyd. 1. Brno : Moravské zemské muzeum, 1991. s. 46. ISBN 80-7028-022-0.

³⁷ Tamtéž s. 46

³⁸ ŠOLLE, Miloš. Staroslovanské hradisko. vyd. 1. Praha : Vyšehrad, 1984. s. 11

³⁹ GALUŠKA, Luděk. Slované doteky předků : O životě na Moravě 6.-10.století. 1.vyd. Brno : Moravské zemské muzeum, 2004. s.74. ISBN 80-7028-218-5.

Podle L. Galušky další hradiště vznikaly v první polovině 9. století. Mezi ně patří Břeclav – Pohansko, hradisko na hoře sv. Klimenta u Osvětman, Pohansko u Nejdku. Hradiště v 9. století vznikala podle různých faktorů. Např. Staré Město u Uherského Hradiště a Mikulčice měly charakter raně středověkých útvaru městského typu.⁴⁰

Z doby říše Velkomoravské jsou o hradištích také zprávy písemné u Geografa bavorského⁴¹ a též u zpráv jiných kronikářů německých se dočítáme, že franská vojska moravská hradiště často obléhala a ta, která se jim poštěstila, byla spalována.

Deváté století přineslo nejen kvantitativní nárůst opevněných útvarů, ale i jejich výraznou diferenciaci. Bohužel vzhledem k chronologickým problémům je poznání dynamiky moravských hradišť značně omezeno. Již po prvních výzkumech se ukázalo mimořádné postavení tzv. raně městských aglomerací Mikulčic a Starého Města - Uherského Hradiště.

Mnoho autorů se zabývalo členěním hradišť. Např. Elzbieta Dabrowska navrhla členění hradišť především podle prostorového uspořádání, přičemž vedle zmíněných ústředí rozlišovala i centra vojenská, provinciální a lokality budované z iniciativy dynastie na místě velmožských dvorců za účelem zahuštění administrativní struktury.⁴²

Oproti této badatelce Rudolf Procházka publikoval funkční typologii⁴³ rozpracovanou Čenkem Staňou.⁴⁴

Rozlišil:

1. ústřední hradišťská města
2. provinciální hradištní města
3. hrady hradištního období
4. zemědělská centra s velmožským dvorcem
5. hradiska systému pohraniční obrany
6. strážní hradiska

⁴⁰ Tamtéž s. 75

⁴¹ Např. v listu Thietmara, arcibiskupa salcburského, papeži Janovi IX čte o Moravanech : isti latibulis ez urbibus occultati fuerunt

⁴² PROCHÁZKA, Rudolf citoval podle Elzbiety Dabrowske ,1972, zvl. 41 - 44

⁴³ PROCHÁZKA, Rudolf citoval podle Čenka Staňu, 1985

⁴⁴ STAŇA, Čenek. Mährische Burgwälle im 9. Jahrhundert. In : H. Friesinger-F.Daim.Stift Zwetrl, Niederösterreich,Wien, 1982. s. 157-200

Do první skupiny se řadí lokality Mikulčice a Uherské Hradiště - Staré Město. Autor zdůrazňuje společné znaky s lokalitami druhé skupiny na počátku vývoje. Opevněná jádra „hradištních měst“ nesla nápadné atributy přítomnosti vládnoucí vrstvy, mj. četné kostely.⁴⁵

Druhá skupina tvořila hradiště, která byla na okrajích sídelních regionů o rozloze opevněné, osídlené plochy větší než 4 ha a měly dvě části – vnitřní areál a předhradí. Ležela na strmých ostrožnách, případně v polohách alespoň zčásti přirozeně chráněných zvlněným lesnatým terénem.⁴⁶ Dále hradiště plnila roli oblastních center. Hustota osídlení byla nerovnoměrná, vedle doložené řemeslné produkce má zemědělství podružný význam. Typickým znakem je prostorové členění opevněného areálu, jádro muselo obsahovat zvlášť vydělenou akropoli rázu dvorce, prozrazující vztah k centrálním aglomeracím. Do této kategorie patří především velká ostrožná hradiště Líšeň (Jihomoravský kraj), Znojmo (Jihomoravský kraj), Osvětimany (Zlínský kraj, okres Uherské Hradiště), z méně známých Ivančice – Réna (Jihomoravský kraj), Olomouc a Přerov (Olomoucký kraj) z dolnorakouských Gars - Thunau a Limberg, ze západoslovenských Bratislava, Biňa, nížinný Pobodim a s výhradou Majcichov.

Třetí skupinu charakterizuje malá rozloha, umístěná na strategicky dominantní výšině a ráz velkomoravského sídla se zvýrazněnou vojenskou funkcí (Radslavice - Zelená Hora, Ducové).⁴⁷ Hradiska jsou na malých strmých ostrožnách a jejichž plocha nedosahuje ani 1 ha a není uvnitř členěna hradbou a příkopem. Výzkumy naznačují nepočetné osídlení. Měly snad úlohu hradů.⁴⁸

Čtvrtou skupinu tvoří rozsáhlá hradiska oválného půdorysu, které jsou bez výrazného vnitřního členění a nacházejí se v nížinných polohách v úrodné krajině. Opevněná plocha byla sporadicky osídlena s výjimkou ústředního velmožského dvorce vyděleného palisádou.⁴⁹

Významným představitelem této skupiny je hradiště Břeclav – Pohansko, který má areál dvorce s obytnými stavbami na podezdívkách. Kostel a pohřebiště jednoznačně indikuje soustředění centrálních funkcí. Zástavba velkého opevněného areálu samotného hradiště

⁴⁵ PROCHÁZKA, Rudolf. Vývoj opevňovací techniky na Moravě a v českém Slezsku v raném středověku. Brno : Archeologický ústav Akademie věd České republiky Brno, 2009. s. 92

⁴⁶ Staňa, Čeněk. Staré Město a velkomoravská hradiště. Čeněk Staňa In GALUŠKA, Luděk : Staroměstská výročí. Brno: Moravské zemské muzeum, 1990. 74s. ISBN 80-7028-010-7.

⁴⁷ PROCHÁZKA, Rudolf. Vývoj opevňovací techniky na Moravě a v českém Slezsku v raném středověku. Brno : Archeologický ústav Akademie věd České republiky Brno, 2009. s. 92

⁴⁸ Staňa, Čeněk. Staré Město a velkomoravská hradiště. Čeněk Staňa In GALUŠKA, Luděk : Staroměstská výročí. Brno: Moravské zemské muzeum, 1990. 74s. ISBN 80-7028-010-7.

⁴⁹ Tamtéž s. 74

vyčníká hustotou a rozdíly, které vyplývají z různých funkcí jednotlivých částí. Rozsáhlé vnější osídlení, z něhož bylo zatím nejlépe poznáno tzv. jižní a severovýchodní předhradí, dovolují považovat také tuto lokalitu za aglomeraci, ovlivňující i sídlištní strukturu intenzivně prozkoumaného zázemí.⁵⁰

Pátá skupina se vyznačuje spíše menší plochou, povětšinou nečleněnou. Jejich umístění prozrazuje trojici obranných linií, z nichž první je kladena na pravý břeh Dunaje blízkou soutoku s Kampou (Schiltern, Senftenberg), druhá do tzv. Bratislavské brány (Devín, Devínska Nová Ves- Na pieskach a Nad lomom) a třetí do prostoru Slovenské brány na střední tok Hronu ve volné návaznosti na jižněji ležící Bíňu (Hronský Beňadik, Malé Kozmálovce, Rybník, Starý Tekov, Tlmače).⁵¹

Šestou část tvoří výšinná hradiště vesměs pravěkého původu, vyjma Křenova- Mařina, často s dosud nepatrnými doklady velkomoravského osídlení (Hostýn, Vysoké Pole-Klášťov), dolnorakouský Oberleis, na severozápadním Slovensku pak Hradec a Nitranské Pravno-Vyšehradné.⁵²

Na sklonku 8. století existovalo na Moravě několik hradišť, která, snad vyjma Olomouce – Povelu, přešla do struktury Velké Moravy. Hradiště velkomoravského státu zjevně navazovala na starší centra. Zatím není ani dostatečně doloženo zakládání nových opěrných bodů v územích dočasně připojených Svatoplukem.⁵³

Již hluboko v 8. století se výrazně vydělila centra na řece Moravě, hradiště v Mikulčicích, ve Starém Městě u Uherského Hradiště a také v Olomouci, která ovládala široké území Moravy. V Čechách však k ničemu takovému nedošlo, nic nenasvědčuje tomu, že by některé ze zdejších hradišť mělo centrální význam pro celou zemi. Na Slovensku hradiště z 8. století dokonce vůbec chybějí, Morava, vlastně řeka Morava, je tu zřetelnou výjimkou.⁵⁴

Hradiště na řece Moravě mají nálezy doloženou bohatou historii nejméně od poloviny 8., ne-li již od přelomu 7. a 8. století. Hradiště dokládají mocenské ovládnutí příslušných oblastí a kultura elity, která na nich sídlila, dokresluje charakter této moci. Podstatnou

⁵⁰ PROCHÁZKA, Rudolf. Vývoj opevňovací techniky na Moravě a v českém Slezsku v raném středověku. Brno : Archeologický ústav Akademie věd České republiky Brno, 2009. s. 93

⁵¹ Tamtéž s. 93-94

⁵² Tamtéž s. 94

⁵³ Tamtéž s. 94-95

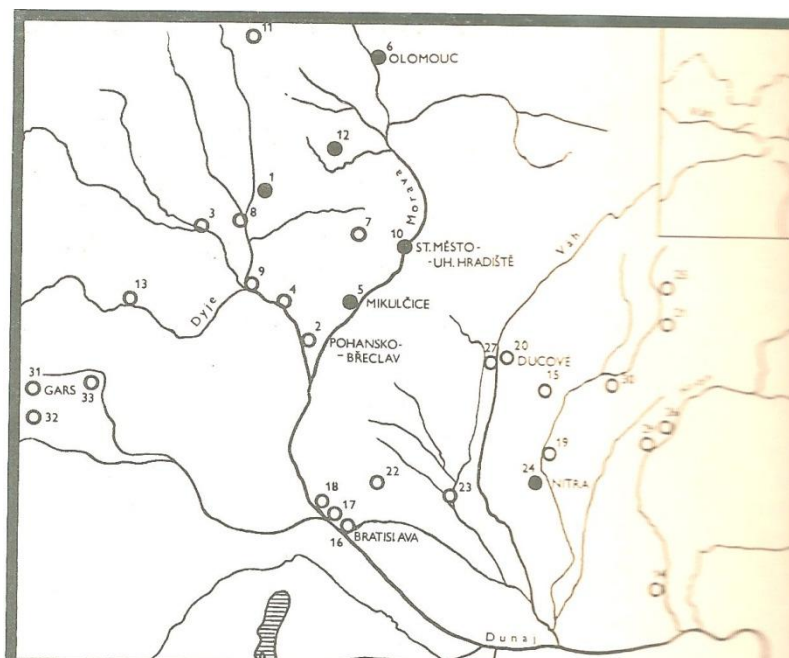
⁵⁴ TŘEŠTÍK, Dušan. *Vznik Velké Moravy : Moravané, Čechové a střední Evropa v letech 791-871*. Vyd. 1. Praha : Lidové noviny, 2001. s. 108. ISBN 80-7106-482-3.

změnou, k níž na přelomu 8. a 9. století došlo, je přechod ke kostrovému pohřbívání, sice zčásti synchronní s christianizací zejména právě elit, avšak jistě ne vyvolaný pouze jí.⁵⁵

Velkomoravská hradiště odpovídají svým charakterem prvnímu stádiu raného středoevropského státu. Nesloužila jen úzkému vrcholu společenské hierarchie, nýbrž i dalším „svobodným“ Moravanům. Bezprostřední vojenská opora knížecí vlády byla zřejmě usazena v ústředních lokalitách v jádru říše.⁵⁶(Obr. č. 2)

Velkým problémem je sociální skladba stálých obyvatel hradišť, případně dislokace jejich různých skupin, lišících se zaměstnáním, sociálním postavením apod. Nejvíce se v odlišení pokročilo na Pohansku u Břeclavi, v Mikulčicích a ve staroměstko-uherskohradišťské aglomeraci. Rozvívjala se zde forma redistribuce řemeslných výrobků a zemědělské produkce, tedy i vztahů obchodu a mimotržních vazeb, jakož i sociální postavení a míra specializace výrobků.⁵⁷

Základem pro poznávání hradišť slouží především archeologické výzkumy. Hradiště jsou totiž nížinná a výšinná, malá a velká, jednoprostorová i členěná s ústředním hradem a předhradím, intenzivně nebo sporadicky osídlena. Do roku 1983 existovalo 39 lokalit z oblasti Velké Moravy.⁵⁸

⁵⁵ Tamtéž s. 110

⁵⁶ PROCHÁZKA, Rudolf. Vývoj opevňovací techniky na Moravě a v českém Slezsku v raném středověku. Brno : Archeologický ústav Akademie věd České republiky Brno, 2009. s. 96

⁵⁷ Tamtéž s. 96

⁵⁸ Staňa, Čeněk. Staré Město a velkomoravská hradiště. Čeněk Staňa In GALUŠKA, Luděk : Staroměstská výročí. Brno: Moravské zemské muzeum, 1990. 74s. ISBN 80-7028-010-7.

2.3. Staré Město u Uherského Hradiště

O Starém Městě a jeho archeologických památkách bylo napsáno již mnoho a na výzkumech se podíleli významní archeologové, na tomto místě jmenuji alespoň některé z nich: L. Konečný⁵⁹, L. Galuška,⁶⁰ který navázal na práci V. Hrubého.⁶¹

Oblast Starého Města u Uherského Hradiště a okolí byla úrodná a nacházely se zde významné cesty. Úrodné nivy byly v oblasti soutoku Olšavy a Moravy, zemědělsky obdělávaná půda zde byla již od pravěku.

Oblast Starého Města archeologové dělí do několika lokalit, jsou to lokality „Na Valách“, „Na Zerzavici“, „Na Špitálkách“, „Na Dědině“, „Na Kostelíku“, „Nad Haltyři“, „Padělky“, „Na Zahrádkách“.

Poloha „Na Valách“ obklopovala návrší na konci severní staroměstské ostrožny. Na jihozápadě území pravděpodobně probíhala komunikace a oblastí protékal potok Salaška.⁶²

Poloha „Na Valách“ představovala centrální archeologické naleziště ve Starém Městě. Od 80. let 19. století byly v této oblasti prováděny amatérské výzkumy. V roce 1897 byly narušovány velkomoravské kostrové i žárové hroby, jejichž počet již není možné zjistit. Záchranné výzkumy byly zahájeny až v roce 1924 učitelem Antonínem Zelnitiem. Systematický archeologický výzkum je spojen až s Vilémem Hrubým, který začal výzkum v roce 1948 a ve výzkumech pokračoval až do své smrti, tedy do roku 1985. Na práci Viléma Hrubého navázala celá řada badatelů, z nichž nejznámější jsou R. Snášil, K. Marešová a L. Galuška, který na výzkumu lokalit Starého Města pokračuje dodnes.

⁵⁹ PhDr. Lubomír Konečný se narodil 20. 10. 1948 v Brně, studoval archeologii a dějiny umění, zabývá se architekturou a uměním raného středověku. (zdroj: SKLENÁŘ, Karel – SKLENÁŘOVÁ, Zuzana. *Biografický slovník českých, moravských a slezských archeologů a jejich spolupracovníků z příbuzných oborů*. Praha, 2005.)

⁶⁰ PhDr. Luděk Galuška, CSc. studoval archeologii na KK UKo v Bratislavě, od roku 1983 působí v Moravském zemském muzeu v Brně, od roku 1986 vede archeologické výzkumy v oblasti Starého Města. Zaměřuje se na staroslovanské osídlení středního Pomoraví, především na vývoj aglomerace St – UH v 6. až 10. století, dále na středověká osídlení Veligradu – Starého Města v 11. až 14. století, zabývá se i etnogenezí Slovanů a počátky christianizace na Moravě. (zdroj: SKLENÁŘ, Karel – SKLENÁŘOVÁ, Zuzana. *Biografický slovník českých, moravských a slezských archeologů a jejich spolupracovníků z příbuzných oborů*. Praha, 2005.)

⁶¹ Prof. PhDr. Vilém Hrubý DrSc. žil v letech 1912 až 1985, spravoval archeologickou sbírku Slováckého muzea v Uherském Hradišti, kde vybudoval archeologické oddělení a prováděl ve spolupráci s Československým státním archeologickým ústavem terénní výzkumy uherskohradištského regionu. Vypracoval tehdy soupisy nalezišť a nálezů. Byl vysokoškolský profesor. Byl objevovatelem a badatelem Starého Města u Uherského Hradiště. (zdroj: www.phil.muni.cz)

⁶² KONEČNÝ, Lubomír Jan. *Staré Město u Uherského Hradiště : archeologická rezervace: národní kulturní památka*. Brno, 1978. *památka.s.* 3 Brno, 1978.

Nejstarší osídlení polohy „Na Valách“ zastupují nálezy mladopaleolitické štípané industrie, období pozdního paleolitu dokládá kostrový pohřeb ženy spolu s kamennými nástroji a ohništěm. Další využití lokality prokazují sídlištní jámy z období kultury s lineární keramikou. Další osadníci přišli až v období lužických popelnicových polí, v mladší době bronzové. Nejvýznamnější osídlení je pak spojeno se Slovany a střední dobou hradištní.

Ve druhé polovině 8. století získala osada velký význam a byla opevněna příkopy a palisádami. Před vznikem Velké Moravy, žily v oblasti společensky významné rody, což nám dokládají výzkumy hrobových jam. Tyto významné rody udržovaly kontakt s cizinou. V období velkomoravském v průběhu 9. století zaniklo opevnění i hradisko a byl zde vybudován kamenný kostel. Základy tohoto kostela byly objeveny v roce 1949, tento nález se povedl Vilému Hrubému, jednalo o první, odborně a komplexně zkoumaný, prokazatelně velkomoravský, zděný kostel. Skládal se z pravoúhlé lodi a z připojené protáhlé apsidy.

Původní pohřebiště se změnilo na nekropoli celé aglomerace. Pohřbeni zde byli příslušníci velkomoravské nobility i lidé chudí, zemědělci a řemeslníci. Pohřbívání v této oblasti bylo ukončeno zřejmě se zánikem Velké Moravy.

Poloha „Na Valách“ byla znovu osídlena na počátku 13. století v souvislosti s aktivitami cisterciáckého řádu. Cisterciáci si budovali svůj klášter u dnešního Velehradu a předpokládá se, že z pozůstatků Veligradu z období velkomoravské říše chtěli vybudovat svoji hospodářskou základnu.⁶³

Nejvýznamnějším nálezem oblasti byl bez pochyby nález kostela, k dalším nálezům patří předměty nalezené v hrobech, textilie, hedvábí, brokát, krajkovina. V kostrovém pohřebišti byly nalezeny četné milodary, zlaté i stříbrné šperky, různé druhy knoflíků, kování a nákončí, prsteny, křížky, ostatkové schránky, náhrdelníky a další. Nalezeny byly také doklady křesťanské ideologie v podobě plaket s křesťanským motivem.⁶⁴ (obr. č. 3)

⁶³ <http://www.slovackemuzeum.cz/doc/258/>

⁶⁴ KONEČNÝ, Lubomír Jan. *Staré Město u Uherského Hradišt : archeologická rezervace: národní kulturní památka.* s. 3 Brno, 1978.

Lokalita „Špitálky“ se nachází na Velehradské ostrožně a tvoří ji jihozápadní část Starého Města. Severní část lokality „Špitálky“ je dnes nazývána „Na Špitálkách“. Velehradská ostrožna byla osídlena už v období paleolitu. K paleolitickým nálezům z této oblasti patří štípaná industrie, nálezy broušené a hlazené industrie, moravská malovaná keramika, keramické nálezy z období únětické kultury, předměty z období kultury středodunajské mohylové a doby popelnicových polí.

Při vybírání štěrku z profilu terasy na pravém břehu slepého ramena řeky Moravy byly rozkopány roku 1949 tři kostrové hroby, při strojovém dobývání štěrku krátce na to bylo zničeno několik dalších kostrových hrobů a celá jižní polovina základů velkomoravského chrámu. V roce 1949 byl zahájen záchranný výzkum, který vedl J. Poulík a bylo zde objeveno 38 kostrových hrobů s bohatou výbavou. V hrobech byly nalezeny různé předměty, ostruhy, nože, náušnice a gombíky ze zlata i stříbra a další předměty.

Kostel, který byl v oblasti objeven, měl obdélníkovou loď, která byla na východní straně uzavřena polokruhovitou apsidou a na západě přecházela v nartex. Délka kostela 18, 5 m, šířka 8m. Na jedné straně kostela byly zjištěny zbytky menší stavby, pravděpodobně se jednalo o baptisterium. Základové zdivo se dochovalo pouze v negativu. Kostel zanikl pravděpodobně po pádu Velké Moravy.⁶⁵ Kostel vzniknul nejméně ve dvou obdobích, vznik kostela zasahuje do druhé poloviny devátého století, druhá stavební etapa se řadí do konce devátého století.

⁶⁵ <http://www.slovackemuzeum.cz/doc/81/>

Na lokalitě „Špitálky“ je možné sledovat vývoj pohřbívání, hlavně přechod od žárového pohřbívání v popelnících ke kostrovým pohřbům a posléze k mělce zahloubeným hrobům desátého století, což je doklad již pokročilého křesťanství.

K zajímavým nálezům této oblasti jistě patří fragmenty železářských a kovoliteckých pecí a mlecích žernovů.⁶⁶ (obr. č. 4)

V oblasti Na „Zerzavici,, bylo zkoumáno 58 objektů, nejintenzivněji byla oblast osídlena do 10. století, ale kontinuálně zde bylo osídlení do 13. století. V letech 1935 – 1936 došlo při hloubení plavebního a závlahového kanálu při silnici k objevení sídliště, které nebylo předtím známé. Podle nálezů z roku 1936 je možno usuzovat, že v poloze „Na Zerzavici“ stál chrám a dokladem o zemědělském charakteru místa je nález železné radlice.⁶⁷

Osada „Na Dědině“ se nachází na jihovýchodním okraji Starého Města. Archeologové zde objevili 22 sídlištních objektů, 13 hrobů a základní zdivo rotundy. Vznik rotundy sahá do poloviny 9. století, tato staroměstská rotunda se stala farním chrámem pozdějšího Veligradu, kolem rotundy se pohřbívalo již od 9. století, dnes v těchto místech stojí kostel sv. Michala⁶⁸

V osadě Na Kostelíku, která se nachází v severovýchodním okraji Starého Města, bylo archeology zjištěno osm sídlištních objektů, k osadě pravděpodobně příslušel i kostel.

⁶⁶ KONEČNÝ, Lubomír Jan. *Staré Město u Uherského Hradiště : archeologická rezervace: národní kulturní památka. s. 5*. Brno, 1978.

⁶⁷ Tamtéž s. 4

⁶⁸ Tamtéž s. 5

Významným obdobím pro osadu „Nad Haltýři“ byla poslední čtvrtina 9. století, byly zde vlastně dva dílenské okrsky, kovolitecká a hutnická kolonie. Archeologové zjistili pozůstatky srubových staveb s ohništi, pece s hliněnými kopulemi ke slévání bronzu, studnu, hroby s milodary a železářské pece

Osada „Padělky“ měla zemědělský charakter, bylo nalezeno sedm osamocených stavení a v roce 1955 odkryty základy křížového půdorysu tvořící základy větrného mlýna. Ve velkomoravské době stal o oblasti dům srubové konstrukce s kamennou podezdívkou a dvěma ohništi.

Další oblastí je osada Na Zahrádkách. Jedná se o zemědělské sídliště z konce 9. století, u tohoto sídliště se pohřbívalo. Hroby zde byly odkryty při sondáži roku 1959, dále bylo v oblasti šest zahloubených sídlištních objektů.

3. Staroměstsko-uherskohradištská aglomerace

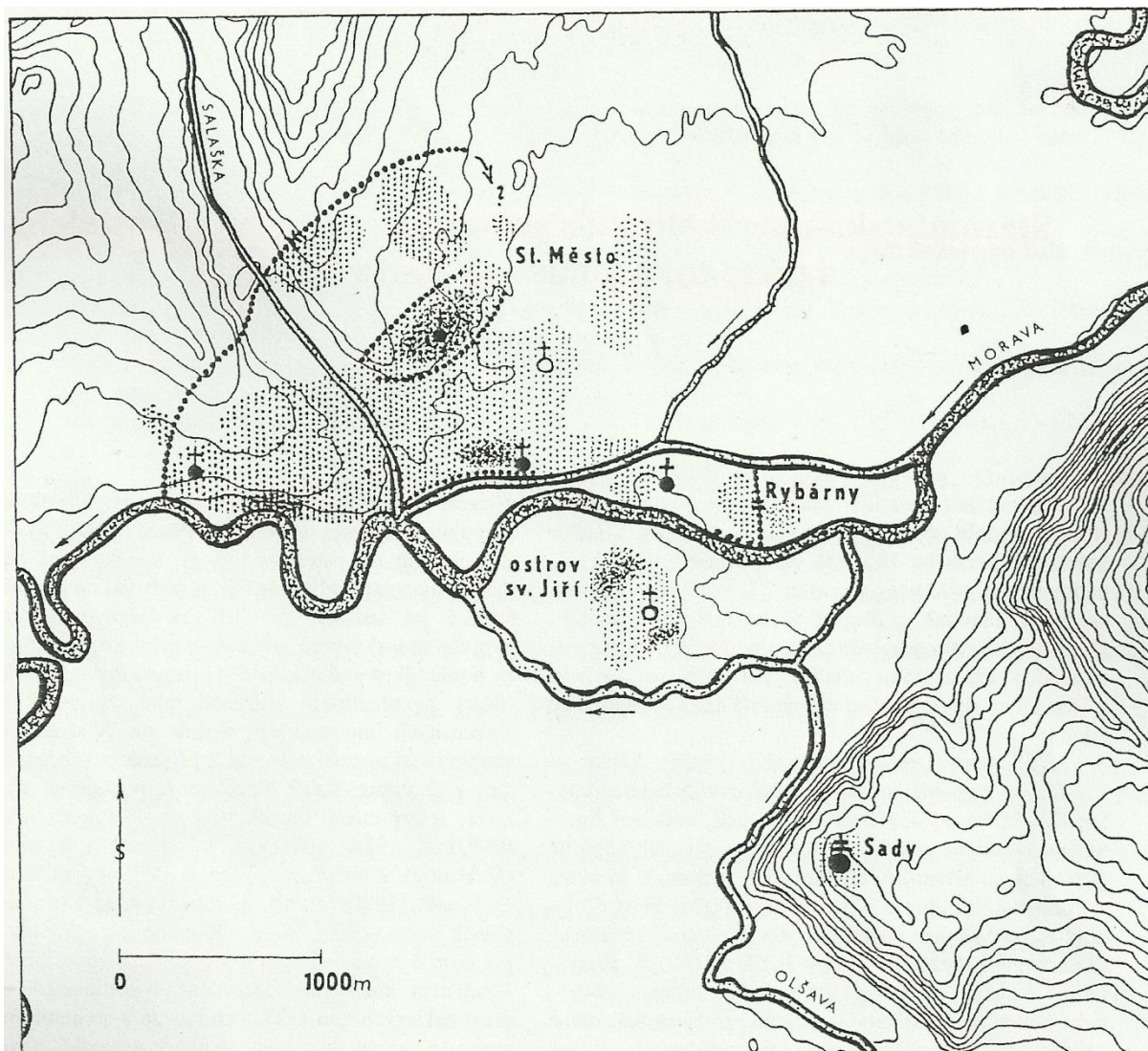
V této kapitole budu používat označení staroměstsko – uherskohradištská aglomerace, protože se více přikláním ke Galuškovu pojetí, neboť tento zde provedl řadu výzkumů nových výzkumů a na starší navázal. Osídlení v části Staré Město u Uherského Hradiště se také jeví starší, bohatší a rozsáhlejší. Také celá bakalářská práce je zaměřena zejména na Staré Město u Uherského Hradiště. Z těchto důvodů budu také nadále používat výraz Staré Město - Uherské Hradiště a staroměstsko – uherskohradištská aglomerace.

Staroměstsko - uherskohradištská aglomerace je označení pro soubor několika slovanských sídlišť z 8. až 10. století, které se rozkládají na katastrech měst Starého Města a Uherské Hradiště, po obou stranách řeky Moravy, v těsné blízkosti starého soutoku s řekou Olšavou. Podél břehů řek vedly od pravěku známé obchodní komunikace. Byly to větve staré, severo - jižní Jantarové stezky, další směřovaly od Karpat přes Chřiby na západ, na střední Moravu a pak dále do Čech. V místě aglomerace se tak vytvářela významná křižovatka obchodních cest.⁶⁹

Do této aglomerace patří rozsáhlé opevněné sídliště s pohřebišti, kostely a řemeslnými areály na pravém břehu řeky Moravy (Staré Město), sporně doložené sídliště s kostelem a mohutnou hradbou v městské čtvrti Rybárny a sídliště s doklady výroby a se zbytky zděných staveb na říčním ostrově sv. Jiří. Součástí aglomerace, i když s ní bezprostředně nesouvisel, byl i areál v Uherském Hradišti – Sadech.(obr. č. 5)⁷⁰

⁶⁹ GALUŠKA, Luděk. K otázce otevřených sídlišť raně středověké Moravy a zázemí staroměstsko-uherskohradištské mocenské aglomerace doby velkomoravské. Slovácko. 2005, XLVII, s.159

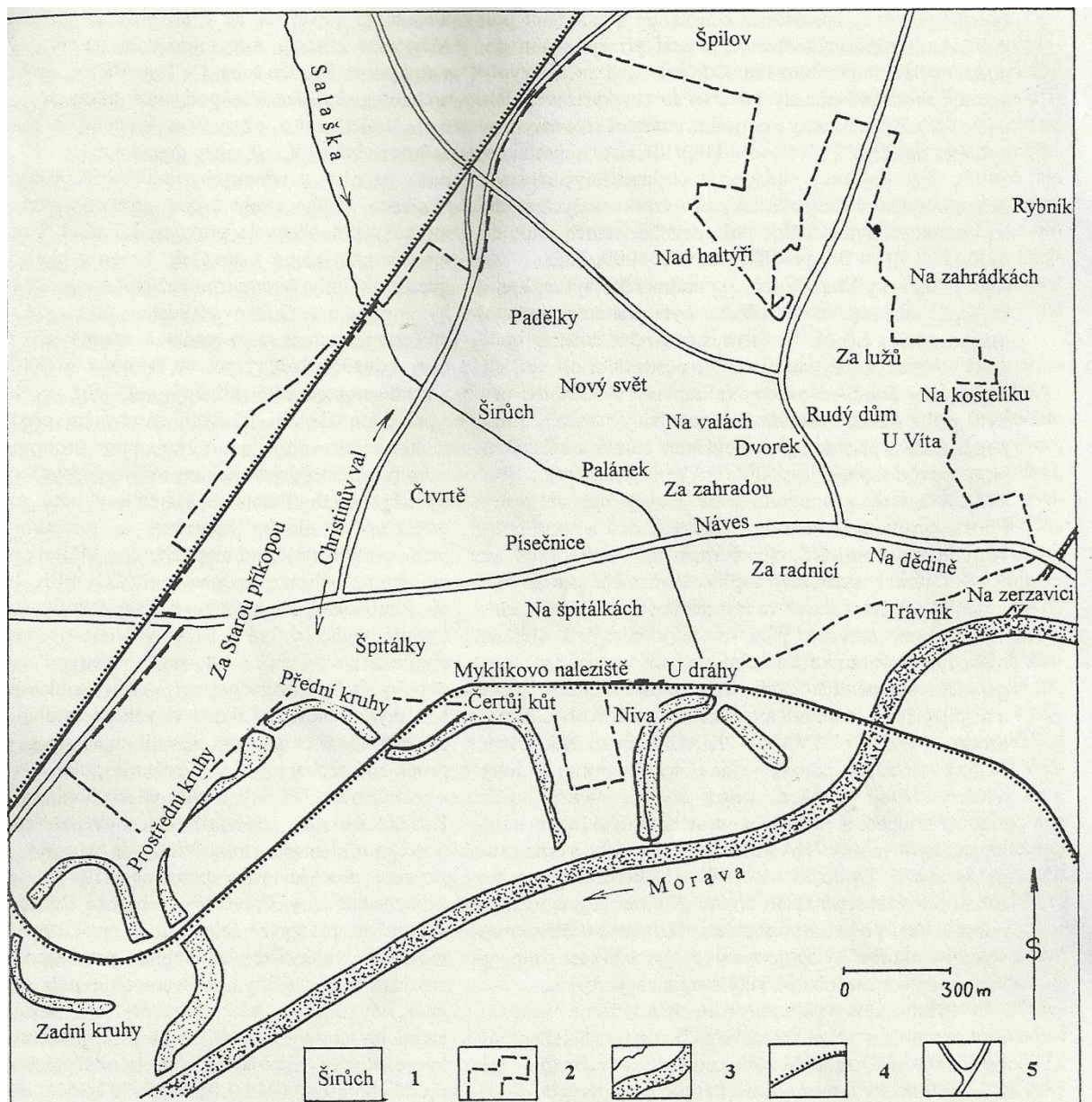
⁷⁰ GALUŠKA, Luděk. Staroměstsko-uherskohradištská aglomerace-vývoj osídlení a přírodní podmínky v 6.-10. století. Velká Morava mezi východem a západem : sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference. 2001, 17, s. 124

Obr. č. 5. (Staroměstsko – uherskohradištská aglomerace v předvelkomoravském období v 9. století)

V západní části byly objeveny lokality Na Špitálkách, Špitálky, Čertůj kút a Písečnice, východní část je známá svými nalezišti v poloze Na Valách, Nad haltýři, Nový svět nebo na Padělkách. Archeologické výzkumy ukazují, že taky rozhraní mezi nivou Moravy a východní ostrožnou bylo intenzivně osídlené a to hlavně na polohách Za Kostelíkem, U Víta (mezi ulicemi Michalskou a Svatovítskou, dnes zde stojí čtyři panelové domy), Za Zahradou (dnes zde stojí škola, zdravotní středisko a dva panelové domy) a Za Rudým domem (dnes hostinec u Nováků).⁷¹ (obr. 4)

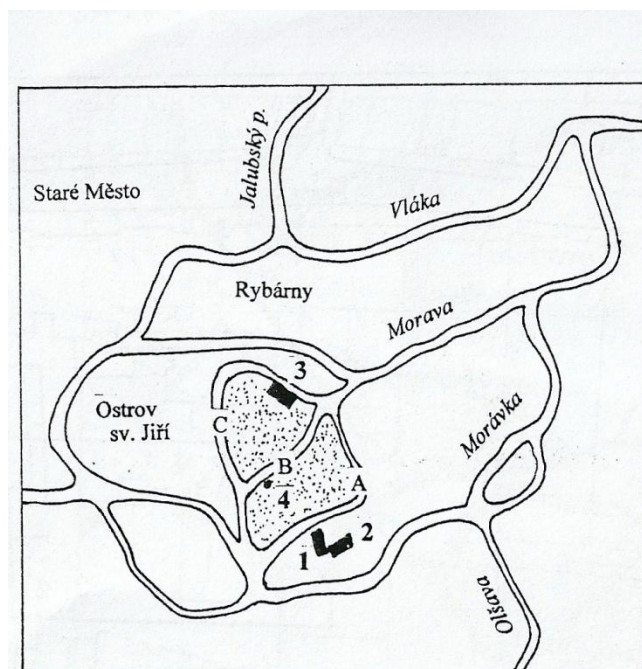
⁷¹ Tamtéž s. 124-125

Obr. č. 6 (Staroměstská část aglomerace s vyznačením názvů poloh užívaných v archeologické kultuře. 1- jména místních poloh s archeologickými nálezy, 2 rozhraní intravilánu a extravilánu , 3 – vodní toky, 4 – železnice, 5- hlavní silniční komunikace

Pro jižní část na pravém břehu Moravy měla zřejmě značný význam Vlaka. Šlo o vodoteč vytékající pravděpodobně u Jarošova z ramene řeky Moravy, který sledoval hlavní tok až k dalšímu ramenu pod Starým Městem v místech, kde se dodnes už do slepého ramene vlévá potok Salaška. Tato Vlaka, jejíž průběh je archeologicky sledován pod ulicí města Sées, byla asi 6m široká a 1,5 až 1,8 m hluboká a měla mírně zahrocené dno. V její místy dosud zapáchající výplni se našlo několik keramických zlomků velkomoravské proveniencie a také

stopy tmavě modrého vivianitu. Samotná výplň Vlázky je překryta 1,3 až 1,6 m mocnou vrstvou naplavenin a navážek.⁷²(obr. č. 7)

Průběh vodních toků v oblasti Uherské Hradiště v období raného středověku s vyznačením míst nálezů opevnění související s ostrovem sv. Jiří podle R. Snášila

1.- Hradební ul., palisáda, 2. Hradební ulice, linie dubových pilotů s horizontálními prvky, 3. Otakarova ul., 4. Protzkarova ul., A – východní boční rameno, B – střední rameno, vodoteč Rechla, C – západní boční rameno

Hranici slovanského osídlení v západní části aglomerace tvoří půloblouk tzv. vnějšího opevňovacího pásu tvořený několika typy hradeb, včetně tzv. Christinova valu. Ten se nacházel v jižní části půloblouku, přičemž se jedním koncem v Předních kruhách přimyká pravému břehu řeky Moravy. Podél silnice směrem na Zlín stoupá napříč západní ostrožnou až k jejímu nejvyššímu bodu a od něj se svažuje do údolí potoka Salaška. Odtud, přes Širůch a Padělky, opět stoupá ovšem tentokrát na temeno východní ostrožny a kříží se silnicí na Velehrad.⁷³

Zde, už vlastně v severní části aglomerace, se stáčí směrem na východ a pokračuje k rozhraní chřibského předhůří a nivy. Podmínky pro vznik sídel byly v této části Starého

⁷² Tamtéž s. 126

⁷³ Tamtéž s. 126

Města většinou velmi dobré a často jich bylo také využito, i když některé plochy, zejména v pásu podél hradeb a v okolí Salašky, osídleny nikdy nebyly.⁷⁴

Problémem, který přetrvá dodnes, byla situace okolo osídlení severovýchodní části Starého Města, tedy ve směru na Spytihněv a také k uherskohradištským Rybárnám. Sídliště ve staroměstské poloze Na Zahrádkách, které se zřejmě rozkládalo na vyvýšené poloze, se nacházelo přímo ve čtvrti Rybárny. Mezi Starým Městem a čtvrtí Rybárny příliš intenzivní osídlení předpokládat nelze. Přesto se však přinejmenším na dvou, možná na třech vyvýšeninách tvořenými starými náplavy řeky Moravy vyskytovalo. Územní rozsah těchto vyvýšenin je jen těžko určitelný, protože z nich máme k dispozici nálezy pocházející jen z plošně omezeného průzkumu.⁷⁵

S tím úzce souvisí i pokračování opevnění, které by mohlo plynule propojovat staroměstskou a hradištskou část aglomerace. Vzhledem k určité podmáčenosti terénu, který se zde zřejmě nacházel, se ani nemuselo jednat o opevnění příliš pevné a bytelné. Stejnou službu mohl v daných místech splnit např. val s palisádou, v současnosti na zemědělsky využívané ploše už nerozpoznatelný.⁷⁶

Proto se může zdát patrné, že krajina na pravém břehu Moravy měla v raně středověkém období členitý charakter. Především se jednalo o místa na ostrožnách, popř. na svazcích ostrožen, které nikdy nebyly ohrožované případnými povodněmi, a které Slované prokazatelně využili k zakládání trvalých sídel. Z dnešního pohledu tvoří přibližně 40-50% současně rozlohy Starého Města.⁷⁷

Ostrov sv. Jiří byl pojmenován podle raně středověkého kostela, který na něm stával, a kterého původ se hledá už v období Velké Moravy. Ostrov se rozkládal jihovýchodně od hlavního toku řeky Moravy a z jihu byl obtékán bočním tokem zvaný Morávka, do kterého se ještě vlévala z jihu přitékající řeka Olšava. Prý se jednalo o říční rameno, kterému se vyhýbalo osídlení z 8. a 9. století, a které rozdělovalo ostrov na dvě části. Samotný název ostrova sv. Jiří – historicky ovšem nijak nedoložený se např. ve Snášilově interpretaci vztahuje jen na jižní z obou ostrovů. Nejprve zde existovalo raně středověké sídliště z 8. a 9. století a později zde bylo založeno královské město a pevnost Uherské Hradiště, dnes centrální historická část města.⁷⁸

⁷⁴ Tamtéž s. 126

⁷⁵ Tamtéž s. 127

⁷⁶ Tamtéž s. 127

⁷⁷ Tamtéž s. 127

⁷⁸ Tamtéž s. 127

Ostrov sv. Jiří leží v nivě na zvýšeném prahu orientovaném ve směru Z – V. Vznikl na bázi fluviálních sedimentů a písků mladého kvartéru v době, kdy řeka Morava už zklidnila svůj tok. Pro středohradištní období existovaly i na ostrově sv. Jiří podobně dobré sídelní podmínky, jaké jsou zaznamenané pro staroměstskou část aglomerace. Snad to bylo dáno i tím, že úroveň hladiny řeky Moravy byla o 2 až 2,5 m nížeji, takže i zvýšený příval vod při jarních táních zasáhl asi jen nejnižněji položené části nivy, resp. okraje ostrova, přičemž zvýšené množství vody rozložené do několika ramen a vodotečí stačilo odtéct, aniž by hladina dramaticky dosáhla úrovně osídlených poloh.⁷⁹

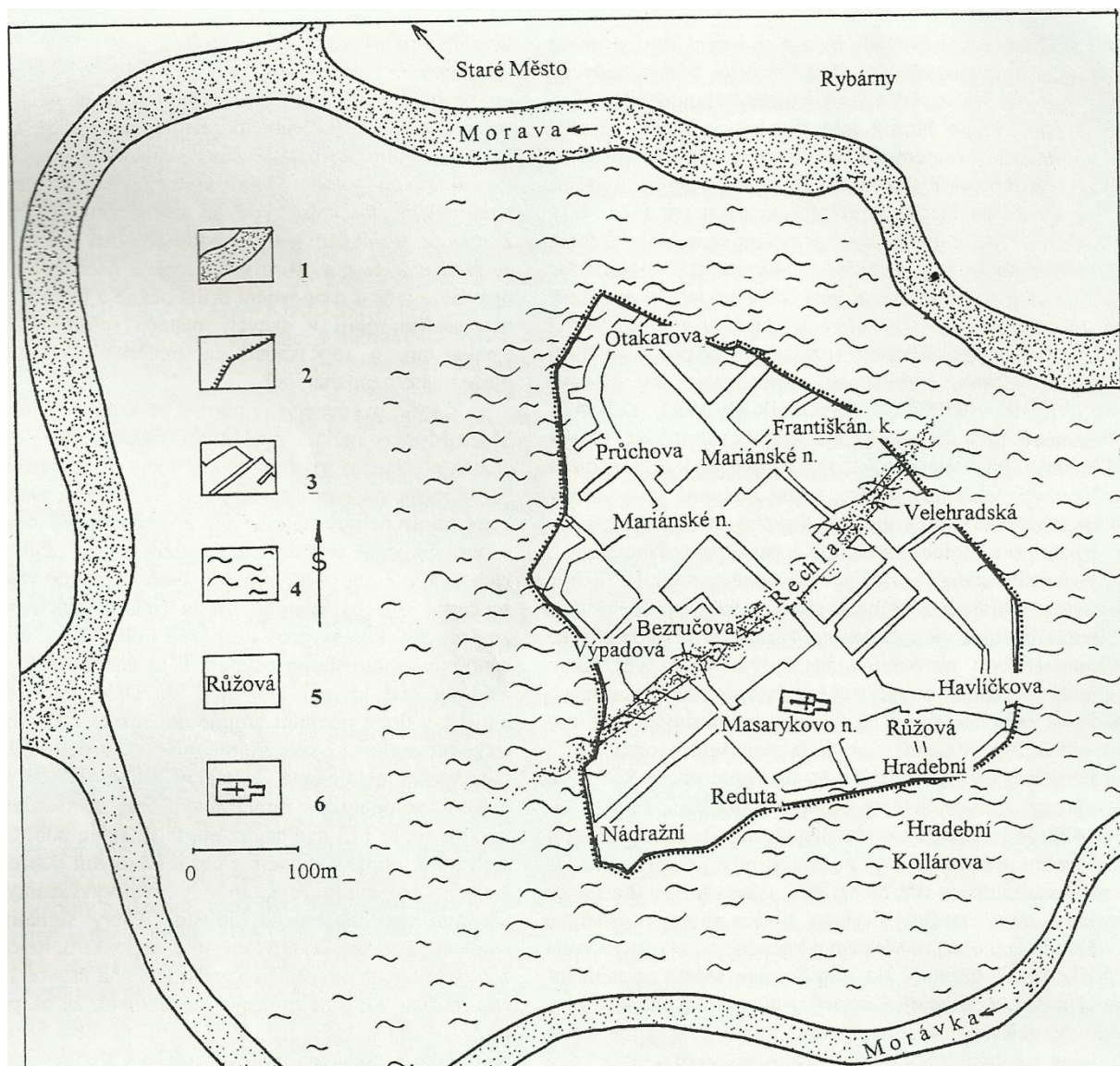
Dobu největšího rozmachu slovanského osídlení Starého Města a Uherského Hradiště představuje 9. století. Na pravém břehu řeky Moravy postupným vývojem vzniklo rozsáhlé velkosídliště, které se v konečné fázi rozkládalo na ploše 300 a možná až 350 ha. Ještě v 1. polovině 9. století zde zřejmě existovalo roztríštěné osídlení, které mělo podobu tzv. „osad“.⁸⁰

Ovšem v průběhu doby, hlavně v souvislosti s přibývajícím počtem obyvatelstva, asi docházelo k zabírání doposud volných ploch, takže se z původních osad někdy ve 2. polovině 9. století stal více méně jednolitý sídlištní celek. V důsledku tohoto vývoje změnilo do té doby centrální sídliště v poloze Na Valách svůj charakter. Tamní, původně lokální pohřebiště se stalo nekropolí celé aglomerace a po polovině 9. století byl na něm vystaven zděný kostel. V důsledku toho se výrazně zvýšila intenzita pochovávání. To mělo za následek, že do míst, kde dříve stávala obydlí, byly ve 2. polovině 9. a na počátku 10. století ukládány hroby.⁸¹(Obr. č. 5)

⁷⁹ Tamtéž s. 129

⁸⁰ Tamtéž s. 130

⁸¹ Tamtéž s. 130

Obr. č. 8 (Uherskohradištská část aglomerace – ostrov sv. Jiří s vyznačením názvů míst nejvýznamnějších nálezů užívaných v archeologické literatuře. 1. – vodní toky, 2- přibližný rozsah staroslovanského osídlení, 3 – schéma zástavby historické části, 4 – místa v dosahu povodní, 5 – názvy míst s archeologickými nálezy, 6 – poloha kostela sv. Jiří

Změn doznalo také osídlení Na Dědině. Starší objekty s doklady lovu ryb překryla rozměrná kamenná stavba s litými maltovými podlahami a střechou z hliněných vypalovaných komponentů. Byla dlouhá nejméně 18 m a široká 10 m, obvodové zdi budované z lomového kamene a římských cihel byly z vnitřní strany omítnuty. Dalším přínosem bylo reprezentační obydlí příslušníka nejvyšší společenské vrstvy Moravanů vybudované někdy okolo poloviny 9. století a dále dostavované ještě v době Velké Moravy. Existence tohoto honosného sídla palácového typu byla zřejmě hlavním důvodem výstavby

blízké centrální stavby, rotundy sv. Michala. Spojením těchto zděných staveb s okolními chatami a sruby i objekty hospodářského charakteru vznikl mocenský okrsek.⁸²

Severně od mocenského okrsku, v poloze U Víta, byl v 9. století založen rozsáhlý areál specializovaných řemesel. V jeho rámci došlo k vyčlenění jednotlivých výrobních okrsků tvořených shluky dílen a pomocných objektů, nechybí ani stavby shromažďovacího účelu. V areálu určitě tvořili šperkaři, kováři a hrnčíři, přičemž nelze vyloučit ani výrobce jiných odvětví. Je pozoruhodné, že na celé zkoumané ploše nebyl zjištěn objekt, který by bylo možné označit za obydlí. Je pravděpodobné, že výrobci i s rodinami sídlili na okolních polohách, Na Zahradkách a Na Kostelíku, popř. Za Zahradou. Právě tato poloha byla v 9. století osídlena a využívána.⁸³

Další obydlí a objekty s doklady šperkařství a kovářství byly odkryty v blízkosti městské radnice na polohách Za radnicí I a II. Velmi zajímavý zde byl nález tzv. dlouhého objektu ve smyslu interpretací B. Dostala se stopami po hrnčířství, zlatnictví, sklářství, kovářství a hutnictví.⁸⁴

Podle poznatků prezentovaných ve starších pracích V. Hrubého, doplněné o závěry z výzkumů R. Snášila byla západní ostrožna tvořená především polohami Špitálky, Na Špitálkách a Písečnici tedy existovala jak místa s funkcí sídlištní s doklady bydlení a výroby, tak i místa s kumulací hrobů, ba nechybí ani stopy po opevňovacích systémech mající formu zákopů. Obydlí zde tvořili jak zahlobené objekty, tak i stavby povrchové, mezi jasně převažujícími hroby kostrovými však nechybí ani pohřby žárové.⁸⁵

Osídlení východní ostrožny se týká poloh Padělky, Nad Haltýři, Širůch, Palánek a částečně i polohy Na Valách. Z nich nejvýrazněji jsou zastoupeny hlavně Padělky a Nad Haltýři, které jsou spojovány s kovodělnými odvětvími, s hutnictvím a kovolitectvím. Obě jsou prezentovány pracovišti s příslušnými pecemi, obě doprovázela obydlí řemeslníků. V podstatě se zřejmě jednalo o samostatný výrobní areál, víceméně oddělený od dalších částí aglomerace.

Stejně jako staroměstská část aglomerace zaznamenalo i ostrovní sídliště v 9. století znatelný rozmach. Nejvíce poznatků bylo získáno při rozsáhlejších záchranných pracích, především v ul. Otakarově, Hradební a Havlíčkové a dále na Mariánském a Masarykově náměstí, v areálu Františkánského kláštera či na nádvoří Reduty. Významná se ukázala také sledování technických liniových výkopů a jiných drobných stavebních aktivit v ul. Výpadové,

⁸² Tamtéž s. 130

⁸³ Tamtéž s. 130-131

⁸⁴ Tamtéž s. 131

⁸⁵ Tamtéž s. 132

Nádražní, Smetanově, Průchově a Velehradské. Zde všude byly zaznamenány vrstvy s nálezy z 9. století. Průzkumy jiných míst např. v ul. Prostřední, Kollárově, u kaple sv. Alžběty či v budově bývalého kláštera jezuitů, naopak doložily až osídlení ze 13. století a pozdější⁸⁶

V severní části souvisejí nejznámější výzkumy s Mariánským náměstím a ul. Otakarovou. V obou případech se vrstva z 9. století nachází na vrstvě předvelkomoravské. Označuje se jako horizont III., typická je pro ni výrazně černá barva a místy má charakter půdního černozemního sedimentu. Na okraji osídlení v Otakarově ul. asi stála menší věžovitá kamenná stavba, která zřejmě byla součástí obrany, a dokonce jsou doloženy zbytky haťové cesty.⁸⁷

V osídlení levého břehu Moravy a především jeho vývoje na ostrově sv. Jiří máme podstatně méně jasnějších odpovědí, než je tomu v případě oblasti Starého Města. Hlavní příčinou neutěšeného stavu poznání je torzovitost výzkumů, neboť velkomoravské osídlení bylo překryto středověkým městem, které se dále vyvíjelo až do současné doby. Přesto lze i na základě těchto torzovitých výzkumů vidět, že i sídliště na ostrově prodělalo v 9. století znatelný rozmach. Nejvíce těchto poznatků bylo získáno ze záchranných výzkumů probíhajících v ulicích a na náměstích v dnešním historickém městském jádru. Že bylo sídliště na ostrově sv. Jiří významnou součástí aglomerace, dokládají stopy po kamenné, maltou pojené architektuře, které byly nalezeny např. v ulicích Růžová – Hradební či v jižní části dnešního Masarykova náměstí. V případě nálezů z Masarykova náměstí se dokonce jedná o základy kostela sv. Jiří, které jsou datovány do velkomoravského období. Stopy po kamenné architektuře či drobné nálezy jako ostruha, gombík, třmen nebo olověný křížek taktéž svědčí o přítomnosti vyšší společenské vrstvy.⁸⁸

Tento problém týkající se opevnění řeší spousta autorů. Studie, kterou napsali R. Snášil a R. Procházka nám podává informace o dosavadních poznatcích o osídleních ostrova sv. Jiří.⁸⁹

Jedním z vůbec nejstarších problémů osídlení ostrova v hradištní době tvoří otázka existence eventuálního hradiska, opevnění. Dosavadní názory lze roztřídit do dvou základních

⁸⁶ Tamtéž s. 132-133

⁸⁷ Tamtéž s. 133

⁸⁸ Tamtéž s. 133

⁸⁹ Snášil, Robert, Procházka, Rudolf. Příspěvek k poznání velkomoravského střediska severní části Dolnomoravského úvalu. Rudolf Procházka, Robert Snášil : Věnováno 725. výročí prvé písemné zmínky o Uherském Hradišti. , Slovácko : společenskovední sborník pro moravsko-slovenské pomezí, 1981, Roč. 23., s. 9-58.

skupin: 1. Ostrov před založením města opevněn nebyl. 2. Ostatní badatelé nevěří, že by tady nějaké opevnění bylo.⁹⁰

Na tuto studii byla vytvořena recenze, kterou napsal J.Klápště.⁹¹ Počátky sídelního využití ostrova jsou kladeny na počátek 9. století. Ve své recenzi se zabývá a dá se říct, že i kritizuje kapitolu o funkčnosti sídliště na ostrově sv. Jiří v rámci aglomerace v severní části Dolnomoravského úvalu. Autoři Procházka a Snášil berou tohle hradiště jako mocenské centrum. Dále osídlení na ploše Starého Města, které nám poskytuje výrazné doklady týkající se rozvinuté výroby, obchodu interpretují jako předhradí.⁹²

Poslední částí staroměstsko – uherskohradištské aglomerace jsou Sady, poloha Špitálky. Snad jen toto naleziště lze do jisté míry spojit s určitou funkcí a tou mohla být funkce církevního centra Velkomoravské říše. Platí to především pro 2. polovinu 9. století, kdy se na sadské výšině rozkládal církevní areál s komplexem zděných budov, s dlouhou halovou stavbou shromažďovacího charakteru, srubovým sídlištěm a kostrovým pohřebištěm. Plošně sice sadská výšina asi ani nebyla bezprostředně součástí aglomerace, avšak organizačně s ní zcela jistě souvisela. Vyvýšená poloha Sadů nad nivou řeky Moravy byla dominantní v rámci celého sídelního areálu. Byl a je odsud výhled do širokého okolí a naopak církevní areál se svými bíle omítnutými stavbami krytými hnědočervenými střechami byl v krajině nepřehlédnutelný.⁹³

⁹⁰ Tamtéž s. 26

⁹¹ KLÁPŠTĚ, Jan. Folia historica bohemia. 6 Praha : Ústav československých a světových dějin ČSAV, 1984. s. 295-298

⁹² Tamtéž s. 298

⁹³ GALUŠKA, Luděk. Staroměstsko-uherskohradištská aglomerace-vývoj osídlení a přírodní podmínky v 6.-10. století. Velká Morava mezi východem a západem : sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference. 2001,

4. Přehled výzkumů ve Starém Městě u Uherského Hradiště

4. 1. Dějiny archeologie ve středním Pomoraví

Geografický celek středního Pomoraví, který se rozkládá v severní oblasti Dolnomoravského úvalu, je ohraničen na severu tzv. Napajedelskou soutěskou, na východě podhůřím Bílých Karpat, na jihu v oblasti Moravského Písku a Bzence tzv. Moravskou Saharou a na západě podhůřím Chřibů. Tato pomoravská oblast byla opakovaně osídlována jednak pro svou výhodnou polohu (již od pradávných dob zde probíhaly a navzájem se křížovaly obchodní spoje), jednak pro půdní, lesní i vodní bohatství krajiny.⁹⁴

První krůčky archeologického bádání ve středním Pomoraví se dají klást do 70. a 80. let 19. století a byly podobně jako i v jiných oblastech nesmělé. Tak jako stál u kolébky moravské archeologie J. Wankel, tak stál u kolébky počátku archeologického bádání ve středním Pomoraví jeden z jeho spolupracovníků F. Příkryl.⁹⁵

Nebyl ovšem sám. Spolu s ním pracovali další nadšenci, z nichž připomeňme alespoň J. J. Christina, J. Homolu, F. Myklíka, B. Hanáka a L. Tkáče. Tito lidé spolu s dalšími položili základní kámen na obtížné cestě poznávání nejstarších dějin „Zahrady Moravy“ jak je toto území též nazýváno.⁹⁶

Doba romantismu ovlivňovala nejen výsledky práce, ale i směr badání. Ten byl především zaměřen v souvislosti se znovu oživenou velehradskou tradicí, vyvolanou roku 1863 oslavami výročí příchodu cyrilometodějské misie na Moravu a výročím Metodějovy smrti roku 1885 kvůli řešení tzv. velehradské otázky.⁹⁷

Naivní představy spolu s nedostatečnými znalostmi archeologického materiálu bránily kritičtějšímu rozboru hmotných pramenů a tak výsledky tehdejších badatelských snah byly častěji podmíněny jejich fantazií než skutečností. Přes tyto některé omluvitelné a pochopitelné nedostatky byla jejich vpravdě průkopnická práce nesmírně záslužná, protože podnítila zájem o studium slovanského osídlení.⁹⁸

⁹⁴ SNÁŠIL, Robert, et al. *Veligrad Staré Město : publikace k 20. výročí objevu prvního dokladu velkomoravské zděné církevní architektury na území ČSSR, odkryté v roce 1949 ve Starém Městě „Na Valách“*. 1. Uherské Hradiště : Slovákcké muzeum, 1969. s. 6

⁹⁵ Tamtéž s. 7

⁹⁶ Tamtéž s. 7

⁹⁷ Tamtéž s. 7

⁹⁸ Tamtéž s. 7

Výsledky jejich prací zároveň upoutaly pozornost odborníků (I. L. Červinka, L. Niederle, K. Buchtela, J. Böhm, J. Skutil a další), kteří se začali živěji zajímat o archeologické dění v regionu.⁹⁹

Za další vyhraněnou etapu ve vývoji archeologie ve středním Pomoraví se dá označit období mezi lety 1924 – 1933. V té době, a vlastně již od přelomu století značně vzrůstá počet vlastivědných pracovníků se zaměřením na archeologii. Průzkum oblasti po této stránce je však stále do jisté míry omezen místními, úzce teritoriálními zájmy nadšenců, i když se zdaleka neomezuje výhradně na některá exponovaná naleziště, tak jak k tomu bylo v předchozích letech.¹⁰⁰

S touto fází vývoje je bezprostředně spjata i jméno A. Zelnitia, který uplatňoval v oblasti terénní činnosti ve středním Pomoraví svou úzkou specializací a prozkoumal především slovanské osídlení. Prakticky až do roku 1947 se zcela systematicky věnoval průzkumu Starého Města a jeho nejbližšího slovanského osídlení. Především jeho zásluhou byla staroměstská lokalita v té době uznána nejen za lokalitu slovanskou, ale i za důležité velkomoravské hradisko.¹⁰¹

Třetí etapu lze vymezit lety 1933 – 1948. Nadále se rozšiřuje okruh příznivců archeologie, jejichž terénní činnost pokrývá s ojedinělými výjimkami některých obcí již celé střední Pomoraví. Vedle kvantitativního růstu se prohlubuje nadále i kvalita archeologického bádání. Stejně jako ve druhé fázi vývoje je spjata se jménem A. Zelnitia, tak je tato třetí vyhraněná etapa vývoje spojena se jménem tehdy uherskohradištského učitele, později přednosty prehistorického ústavu Moravského muzea v Brně, univ. prof. dr. V. Hrubého, DrSc.¹⁰²

Zásluhou V. Hrubého se dostává archeologie ve středním Pomoraví na vědeckou úroveň. Především jeho přičiněním se začínají ve stále větší míře uplatňovat rozsáhlejší plošné systematické výzkumy slovanských i pravěkých lokalit. V průběhu svého působení shromáždil veškeré dostupné výsledky dosavadního bádání, doplnil je výsledky vlastních prací a získal tak rozsáhlý dokumentační i hmotný nálezový materiál, který potom jako celek odborně zpracoval a vyhodnotil.¹⁰³

⁹⁹ Tamtéž s. 7-8

¹⁰⁰ Tamtéž s. 8

¹⁰¹ Tamtéž s. 8

¹⁰² Tamtéž s. 8-9

¹⁰³ Tamtéž s. 10

Na základě získaných údajů se s úspěchem pokusil o první vědeckou syntézu nejstarších dějin regionu, kterou publikoval v roce 1948 pod titulkem „ Z pravěku středního Pomoraví“.

Čtvrtá etapa vývoje archeologického bádání ve středním Pomoraví začíná rokem 1948. I toto období je spjato se jménem V. Hrubého a s Prehistorickým ústavem Moravského muzea v Brně. Rokem 1948 zahajuje V. Hrubý v rámci celostátního vědeckého úkolu sérii rozsáhlých systematických výzkumů, kde se dnes nacházejí jedny nejvýznamnější velkomoravské lokality (Staré Město, Modrá u Velehradu, hradisko sv. Klimenta u Osvětiman, Uherské Hradiště – Sady). Bádání je doprovázeno systematickým průzkumem slovanských sídlišť agrárního charakteru a tak se postupně vytváří stále ucelenější obraz nejen velkomoravského ale vůbec slovanského osídlení středního Pomoraví.¹⁰⁴

4.2. Přehled výzkumů ve Starém Městě u Uherského Hradiště

Staré Město se svým okolím představuje jedno velké archeologické naleziště.¹⁰⁵ Existuje u nás jen málo nalezišť, o něž byl a doposud je zájem tak hluboký a trvalý, jako je tomu v případě Starého Města. Tento zájem sahá až k polovině 19. století, do doby příprav cyrilometodějských milénií, které jak se nakonec ukázalo, se staly impulsem nejen k hledání velkomoravského Velehradu, ale vyvolaly i zájem o „předhistorické předměty“.¹⁰⁶

Už v roce 1862 ztotožnil archivář V. Brandl Staré Město s trhovou vsí Velehrad vzpomínanou v listině biskupa Zdíka z roku 1131 i ve Fuldských análech, kde nyní Staré Město a Uherské Hradiště leží. Už tehdy přitom také upozornil na staroměstskou polohu „Na Valech“ jako na naleziště z doby velkomoravské. Tímto více méně deduktivním tvrzením byl odstartován zájem o Staré Město velkomoravské. Jeho nositeli se stali především učitelé, kněží a sběratelé. Nezřídka pocházejí z okruhů spolupracovníků významných osobností nebo vlastivědných institucí.¹⁰⁷

První skutečné odkryvy mající charakter archeologických výkopů ve Starém Městě u Uherského Hradiště byly uskutečňovány v 70. a 80. letech 19. století. Jsou spojeny se jmény J. J. Christina (1868 – 1870), F. Přikryla (1876 – 1887), J. Homoly (1880 – 1889).¹⁰⁸

¹⁰⁴ Tamtéž s. 10

¹⁰⁵ GALUŠKA, Luděk. Přehled archeologických výzkumů Moravského zemského muzea Brno ve Starém Městě a okolí v letech 1992-2002. Slovácko. 2002, 44, s. 113-134

¹⁰⁶ GALUŠKA, Luděk. Historie a současnost archeologických výzkumů ve Starém Městě : K metodě a metodice terénních průzkumů a výzkumů. Forum Urbes Medii Aevii I. 2004, 4, s. 4

¹⁰⁷ Tamtéž s. 4

¹⁰⁸ Tamtéž s. 4

J. J. Christin byl první staroměstský učitel – archeolog. Po tomhle člověku byla pojmenována část vnějšího opevňovacího valu vedoucí od břehu Moravy za cukrovarem směrem ke kříži „Na Kopánkách“. V této době byl tento val ještě dobře znatelný. Byl dva metry vysoký a měl předsunutý hluboký příkop. První plošné rozsáhlejší průzkumy provedl v letech 1880 – 1885 ve Starém Městě J. Homola.¹⁰⁹

Nástupcem J. J. Christina se stal v roce 1888 F. Myklík. V tomto roce provedl v jižní části polohy „Na Špitalkách“ první záchranné práce, při kterých objevil stopy osídlení z období pravěku a raného středověku. Dodnes je tato lokalita označována jako Myklíkovo naleziště.¹¹⁰

Byly to především odkryvy, které do Starého Města přilákaly i tehdejšího předního reprezentanta moravské archeologie I. L. Červinku. Ten pak o nich pojednal v letech 1893, 1897 a 1902. Do roku 1887 také spadá první projev zájmu o zdejší archeologii ze strany pozdějšího významného badatele A. Zelnitia.¹¹¹

Antonín Zelnitius začal jako archeolog a učitel působit ve Starém Městě již v roce 1922. Už na konci toho roku byl na jeho popud ustanoven Musejní spolek Starý Velehrad – Staré Město se sídlem ve Starém Městě. I přes nezáměr I. L. Červinky se mu podařilo odkrýt více než 300 velkomoravských hrobů a několik desítek sídlištních objektů.¹¹²

Zásluhou muzejního spolku došlo 29. května 1927 ve Starém Městě ke slavnostnímu otevření muzea. Byly zde nejen nálezy A. Zelnitia, tedy spolkové, ale také většina materiálu ze starších výzkumů F. Myklíka.

Rok 1924 znamenal jistý předěl ve vývoji archeologického bádání na Staroměstsku, protože vlastně ukončil jeho první etapu. Trvala přibližně 50 let, a byť byla výrazně spojena s amatérismem, romantismem a vlasteneckým cítěním, v jejím průběhu došlo k položení pevných základů terénního výzkumu. Na základě sběrné činnosti byl zjištěn přibližně rozsah ranně středověkého osídlení, přičemž výkopy jasně doložily existenci velkomoravských objektů, do té doby vlastně jen vysněných.¹¹³

V roce 1933 došlo v Uherském Hradišti k založení Musejního a archeologického spolku Slovácké museum. Jeho správcem se stal mladý učitel Vilém Hrubý. Už tehdy pracoval v celém Pomoraví, kromě toho se podílel na mnoha výzkumech ve Starém Městě.

¹⁰⁹ Staré Město v proměnách staletí. Staré Město: Město Staré Město, 2000, s. 34. ISBN 80-86045-42-0.

¹¹⁰ Tamtéž s. 34

¹¹¹ GALUŠKA, Luděk. Historie a současnost archeologických výzkumů ve Starém Městě : K metodě a metodice terénních průzkumů a výzkumů. Forum Urbes Medii Aevii I. 2004, 4, s. 4

¹¹² Staré Město v proměnách staletí. Staré Město: Město Staré Město, 2000, s. 35. ISBN 80-86045-42-0.

¹¹³ GALUŠKA, Luděk. Historie a současnost archeologických výzkumů ve Starém Městě : K metodě a metodice terénních průzkumů a výzkumů. Forum Urbes Medii Aevii I. 2004, 4, s. 4

V roce 1942 vytvořil soupis archeologických lokalit regionu, který obsahoval více než 300 nalezišť z katastrů 77 obcí tehdejšího okresu. Se jménem Viléma Hrubého je spojován Karel Hanák, který se stává později významným představitelem Slovákckého muzea.¹¹⁴

Doba následující, ukončená pádem nacismu v roce 1945, resp. rokem 1948 už byla obdobím, kdy se na Staroměstsku uskutečnily první krůčky organizovaně a centrálně řízeného archeologického výzkumu.¹¹⁵

Počátek další etapy archeologického terénního výzkumu je kladen do roku 1948. Toto období je spjato s osobou V. Hrubého. Pokračovalo se postupně odkrýváním hrobů a objevují se výplně základových rýh raně středověkého kostela z doby Velké Moravy. Do roku 1952, pak bylo „Na Valách“ prozkoumáno celkem 1479 hrobů, což doložilo, že se jedná o vůbec nejrozsáhlejší velkomoravskou nekropoli. Na sklonku 40. let 20. století došlo ještě k jednomu významnému objevu. V poloze „Špitálky“ byl objeven J. Poulíkem zbytek dalšího velkomoravského zděného kostela a více než 30 kostrových hrobů. V letech 1952 – 1953 byly provedeny další výzkumy v zahradě tzv. Rudého domu čp. 34 (dnes hostinec U Nováků). V letech 1954 – 1956 byly prováděny řezy tzv. Christianovým valem vnějšího opevnění Starého Města na „Špitálkách“ a na „Kopánkách“ a později „Nad Haltýři“, kde byly odkryty baterie železářských a kovoliteckých pecí.¹¹⁶

V jeho okolí i v samotném interiéru kostela bylo pak odkryto několik hrobů, ze kterých mimo jiné pochází i známá stříbrná plaketa s jezdcem nesoucím dravého ptáka, tzv. sokolníkem a zajímavá kolekce zlatých a stříbrných šperků. Jaroslav Böhm, ředitel Archeologického ústavu ČSAV v Praze napsal, že tyto objevy dostaly Staré Město do středu vědeckého zájmu.¹¹⁷

V letech 1957 – 1959 probíhaly výzkumy v opět v poloze „Na Valách“, kde byly odkryty části pohřebiště. V. Hrubý společně s V. Hochmanovou – Vávrovou prozkoumal nejjižnější a severovýchodní část Schildrovy mlýnské zahrady, přičemž odkryl další hroby a objekty a části opevnění, které pocházely převážně z doby velkomoravské. V roce 1958 dochází k prozkoumání kostela okolí kostela sv. Michala. Přitom byly objeveny kamenné základy a lité maltové podlahy starší velkomoravské rotundy a více než 70 kostrových hrobů pocházející z doby existence kostela. Dochází také k průzkumu hřbitovní kaple sv. Jana.¹¹⁸

¹¹⁴ Staré Město v proměnách staletí. Staré Město: Město Staré Město, 2000, s. 36. ISBN 80-86045-42-0.

¹¹⁵ GALUŠKA, Luděk. Historie a současnost archeologických výzkumů ve Starém Městě : K metodě a metodice terénních průzkumů a výzkumů. Forum Urbes Medii Aevii I. 2004, 4, s.5

¹¹⁶ Tamtéž s. 5

¹¹⁷ Staré Město v proměnách staletí. Staré Město: Město Staré Město, 2000, s. 38. ISBN 80-86045-42-0.

¹¹⁸ Staré Město v proměnách staletí. Staré Město: Město Staré Město, 2000, s. 36. ISBN 80-86045-42-0.

Až do poloviny 60. let 20. století probíhaly ve Starém Městě velmi intenzivní terénní odkryvy, při nichž bylo získáno značné množství nových archeologických nálezů dokládající význam zdejšího osídlení pro období Velké Moravy. Následujících deset let, přibližně do poloviny 70. let 20. se ve Starém Městě neslo ve znamení jistého útlumu terénních aktivit. V letech 1959 – 1964 byly uskutečněny odkryvy v Uherském Hradišti – Sadech na tzv. metropolitní výšině a na „Kotvicích“ v letech 1969 – 1972, či ve Zlechově v letech 1964 – 1965.¹¹⁹

Útlum terénního výzkumu měl v podstatě dvě příčiny. Částečně je to dáno možnostmi prostorovými, částečně se na tomto stavu podepsaly aktivity Viléma Hrubého v okolí Starého Města. Výzkum Starého Města se totiž v tomto období zaměřoval převážně jen na práce omezeného rozsahu a sondáže, které probíhaly na celém území obce.¹²⁰

K zásadní změně ve strategii archeologických výzkumů ve Starém Městě došlo v roce 1976. Bylo to důsledkem rozšiřující se bytové a investiční výstavby, která zasáhla velké plochy zahrad a polí. K dispozici byly archeologům dány do té doby nebývalé rozsáhlé plochy v poloze „U Víta“ (Za Kostelíkem) mezi ulicemi Michalskou a Svatovítskou, kde dnes stojí čtyři panelové domy.¹²¹ Archeologické výzkumy prováděné pracovníky Moravského muzea a Slovákého muzea zde odhalily stopy rozsáhlého velkomoravského sídliště s výraznými doklady řemeslné činnosti i objekty z období vrcholného středověku s nezdávkou pozoruhodným nálezy.¹²²

Významným archeologickým výzkumem byl záchranný výzkum Starého Města v roce 1977. Tehdy se pracovalo na třech staroměstských lokalitách a to na těžišti v poloze „Za Zahradou“, na návrší „Na Valách“ a na staveništi mateřské školy. Na ploše 10 000 m² bylo prozkoumáno 86 zahloubených objektů z doby velkomoravské a předvelkomoravské a 3 kostrové hroby.¹²³ Dnes zde stojí nejen školka, ale i zdravotní středisko a dva panelové domy.

¹¹⁹ GALUŠKA, Luděk. Historie a současnost archeologických výzkumů ve Starém Městě : K metodě a metodice terénních průzkumů a výzkumů. Forum Urbes Medii Aevii I. 2004, 4, s. 4

¹²⁰ Staré Město v proměnách staletí. Staré Město: Město Staré Město, 2000, s. 40. ISBN 80-86045-42-0.

¹²¹ GALUŠKA, Luděk. Historie a současnost archeologických výzkumů ve Starém Městě : K metodě a metodice terénních průzkumů a výzkumů. Forum Urbes Medii Aevii I. 2004, 4, s. 6

¹²² Staré Město v proměnách staletí. Staré Město: Město Staré Město, 2000, s. 40. ISBN 80-86045-42-0.

¹²³ MAREŠOVÁ, Kristýna. Záchraný výzkum velkomoravského Starého Města v roce 1977. Časopis Moravského muzea. 1978, 63, s. 289-290

Dosavadní nálezy v trati „Za zahradou“ naznačovaly, že zde sídlili zemědělci spolu s příslušníky vyšší společenské vrstvy. Druhé výzkumem probádané území bylo staveniště panelárny, kde byla při hloubení kanalizační sondy objevena ve spodní části srubové konstrukce strážní věž. Neobvykle dobře zachovalá dřeva v hluboce 250 cm patřila k unikátním nálezům nejen ve středním Pomoraví, ale na území celé Velké Moravy. Strážní věž byla součástí velkomoravské fortifikace, neboť z vnější strany se připínala k západnímu opevnění velkomoravského Starého Města a byla umístěna ve vzdálenosti 216 m od brány od staroměstské pevnosti. Třetí lokalita, která byla v roce 1977 zkoumána byla za „Rybárnami“. Čtyřicet metrů dlouhá výzkumná sonda objevila v severovýchodní části dosud neznámé opevnění Staré Město, které spolehlivě datovaly keramické nálezy do doby Velké Moravy. Těleso valu s vnitřní dřevěnou konstrukcí bylo původně 6 m široké. Z čelní strany se o ně opírala 200 cm široká zeď z kamenů na sucho kladených, dosud uchované do výšky 70 cm. Tento úsek opevnění, dlouhý asi 800 m, který se na východní straně přimyká k pravému břehu řeky Moravy a měl jedinečný význam pro hodnocení vedoucího postavení Starého Města.¹²⁴

O rok později v roce 1978 byla realizována třetí etapa archeologického záchranného výzkumu velkomoravského Starého Města. Zatímco v roce 1976 bylo zkoumáno staveniště tří bytových bloků v poloze „U Víta“, v roce 1977 bylo prozkoumáno staveniště mateřské školy v západní polovině polohy „Za zahradou“ a v roce 1978 bylo zkoumáno staveniště zdravotního střediska ve východní polovině téže polohy o ploše 10 000 m².¹²⁵

Na uvedené ploše bylo prozkoumáno celkem 100 sídlištních objektů ze střední doby hradištní, z nichž pochází 24 000 nálezů. Objekty lze funkčně rozdělit na obytné (25), dílenské (22), pomocné (16), stáje (2), udírny (6), zásobní jámy (10), sklípky (17) a stodoly (2).¹²⁶

Zvláštní pozornost si zaslouží i hliněná kopulovitá pec v obytném objektu č. 152. Zatímco do pece kruhového půdorysu o průměru 80 cm směřuje od západu otvor na příkládání, na protilehlé, východně straně vychází z úrovně topeniště vodorovný sopouch, který se těsně za pecí zahýbá nahoru. Podle autorky šlo o objev konstrukce komínu, odvádějící kouř až nad střechu, na rozdíl od pecí s otvorem ve vrcholu kopule, kterým

¹²⁴ Tamtéž s. 290-291

¹²⁵ MAREŠOVÁ, Kristýna. Záchranný výzkum velkomoravského Starého Města v roce 1978. Časopis Moravského musea v Brně. 1979, 74, s. 287

¹²⁶ Tamtéž s. 287

odcházel kouř volně do obytného prostoru, nebo zachycovaného dýmovodem až do podstřeší, odkud otvory a přes dýmníky ve střeše odcházel ven.¹²⁷

Následující 80. léta ve Starém Městě jsou spojována výzkumy, které pocházejí ze zbytku profánní kamenné architektury v poloze „Na Dědině“, v zahradách za hřbitovní zdi. Ještě před tím byly provedeny záchranné práce na sídlišti „U Víta“, kde byly zkoumány velkomoravské hroby a objekty u STS (strojní traktorová stanice) a „Za Radnicí“ tam, kde nyní stojí jesle a budova a spořitelny. V roce 1980 byly započaty první práce nedaleko kostela sv. Michala, v tzv. Benešově zahradě vedle staré hřbitovní zdi. Postupem doby zde docházelo k rozšíření zkoumané plochy, přičemž byly odkryty zbytky zděné stavby, příkop a části sídlištních objektů.¹²⁸

V roce 1981 probíhala celá řada výzkumů. Ve Svatovítské ulici byla při hloubení sklepa pro nově budovaný obytný dům záměrně zcela zničena baterie čtyř hliněných kopulovitých pecí, které byly umístěny ve směru sever – jih ve vzájemných vzdálenostech kolem 2 m obsahující kusovou keramikou. Dalším výzkumem byla ulice Za radnicí, kde byl při stavbě dětských jeslí dokončen výzkum hliněné jednoprostorové zahlužené kopulovité pece s předpecím. Z horní části byly získány tři čtvrtiny kamenného rotačního brusu, který byly odvezen do Moravského muzea v Brně.¹²⁹

Období pět let mezi roky 1980 a 1985 se tak jeví jako do jisté míry rozporuplné. Veden byl systematický výzkum ve velmi atraktivní poloze, čemuž do jisté míry odpovídaly i získané nálezy. Ty však procházely ze značně narušených resp. vzájemně se porušujících objektů.¹³⁰

Úmrtím Viléma Hrubého a odchodem Kristiny Marešové docházelo v roce 1986 k otázce, kdo převezme staroměstskou archeologii. Po jednáních byl na počátku září 1986 vedoucím výzkumu ve Starém Městě jmenován rodák z nedaleké Ostrožské Nové Vsi, L. Galuška.¹³¹

K obnovení výzkumu zbytků profánní architektury v poloze „Na dědině“ došlo v roce 1987 a pokračoval i v roce následujícím. V jeho průběhu byly získány jasné doklady zdejší

¹²⁷ Tamtéž s. 287-288

¹²⁸ Staré Město v proměnách staletí. Staré Město: Město Staré Město, 2000, s. 41. ISBN 80-86045-42-0.

¹²⁹ Snášil, Robert. Výzkumy v Uherském Hradišti - Starém Městě v roce 1981. Robert Snášil. , Přehled výzkumů, 1981, , s. 64-65.

¹³⁰ GALUŠKA, Luděk. Historie a současnost archeologických výzkumů ve Starém Městě : K metodě a metodice terénních průzkumů a výzkumů. Forum Urbes Medii Aevii I. 2004, 4, s. 6

¹³¹ Staré Město v proměnách staletí. Staré Město: Město Staré Město, 2000, s. 43. ISBN 80-86045-42-0.

existence profánní architektury palácového typu, chronologicky související s dobou Velké Moravy, dále pak zbytky architektury z období velkomoravského a stopy osídlení z 11. až 15. století. Z hlediska metodiky neměly tehdejší odkryvy charakter revizního výzkumu, neboť šlo o výzkum, který zasáhl do míst do té doby nezkoumaných. Od roku 1988 začaly být prováděny výhradně výzkumy záchranného rázu. V poloze „U Radnice“ byly před výstavbou nákupního centra v letech 1988 a 1989 prozkoumány sídlištní objekty z 8. – 10. a ze 13. - 14. století.¹³²

Do tohoto období bylo obnoveno více než 150 velkomoravských hrobů, několik desítek objektů staršího slovanského sídliště i opevňovací příkopy z 8. a 9. století. V 90. letech dochází k výzkumům i na dalších místech v okolí. Tyto výzkumy byly úspěšné, protože byly objeveny objekty z období mladší doby kamenné a zdivo rozměrné stavby z období vrcholného středověku.¹³³

V polohách „Kopánky“, „Padělky“, „Špílov“ a míst na ploše školního statku byly v letech 1993 - 1994 metodou řezu odkrývány průběhy a charaktery jednotlivých částí tzv. vnějšího opevňovacího pásu velkomoravského Starého Města.¹³⁴

Výzkum zde odkryl další část vnějšího opevnění a to především pokračování Christinova valu, opevnění skořepinové konstrukce s valem a předsunutým příkopem. Tento val však měl poněkud jiný charakter, než jak bylo doposud popisováno. Týkalo se to především šířky jeho příkopu, která byla oproti dosud uváděné více než dvojnásobná.¹³⁵

Do konce 80. let 20. století spadá také obnovení zájmu o archeologicky významnou polohu „Na Valách“. Bylo vyvoláno snahou tehdejšího JZD Dolina Staré Město vystavět v těsné blízkosti Památníku Velké Moravy zařízení hotelového typu. V současné době je ve Starém Městě v poloze „Dvorek“, budován nový kostel sv. Ducha s příslušenstvím.¹³⁶

Kromě plánovaných a průběžně realizovaných záchranných výzkumů dochází k růstu terénní činnosti po povodních v roce 1997. Většina z těchto zničených domů se nacházela v historické části města, tedy v místech s archeologickými nálezy. Na ploše nejméně poloviny

¹³² GALUŠKA, Luděk. Historie a současnost archeologických výzkumů ve Starém Městě : K metodě a metodice terénních průzkumů a výzkumů. Forum Urbes Medii Aevii I. 2004, 4, s. 6

¹³³ Staré Město v proměnách staletí. Staré Město: Město Staré Město, 2000, s. 44. ISBN 80-86045-42-0.

¹³⁴ Tamtéž s. 6

¹³⁵ GALUŠKA, Luděk. Přehled archeologických výzkumů Moravského zemského muzea Brno ve Starém Městě a okolí v letech 1992-2002. Slovácko. 2002, 44, s. 118

¹³⁶ GALUŠKA, Luděk. Historie a současnost archeologických výzkumů ve Starém Městě : K metodě a metodice terénních průzkumů a výzkumů. Forum Urbes Medii Aevii I. 2004, 4, s. 7

z nich došlo do roku 2000 k výstavbě nových obydlí, přičemž všechny stavební aktivity byly archeologicky sledovány. Následně pak došlo ve východní části města, resp. mezi okrajem a plavebním (tzv. Baťovým) kanálem k vytyčení další průmyslové zóny a posléze i k realizaci velkých supermarketů.¹³⁷

Další záchranné výzkumy se prováděly v roce 2002. Za zmínku určitě stojí výzkum před výstavbou archeologického skanzenu. Místo výzkumu se nacházelo v těsné blízkosti křižovatky silnic Staré Město – Modrá – Velehrad. Výzkum byl prováděn ve spolupráci Moravského zemského muzea Brno a Slovákého muzea Uh. Hradiště. Na prozkoumané ploše byly zjištěny 4 středohradištní objekty, z toho dvě zahloubené obilnice, další 4 objekty patří do konce doby halštatské a začátku latěnu.¹³⁸

V poslední době probíhaly výzkumy ve Starém Městě ještě v roce 2009 a 2011. Tyto výzkumy byly tak malé, že nebyly přístupné veřejnosti a tudíž se o nich nezmiňují.

¹³⁷ Tamtéž s. 7

¹³⁸ GALUŠKA, Luděk. Přehled archeologických výzkumů Moravského zemského muzea Brno ve Starém Městě a okolí v letech 1992-2002. Slovácko. 2002, 44, s. 113-134

5. Opevnění

5. 1. Charakteristika opevňovací techniky

Opevněná sídla představovala důležitou součást sídlištní architektury od mladšího neolitu. Po příchodu Slovanů v průběhu 6. stol. n. l. žádné opevněná sídla neznáme, i když k roku 631 je doložen Sámův Vogastiburg.¹³⁹

Teprve následující starohradištní či v moravském vývoji předvelkomoravské období přináší existenci prvních opevněných sídlišť. Na jejich vznik působily dvě kulturní sféry či oblasti. Na severu to bylo Slezsko, kam příslušelo i území dnešního opavského a těšínského Slezska. Vývoj na jižní a střední Moravě byl pak ovlivněn Karpatskou kotlinou.¹⁴⁰

Na předvelkomoravská opevněná centra navazovala velká část velkomoravských hradišť. O celkovém charakteru, vnitřní zástavbě i fortifikační technice předvelkomoravských opevnění kromě mikulčických „Valů“ toho moc nevíme. Ve velkomoravském období se dále vyvíjí některé lokality, jejichž počátky můžeme sledovat již v dřívějším období. Jsou to velká několikadílná hradiště s tzv. akropolemi v centru, předhradími a velmožskými dvorci, dále lokality s rozvinutou výrobou, správní a rezidenční funkcí i centra kultu a dalších projevů duchovní kultury.¹⁴¹

Část středohradištních opevnění nese stopy požárů. To se týká především hradišť Břeclav – Pohansko, Líšeň a Znojmo – Hradiště. Zde shořely dřevěné prvky snad podstatných částí odvodového opevnění, tedy výztuže a zadní stěny. V Mikulčicích zasáhl požár zřejmě jen prostor severovýchodní brány. Ještě slabší stopy ohně jsou ve Strachotíně, kde se čoučka vypálené hlíny vyskytla v horní části destruovaného valu v řezu z r. 1968. Tyto procesy vesměs souvisí s ukončením funkce lokality jako opevněného sídliště ve středohradištní epoše, jejich absolutním datování se však pochybuje stále v neuspokojivém časovém rozmezí. Pozvolný zánik zřejmě postihl i další hradiště např. Nejdek, Uherské Hradiště – Staré Město, ale i Osvětimany.¹⁴²

¹³⁹ Kouřil, Pavel, Plaček, Miroslav, Měřínský, Zdeněk. Opevněná sídla na Moravě a ve Slezsku. Pavel Kouřil, Zdeněk Měřínský, Miroslav Plaček : vznik, vývoj, význam, funkce, současný stav a perspektivy dalšího výzkumu. , *Archaeologia historica*, 1994, Č. 19., s. 121

¹⁴⁰ Tamtéž s. 121

¹⁴¹ Tamtéž s. 122

¹⁴² PROCHÁZKA, Rudolf. Vývoj opevňovací techniky na Moravě a v českém Slezsku v raném středověku. Brno: Archeologický ústav Akademie věd České republiky Brno, 2009. 278 s.

Lokality na jižní Moravě během 1. poloviny 9. století jsou většinou opuštěny a zanikají např. již zmiňované Pohansko u Nejdku, Strachotín, atd.) nebo zde pokračuje osídlení ve velmi malé míře např. u Mikulčic a Pohanska u Břeclavi.¹⁴³

Na počátku 11. století dochází k připojení Moravy k přemyslovským Čechům a začíná nová etapa v dějinách země. Přemyslovská organizace navazuje na starší velkomoravskou, novými lokalitami, které jsou vzdáleny řádově 5 – 10 km od starších center. Přemyslovské hrady 11. – 12. věku se lišily od starších velkomoravských lokalit tím, že se jednalo o řádově menší lokality, které byly určeny pro okruh knížecích lidí z družiny, bojovníků, zeměpanské i církevní správy a knížecích řemeslníků.¹⁴⁴

Za Břetislava I. a jeho následovníků, kterým byly syn Spytihněv II. a Vratislav I. dochází k budování opevněných hradů na pravém břehu řeky Moravy např. Spytihněv, Hodonín atd. a na levém břehu Dyje mezi ně patří např. Břeclav, Podivín, Vranov nad Dyjí). Vzhledem k omezeným archeologickým výzkumům toho víme velmi málo o jejich vnitřním členění a celkové struktuře.¹⁴⁵

5.2. Stavební materiál

Z místních zdrojů je známo, že na Moravě byl velmi snadno dostupný kámen. Doprava kamene po špatných cestách vyžadovala mimořádný pracovní a organizační výkon. Snaha vybudovat opevnění s kamenným čelem může odrážet inspiraci, která vychází z francké či bavorské zděné architektury, která se již s užitím maltového pojiva poměrně široce uplatnila v případě soudobých velkomoravských kostelů.¹⁴⁶

Dalším zdrojem jsou dřeviny. Naprostá převaha dubu byla dána jeho výtečnými stavebními vlastnostmi a samozřejmě tehdy hojným výskytem. Důraz byl kladen především na pevnost v tahu, ohybu a vzpěru a především trvanlivost, kterou je dubu z jiných dřevin bližší pouze jilm. V košatinách se zřejmě uplatnila zejména vrba a líska.¹⁴⁷

¹⁴³ Zdeněk Měřínský, Miroslav Plaček : vznik, vývoj, význam, funkce, současný stav a perspektivy dalšího výzkumu. , *Archaeologia historica*, 1994, Č. 19., s. 121

¹⁴⁴ Tamtéž s. 123

¹⁴⁵ Tamtéž s. 124

¹⁴⁶ PROCHÁZKA, Rudolf. Vývoj opevňovací techniky na Moravě a v českém Slezsku v raném středověku. Brno: Archeologický ústav Akademie věd České republiky Brno, 2009. s. 271

¹⁴⁷ Tamtéž s. 271

5. 3. Organizace prací

Přímé doklady o průběhu stavebních prací pro středohradištní období postrádáme. Lze předpokládat účast podstatné části mužského obyvatelstva příslušné hradské obce, resp. hradského obvodu, dělbu práce a patrně i přítomnost řemeslníků – specialistů. Spíše než o masovém nasazení dospělých mužů lze snad uvažovat o rotaci pracovních skupin nejméně z celé hradové pospolitosti.¹⁴⁸

5.4. Trvanlivost staveb

Životnost konstrukcí závisela především na trvanlivosti dřevěných prvků. Výběr dubu byl nesporně dán zkušenostmi předchozích generací z civilního stavitelství. Na volném vzduchu se předpokládá životnost 100 – 200 let, ve vodě a v ulehlých, neprovzdušněných zeminách je jeho životnost prakticky neomezená. Působení dřevokazných hub a hnilobných bakterií je nezhoubnější ve styčném úseku mezi půdou a atmosférou, v ulehlé zemině tento proces přestává v hloubce 0,5 m pod povrchem.¹⁴⁹

Pokud se jedná o hradby se dvěma zdi, je vhodné ověřit statickým výpočtem, zda bez dřevěné armatury udrží hliněné jádro při výšce získané výpočtem z plochy tzv. destrukčních trojúhelníků. Pokud tomu tak je, je životnost opevnění při stálé údržbě zdi prakticky neomezená.¹⁵⁰

Uchování části dřevěné konstrukce napomohlo v některých případech překrytí destrukčním závalem nebo rychlý nárůst sídlištních vrstev. Skořepinové hradby s kamennou plentou přinesly, vzhledem k pouze dřevohlinitým opevněním, zlepšení, a to v ohledu zvýšené odolnosti proti mechanickému rozrušení i proti nepříznivým přírodním faktorům.¹⁵¹

5.5. Konstrukce hradeb

Slovanská hradiště patří k nejznámějším památkám raného středověku většiny středo- a východoevropských zemí. Není proto divu, že upoutala pozornost archeologů již téměř od počátku vývoje této vědní disciplíny. Výzkum fortifikací přispívá též k poznání slovanské architektury, vojenství apod.¹⁵²

¹⁴⁸ Tamtéž s. 272

¹⁴⁹ Tamtéž s. 274

¹⁵⁰ Tamtéž s. 274

¹⁵¹ Tamtéž s. 274

¹⁵² PROCHÁZKA, Rudolf. Hlavní rysy staroslovanské opevňovací techniky na Moravě. *Vlastivědný věstník moravský*. 1978, 30, s. 268

Nejstarší slovanská sídliště využívající chráněných poloh byly hrazeny. Nálezové okolnosti řady lokalit naznačují, že výstavbě umělé fortifikace mohlo předcházet pouhé využití dobře hajitelného terénního útvaru, ať už ostrožny (Líšeň, Zelená Hora, Znojmo – Hradiště) či říčního ostrova (Mikulčice, Uherské Hradiště).¹⁵³

Pro předvelkomoravské období evidujeme výskyt jednoduchých typů opevnění, ale objevují se zde i náznaky složitějších konstrukcí. Pozoruhodným společným rysem dřevěných stěn na tehdejších sídlištích centrálního významu je volné uspořádání kúlů, tedy s odstupy. Ani v jednom případě nebyl odkrýt souvislý žlábek, který by dosvědčoval palisádu z hustě vsazovaných dřev s vysokou odolností. V Mikulčicích a v Uherském Hradišti jde o jednotlivé ražené kůly, i když v Mikulčicích poměrně hustě.¹⁵⁴

Dochází z rozdělení dvou typu opevnění a to jednoduché opevnění a opevnění složené z více prvků. První zahrnuje příkop, prostý násep, palisádu, na sucho kladenou zeď. Příkop býval buď hrotitý, nebo žlabový. Palisáda se skládala z hustě řazených kúlů či desek nebo z kúlů volněji rozmístěných nebo také mezi dvojici svislých opěr.¹⁵⁵

V období od přelomu 8. a 9. století, či spíše, dle novějších názorů od poloviny 9. století až k polovině 10. století palisádové opevnění až na nepatrné výjimky tehdy pozbývají roli hlavního opevnění. Jeden z výjimečných příkladů představuje trojitá kúlová hradba ve třetím úseku vnějšího opevnění staroměstského předhradí. Závažný nález představuje palisádový žlab pod hradbou v jihovýchodním úseku fortifikace z Břeclavi – Pohanska, které je nepochybně již středohradištní. Ve funkci předsunutého zátarasu se musí počítat s vícenásobnými palisádami, a to hlavně u ostrovních hradišť. Dominantní roli hrají jako hrazení dvorců, a to vždy v podobě hustě řazených sloupů.¹⁵⁶

Zemní val, pravděpodobně s kúlovou stěnou na koruně je doložen např. v Líšni, a to jako jediná fortifikace druhého předhradí. Nevýhody tohoto typu opevnění bylo především malá strmost, velká spotřeba materiálu, která bránila k dosažení potřebné výšky. Častěji se s ním setkáme na Slovensku. Vedle problematické fortifikace v Devínské Nové Vsi - Na Pieskach jde především o vsazení palisád do destrukcí pravěkých hradeb, v té době valového charakteru. Obdobně byl upraven pravěký val a akropole v Chotěbuzi – Podoboře.¹⁵⁷

¹⁵³ PROCHÁZKA, Rudolf. Vývoj opevňovací techniky na Moravě a v českém Slezsku v raném středověku. Brno: Archeologický ústav Akademie věd České republiky Brno, 2009. s.255

¹⁵⁴ Tamtéž s. 255

¹⁵⁵ Procházka, Rudolf. Charakteristika opevňovacích konstrukcí předvelkomoravských a velkomoravských hradišť na Moravě. Rudolf Procházka In Pravěké a slovanské osídlení Moravy : sborník k 80. narozeninám Josefa Poulíka. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 1990. s. 288-306, obr.ISBN 8085048-22-1.

¹⁵⁶ PROCHÁZKA, Rudolf. Vývoj opevňovací techniky na Moravě a v českém Slezsku v raném středověku. Brno: Archeologický ústav Akademie věd České republiky Brno, 2009. s.255

¹⁵⁷ Tamtéž s. 256-257

Vzácně se také ve velkomoravském prostředí setkáváme se dřevohlinitou konstrukcí, která byla vždy vedena alespoň se dvěma stěnami. Tzv. Christinův val budí jisté rozpaky úzkým ochozem dosahující pouze cca 70 cm. Analogii představuje štítová hradba na pravěkém valu v Ducovém, která se skládá ze tří řad kúlů a šířce ochozu kolem 2 m. Robustnější variantu s více svislými stěnami představoval jiný úsek staroměstské vnější fortifikace, známý jako tzv. val roštové konstrukce.¹⁵⁸

Nejrozšířenějším, tedy hlavním konstrukčním typem byly v jádru Velké Moravy hradby s kamennou plentou a zadní dřevěnou stěnou. Na Moravě jsou známé zatím s jistotou z devíti středohradištních lokalit (Mikulčice, Břeclav - Pohansko, Nejdeč – Pohansko, Líšeň – Staré Zámky, Osvětimany – sv. Kliment, Radslavice – Zelená Hora, Strachotín – Petrova louka, Uherské Hradiště – Rybárny v rámci staroměstsko – uherskohradištské aglomerace a Znojmo – Hradiště. Tento typ opevňovací konstrukce je zastoupen i na východním Slovensku na území Šariše a Spiše (Šarišské Sokolovce, Spišské Tomášovce).¹⁵⁹

Pro posouzení technického provedení kamenných zdí máme zvláště z Moravy k dispozici málo dokladů. Nejlépe se tento prvek dochoval v jihovýchodním úseku Břeclavi – Pohanska, kde šlo o poměrně kvalitně vázaně stavěnou a vně lícovanou zeď převážně z plochých kamenů. Zajímavý konstrukční prvek, totiž protažení vnitřní nelícované strany kamenné zdi v několika vrstvách oddělených zeminou od hradebního tělesa, se jasně projevil v některých úsecích Břeclavi – Pohanska, na mikulčické akropoli a ve vnitřní hradbě Pohanska u Nejdku.¹⁶⁰

U komorové výztuže měly vnitřní dřevěné stěny skořepinových konstrukcí vždy ráz kulatinových nebo deštěných bariér držených sloupy v odstupech obvykle 2 – 3 m. Ne vždy se v publikacích uvádějí hloubky sloupů, ač pro posouzení stability hradby je tento údaj velmi podstatný. Velkomoravské skořepinové hradby byly téměř vždy armovány, a to volněji rozmístěnými kleštinami, rošty jednosměrné, pokládkové či překládkové varianty i srubovými komorami. Minimální rozsah příčné armatury, a to jen v některých úsecích byl prokázán např. v Břeclavi – Pohansku.

Komorová konstrukce se skládala z jedné či více řad srubově vázaných komor, propojených či nikoliv. Soustava srubů může být odstupňována, případně i skryta v tělese

¹⁵⁸ Tamtéž s. 257

¹⁵⁹ Tamtéž s. 257

¹⁶⁰ Tamtéž s. 258

sypaného valu. Zvláštní variantu představovaly obytné komory, které tvořily samostatnou obrannou linii či linii přistavenou zevnitř k hradbě nejrůznější konstrukce.¹⁶¹

Rozpětí širše velkomoravských opevnění skořepinové konstrukce se na Moravě pohybuje v intervalu 1 – 9 m. V případě fortifikace s kamennou plentou představuje spodní hranici hodnota 4 m, většina příkladů se vejde do rozmezí 4 – 6. Odpovídají tedy běžnému průměru na území výskytu této formy opevnění v 9. až polovině 10. století.¹⁶²

Základním prvkem hradeb skořepinové konstrukce jsou obvykle svislé stěny, které jsou ze dřeva, kamene, cihel či drnů. Počet stěn může být různý, nejčastěji se objevují dvě. Zárodečnou podobu této konstrukce představuje zpevnění svahu zkosného náspu při úpatí, nejčastěji valouny.¹⁶³

Příkopy patří k nejméně zkoumaným částem moravských fortifikací. V roli samotného opevnění, zřejmě s kúlovými záseky na dně, se uplatnily ve staroměstské části tamní aglomerace. Ani zde však nelze vyloučit val na vnitřní straně.¹⁶⁴

Zahloubené, předsunutě obranné prvky nížinných hradišť lze členit do tří skupin podle vzájemného poměru umělých a přirozených útvarů: 1.) lokalita, která výlučně využívala ramen vodních toků i v případě polohy dále od hradeb (Břeclav – Pohansko, Uherské Hradiště – ostrov sv. Jiří, Mikulčice), přirozené vodní překážky, které doplňovaly umělé příkopy (Nejdek), kolem opevnění bylo vybudované souvislé pásmo příkopů při větším odstupu vodních ploch (Strachotín, analogicky na Slovensku Pobedim, Majcíchov). U nížinných hradišť lze počítat spíše se širokými, často mělkými příkopy, což kromě prokopaných naznačují i rozměry prvků ve Strachotíně a Nejdku. Vcelku podružnou roli hrály v Pobedimi, a to jak vzhledem k rozměrům, tak i ve vzdálenosti od hrady. Zdá se, že u výšinných lokalit se v exponovaných úsecích častěji vyskytla šířka příkopu kolem osmi metrů a hloubka tři metry. Vnitřní příkop, zřejmě s funkcí zdroje suroviny se uvádí v moravském prostředí především z Osvětiman, na Slovensku se uvádí např. v Juru při Bratislavě.¹⁶⁵

¹⁶¹ Procházka, Rudolf. Charakteristika opevňovacích konstrukcí předvelkomoravských a velkomoravských hradišť na Moravě. Rudolf Procházka In *Pravěké a slovanské osídlení Moravy : sborník k 80. narozeninám Josefa Poulíka*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 1990. s. 288 .ISBN 8085048-22-1.

¹⁶² PROCHÁZKA, Rudolf. Vývoj opevňovací techniky na Moravě a v českém Slezsku v raném středověku. Brno: Archeologický ústav Akademie věd České republiky Brno, 2009. s.263

¹⁶³ Procházka, Rudolf. Charakteristika opevňovacích konstrukcí předvelkomoravských a velkomoravských hradišť na Moravě. Rudolf Procházka In *Pravěké a slovanské osídlení Moravy : sborník k 80. narozeninám Josefa Poulíka*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 1990. s. 288 .ISBN 8085048-22-1.

¹⁶⁴ PROCHÁZKA, Rudolf. Vývoj opevňovací techniky na Moravě a v českém Slezsku v raném středověku. Brno: Archeologický ústav Akademie věd České republiky Brno, 2009. s.263

¹⁶⁵ Tamtéž s. 264

5.6. Konstrukce bran a věží

Na Moravě byly dosud odkryty brány pouze na třech lokalitách středohradištního stáří. Jde o tři brány v Mikulčicích, po jedné v Břeclavi – Pohansku a ve Starém Městě. Vstup do akropole na šíji Líšně- Starých Zámků je spojen s mnoha otazníky již vzhledem k nemožnosti odlišení jednotlivých fází, snad klešťová brána na východním okraji, která nebyla prozkoumána. Na Slovensku byla odkryta brána v Pobedimi. Na Pohansku u Břeclavi byl také odkryt vstup do dvorce.¹⁶⁶

Všechny tyto brány patří ke skupině s čelním vstupem. Byly většinou vymezeny kůly a bedněním z kulatiny či desek. V mladší fázi dvorce Břeclavi – Pohanska i v Ducovém bylo prokázáno členění brány na dvě křídla. U řady lokalit lze předpokládat i věžovou nadstavbu.¹⁶⁷

Šířka průchodu dosahovala nejčastěji 2, 5 a 4 m, přesto má toto zjištění malý význam vzhledem k mizivému počtu dobře poznaných příkladů. Z údajů vyplývá, že ve středoevropském prostředí převažovaly vstupy o šíři do 3m. Vedlejší vchody však bývaly mnohdy užší. Jedno vysunutí rameno klešťové brány, rovněž s přímým přístupem, které tvořily tři řady kůlů, se podařilo odkrýt ve Starém Městě. Ze složitějších, avšak nezkoumaných bran lze uvést především líšeňskou na severovýchodním okraji akropole s náznakem zalomení jižního ramene.¹⁶⁸

Věže byly zjištěny v samostatné pozici vzácně, kromě případů, kdy tvoří součást brány. Lze uvést již zmíněný příklad z dvorce v Líšni, dále pak mostní věž u brány A v Mikulčicích a objekt tohoto druhu v depresi v Uherském Hradišti v Otakarově ulici. Všechny tyto objekty měly sloupovou konstrukci se zapuštěním vertikálních prvků většinou jeden metr a více. Srubová věž stála na šíji u vstupu např. do líšeňské akropole. Hypoteticky se věžovité konstrukce předpokládají i na hradbách, které to svou šířkou a stabilitou umožňují.¹⁶⁹

5.7. Fortifikace hradišť

Již některá předvelkomoravská sídliště, u nichž předpokládáme centrální funkce, sestávala z několika oddělených areálů. Stopy jakéhosi hrazení obvykle nacházíme jen u jednoho z nich (Mikulčice, Olomouc – Povel). Výjimku snad představuje Uherské Hradiště a

¹⁶⁶ Tamtéž s. 268

¹⁶⁷ Tamtéž s. 268

¹⁶⁸ Tamtéž s. 268

¹⁶⁹ Tamtéž s. 268

Staré Město, kdy v prvním případě lze takto chápat systémy rozptýlených kůlů, ve druhém příkop, byť o skutečné obranné roli těchto zařízení lze mít značné pochybnosti. Je také jisté, že v případě Líšně- Starých Zámků byl hrazen jen jeden areál, o jehož velikosti zatím není jasná představa.¹⁷⁰

Společným rysem opevnění všech výšinných hradišť na jižní Moravě (Znojmo – Hradiště, Líšeň, Radslavice, Osvětimany) je souvislé opevnění akropole dřevozemní fortifikací, v nejsilnějším provedení na přístupné straně. Tím se tyto lokality umístěné na ostrožnách podobají nejvyspělejším soudobým lokalitám obdobného terénního charakteru v Čechách i na Slovensku, především přemyslovského, ale i např. charvátského prostředí. V Líšni byl doložen rozdíl ve výztuži shodně exponovaného opevnění na obvodu akropole, striktní dělení na úseky podle pracovních kolektivů nebylo ale ve velkomoravském prostředí na rozdíl od českého doloženo. Dosavadní výzkum a pozorování naznačily rozdílné provedení vnitřní a vnější fortifikace ve Znojmě – Hradišti, zatímco obvodová hradba nad svahy snad měla shodný ráz patrně bližší vnitřnímu valu. Výrazně slabší fortifikace druhého (vnějšího) předhradí byla zajištěna v Líšni – Starých Zámkách.¹⁷¹

Mohutnější opevnění na přístupných stranách proti chráněným, předpokládáme např. v Líšni, přímo je výzkum doložil ve Znojmě – Hradišti. Méně výrazně se obdobné rozdíly jeví z terénních reliktvů v Osvětimanech a Maříně. Na těchto dvou hradištích a v malém Ústí byly na straně nejpohodlnějšího přístupu, a tedy i hlavního směru předpokládaného útoku postaveny předsunuté hradby. Z dalších výšinných hradišť chránilo opevnění tři části slezské Chotěbuzi jen na přístupných stranách, totéž platí pro Koblov a Víno, kde byl neúplně hrazen obvod Biskupic.¹⁷²

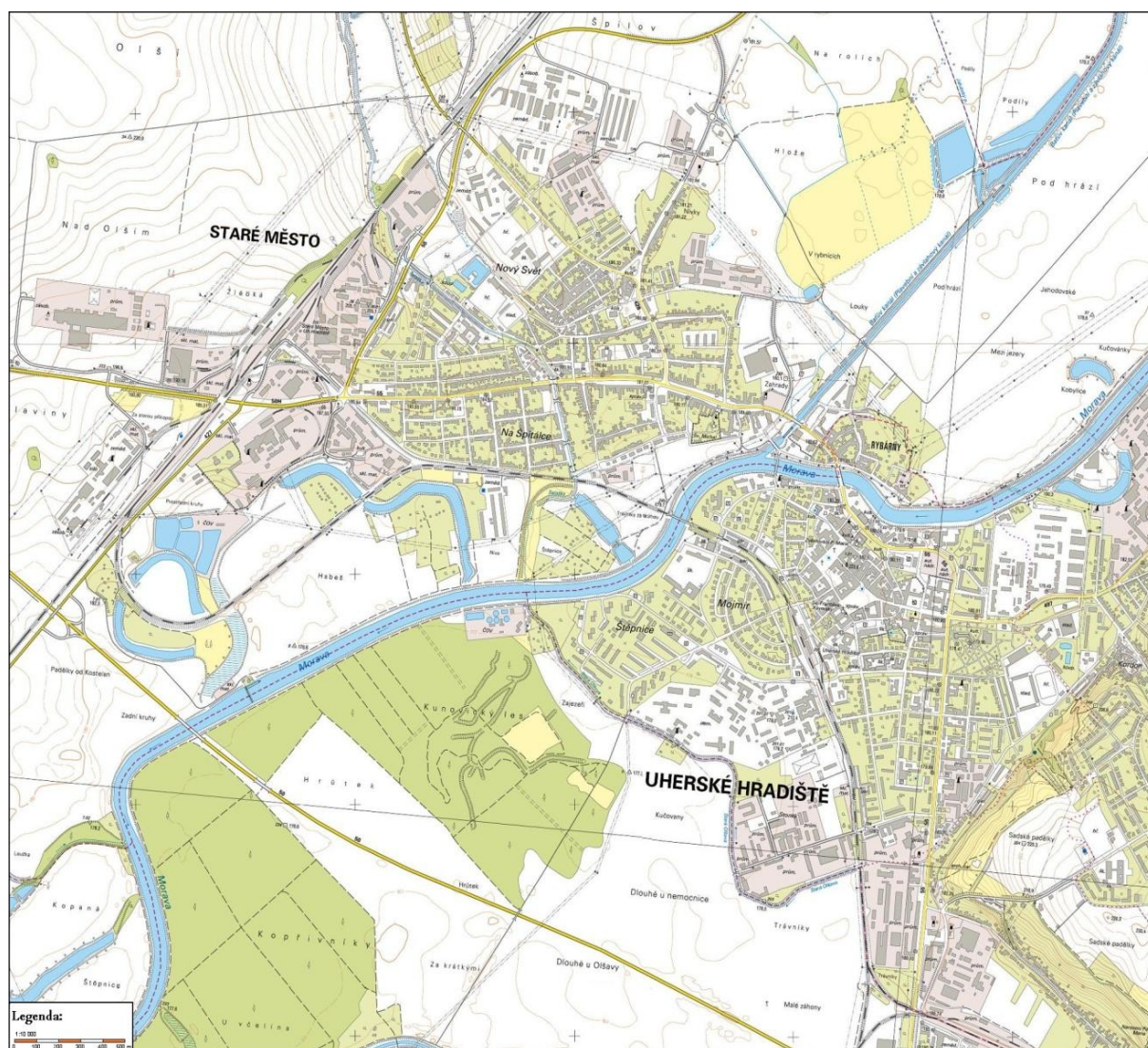
¹⁷⁰ Tamtéž s. 268

¹⁷¹ Tamtéž s. 270

¹⁷² Tamtéž s. 270

6. Opevnění Starého Města u Uherského Hradiště

Pro tuto kapitolu a dá se vlastně říct i celou bakalářskou práci jsem se pokusila vytvořit mapu Starého Města u Uherského Hradiště, kde jsem zvýraznila opevnění, vodní toky a nejznámější velkomoravské církevní stavby a kulturní památky. Součástí kapitoly jsou dvě mapy, z nichž první je celková přehledová mapa dnešní podoby staroměstsko – uherskohradištské aglomerace.(mapka č. 1)

Lokalita , která se nachází v severní části Dolnomoravského úvalu a pro kterou se vžil název staroměstsko – uherskohradištská aglomerace představuje spolu s Mikulčicemi předvelkomoravské a velkomoravské ústředí . Jednalo se o nížinné hradiště, v podstatě trojdílné. Jeho možné jádro představuje zvýšená část někdejšího ostrova v řece Moravě o ploše přibližně 16 ha zaujatá dnes historickým jádrem města Uherské Hradiště. Na pravém břehu řeky Moravy se nacházelo rozsáhlé osídlení, které patrně zahrnovalo dvě části.¹⁷³

Ve Starém Městě ještě v 10. století zůstávaly v dobrém stavu a tedy funkční některé stavby z doby Velké Moravy. Především část původního vnějšího opevnění. Toto opevnění ve tvaru mírně se vlnícího půloblouku, které začínalo na jihu u břehu řeky Moravy a na severu končícího na ploše zemědělského areálu Dolina se táhlo napříč oběma staroměstskými ostrožnami od jihu k severovýchodu. Pozůstatky tohoto opevnění v podobě valu a příkopu označované jako „Christinův val“ se nachází v její jižnější části opevňovací linie, které byly zdokumentovány ve výzkumech v roce 1896 a 50 letech 20. století, ba dokonce ještě v letech 1993 – 1994. Není ale jasné, zda zmíněná opevnění i po zániku Velké Moravy ještě stále plnila funkci fortifikace či už jen tzv. „přežívala“.¹⁷⁴(viz. Příloha č1)

6.1. Opevnění na Valách

V průběhu 2. poloviny 8. století dochází „Na Valách“ k vybudování obranných příkopů, které byly provázeny možná i hradbou, takže se z původní zemědělské osady vlastně stalo hradisko. Mělo přibližně čokovitý tvar a bylo orientováno ve směru jihozápad – severovýchod. V jižní části bylo dokonce doloženo existence opevnění výzkumy, které probíhaly již v 50. letech V. Hrubým a byly prováděny na ploše jižní části zahrady bývalého Schildrova mlýna a také na zahradě za „Rudým domem“. Pozdější výzkumy probíhaly na poloze „Na Dvorku“.¹⁷⁵

Toto opevnění tvořil 5 m široký příkop, na jehož vnitřní straně se našly stopy po kůlech, které naznačují, že zde původně mohla stát palisáda nebo stěna s trámovou nebo košatinovou konstrukcí. Severní průběh, který směřoval podél Slavomírový ulice k STS, tvořil zákop se záseky.¹⁷⁶

¹⁷³ PROCHÁZKA, Rudolf. Vývoj opevňovací techniky na Moravě a v českém Slezsku v raném středověku. Brno : Archeologický ústav Akademie věd České republiky Brno, 2009. s. 209 - 210

¹⁷⁴ Galuška, Luděk : Staré Město - Veligrad v období mezi zánikem Velké Moravy a založením Nového Velehradu - Uherského Hradiště (začátek 10. století - polovina 13. století). In: Východní Morava v 10. až 14. století. Brno, Moravské zemské muzeum et al. 2008, s. 99-101

¹⁷⁵ Staré Město v proměnách staletí. Staré Město: Město Staré Město, 2000, s. 78. ISBN 80-86045-42-0.

¹⁷⁶ Tamtéž s. 78

Robert Snášil tvrdí, že se oba opevňovací pásy spojují na severovýchodním okraji sídliště „Na Valách“, zatímco na jihozápadě (v místech křižovatky ulic Sportovní, V zahradě a Salašské, resp. dnes U hřiště) klesají k potoku Salaška.¹⁷⁷

¹⁷⁷ Tamtéž s. 78

Val, který se uchoval v poloze „Na Valách“ se skládal ze tří úseků : východní, střední a západní. Výzkum ukázal, že val byl složen ze tří, strukturou i barvou odlišných hlinitopísčitých vrstev, místy proložených jílovitými vložkami, nebo promíšených hrubým rezivým šterkem. Valové těleso bylo původně zpevněno dřevěnou konstrukcí, která zanechala ve ztvrdlém násypovém materiálu duté otvory, často vyplněné jemným pískem naplaveným prosakující vodou, nebo humusovitými zbytky ztrouchnivělých dřev.¹⁷⁸

Čelo valu tvořily stěny ze silných fošen, držných zpředu kůly, někdy čtyřbokými, o průměru 20 – 30 cm, jež byly zapuštěny 60 – 100 cm pod původní úroveň, přibližně vždy na 200 – 250 cm od sebe. 60- 70 cm nad ní byly zakotveny šikmými, asi 3 m dlouhými trámci, skloněnými k podloží vlastního tělesa valu. 6 – 15 cm za čelní řadou stála druhá kůlu o průměru asi 15 – 20 cm, navzájem vzdálených pouze na 50 – 60 cm, které přidržovaly zezadu fošny valového čela. Konečně ve vzdálenosti asi 100 od první řady byla třetí řada kůlů, tvořící zadní stěnu vlastní hradební zdi, vyplněnou dusanou zeminou. Její stabilitu zajišťovaly vodorovné kleštiny ve dvou horizontech nad sebou. Prvý byl asi 80 – 100 cm a druhý asi 200 cm nad původní úrovní. Skládaly se z vždy z řady dvojic vodorovných klád 12 – 15 cm silných a asi 8 m dlouhých, v nichž byly sevřeny jednotlivé kůly hradební stěny a jim odpovídající klky v zádi valů. Tuto zadní stěnu valu podpíraly ještě z vnější strany 200 – 250 cm dlouhé trámce, zapřené svisle raženými opěrnými kůly, vzdálenými asi 150 cm. Čelní stěna hradby, jejichž horní část tvořící předprseň byla pravděpodobně propletena košatinou, která čněla ještě nad ochoz hradby, vysoký asi 300 – 350 cm.¹⁷⁹

Co se týká opevnění, každý autor má na to jiný pohled a názor. V. Hrubý se domníval, že právě do tohoto valu po jistém vylidnění staroměstských velkomoravských sídlišť stáhlo zbylé obyvatelstvo a že právě tam vznikla známá trhová ves Veligrad. Je pravda, že charakterem své konstrukce má pojednávána hradba skutečně velmi blízko k hradbám velkomoravským a taky je pravděpodobné, že těsně za ní v poloze „Dvorek“ byla v poslední třetině 10. století skutečně vyvíjena jistá stavební aktivita. Zřejmě se však jednalo o časově i plošně omezen počín, po němž, kromě spodních části nosných kůlů neobjevily žádné další nálezy. Jak je patrné tak určitě zde neexistovalo žádné mladohradištní osídlení, i když je známa ona písčná vyvýšenina se sídlištěm z 2. poloviny 10. – 11. století v poloze „Na Zahrádkách“.¹⁸⁰

¹⁷⁸ Hrubý, Vilém.: Staré Město : Velkomoravský Velehrad. 1. vyd. Praha : ČSAV, 1965. s. 230

¹⁷⁹ Tamtéž s. 231

¹⁸⁰ Galuška, Luděk : Staré Město - Veligrad v období mezi zánikem Velké Moravy a založením Nového Velehradu - Uherského Hradiště (začátek 10. století - polovina 13. století). In: Východní Morava v 10. až 14. století. Brno, Moravské zemské muzeum et al. 2008, s. 109

Po celou dobu první polovinu 9. století vzrůstal na Staroměstsku počet obyvatel. V důsledku toho docházelo k rozšiřování sídlištního areálu a zmenšovala se plocha polí a pastvin. Ještě v tuto dobu existovalo opevněné sídliště v poloze „ Na Valách“ , ale vznikala také nová opevnění. Takovým příkladem je tzv. Christinův val, který se rozkládal v délce asi 920 m a protínal jižní staroměstskou ostrožnu.

6.2. Christinův val

R. Snášil se zabýval otázkou zda v období mezi 11.- 12. století mohlo existovat ve Starém Městě funkční opevnění. Předpokládal, že přinejmenším do poloviny 11. století bylo využíváno velkomoravské opevnění jižní staroměstské ostrožny, tedy tzv. Christinův val, neboť mu v jeho pojetí připadla role od západu chránit středověký Veligrad lokalizovaný jím právě na tamní poloze „ Špitálky“ a Na Špitalkách“. Také se nedá vyloučit, že toto opevnění v té době ještě stále mohlo existovat a dokonce být i funkční, avšak o jeho reálném využívání k obranným účelům lze pochybovat. Bylo totiž až příliš vzdálené od nejbližších sídel a zároveň příliš dlouhé na to, aby je vůbec měl kdo bránit.¹⁸¹

Jinou situaci ukazuje případ hradby, kterou v průběhu první poloviny 20. století archeologicky několikrát zkoumali A. Zelnitius, J. Böhm a V. Hrubý. Ta začínala na západním svahu severní staroměstské ostrožny nedaleko Salašského potoka v místech nazvaných „Na Palánku“. ¹⁸²

Těleso valu bylo složeno z hlíny, a to žlutky, místy jílovité, promíšené šterkem a pískem. Val byl později zříceninou původního tvaru, který byl tvořen dřevěnou konstrukcí, jejichž stopy bylo možno sledovat. Kůly a trámce konstrukce zanechaly po zetlení v tvrdém materiálu duté otvory, někde úplně zachované, jinde zčásti nebo zcela vyplněné jemným pískovým nánosem, přineseným prolínající vodou. Ve zvláště příznivých případech byly zjištěny i zbytky dřev, které bohužel nebyly zachráněny, takže nebylo možné určit jeho druh. Vlastní konstrukce byla tvořena kolmými, do úrovně zaraženými kůly a vodorovnými trámcí. Vnější část valu tvořily trojice kůlů v čele valu. Trojice kůlů byly umístěny v téměř pravidelných vzdálenostech 0,5 m a byly sestaveny tak, že za čelním kůlem byl druhý kůl 1 m vzdálený a za ním ve vzdálenosti 0,70 m teprve třetí. Této trojici hlavních kůlů konstrukce, úplně pravidelně se opakující, odpovídá vždy čtvrtý zadní kůl ve vzdálenosti průměrně 8,7 m. Kůly jsou zaraženy obvykle 30 – 40 cm hluboko do země, vzácně více. To ukazuje, že konstrukce valu byla poměrně lehká a rychlá, o čemž svědčí i to, že průměr kůlu činil

¹⁸¹ Tamtéž s. 102-103

¹⁸² Tamtéž s. 103

obyčejně 25 – 30 cm, zřídka více. Čelní trojice kůlů a zadní osamocený kůl byly spojeny vodorovnými trámci po celé délce.¹⁸³(viz. Příloha č. 2)

Za čelní řadou kůlů byly konstatovány silné fošny vodorovné, jejich délka a navazování nebyly zjištěny. V jednom případě byl poslední z trojice kůlů zdvojnásoben. Poslední z trojice kůlů v několika případech byl pozorován ještě až 30 cm nad úroveň vodorovných trámců, což nikdy nebylo pozorováno u trámců ostatních. Za posledním čtvrtým kůlem bylo možno trvale sledovati šikmou tmavou humosní vrstvu, označující zřetelně zbytek původního násypu.¹⁸⁴

Odtud pokračovala ulici Na Valech k nejvyššímu bodu severní ostrožny, odtud zahradami v Luční ulici směřovala dál na východ k severovýchodnímu okraji Starého Města. Tam, v poloze „Za Kostelíkem“ se stáčela k jihu a následně se vytratila v tehdy silně podmáčeném terénu. Zmíněná hradební linie měla tedy tvar mírného půloblouku orientovaného ve směru západ – východ a byla dlouhá 1080 m. Dodnes jsou pozůstatky tohoto opevnění nevýrazné terénní vlny ještě stále rozpoznatelné v některých zahradách na jižní straně Luční ulice. Hradební konstrukce pojednávaného opevnění měla podle rekonstrukce Viléma Hrubého skořepinovou konstrukci, jež stávala z čelní deskové stěny oboustranně držené vertikálními kůly, na niž navazovalo dřevo – hliněné valové těleso s nižší, kůly zapřenou týlní stěnou. Šířka hradby činila bezmála 10 m. Před ní však ještě táhla 3 m široká berma, vlastně předprseň, ke které přiléhal přes 3 m hluboký hradební příkop.¹⁸⁵ (viz. Příloha č. 3)

Jde o typ opevnění, který byl sice běžný už v 8. století, avšak výzkumy z roku 1994 potvrdily až jeho velkomoravské stáří. Důležitou roli plnily opevňovací systémy, které měly formu zákopů. Tyto zákopy neměly dlouhého trvání, neboť zanikly nejpozději k polovině 9. století. Jejich funkce je taky nejasná, ovšem se nedá vyloučit, že svou funkci plnily v době, kdy ještě neexistoval vnější opevňovací pás¹⁸⁶

Druhá část vnějšího opevnění , která bezprostředně navazovala na Christinův val začínala na levém břehu řeky Salašky a končila nad Polním mlýnem u brány školního statku. Tato část byla tvořena hradbou s vnitřní roštovou konstrukcí, jejíž čelní kůlová stěna byla propojena se stěnou týlovou a zbytek byl vysypán zeminou. Na ploše školního statku odkryl archeologický výzkum , který probíhal v roce 1965, stopy po bráně. Dá se předpokládat, že

¹⁸³ BÖHM, Jaroslav. Opevnění Starého Města u Uherského Hradiště. Zprávy památkové péče. 1939, 3, s. 94

¹⁸⁴ Tamtéž s. 95

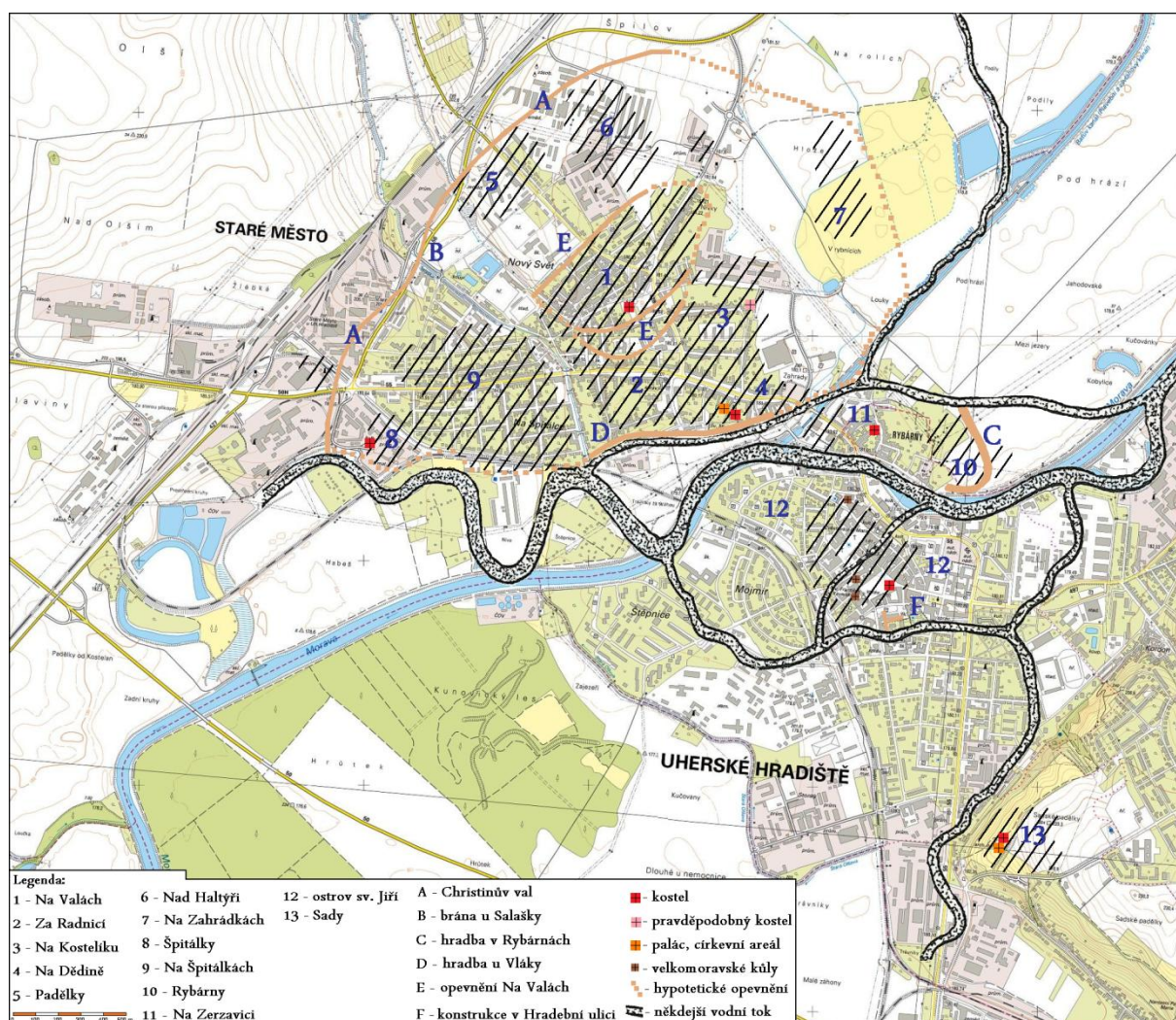
¹⁸⁵ Galuška, Luděk : Staré Město - Veligrad v období mezi zánikem Velké Moravy a založením Nového Velehradu - Uherského Hradiště (začátek 10. století - polovina 13. století). In: Východní Morava v 10. až 14. století. Brno, Moravské zemské muzeum et al. 2008, s. 108

¹⁸⁶ Staré Město v proměnách staletí. Staré Město: Město Staré Město, 2000, s. 83. ISBN 80-86045-42-0.

touto bránou procházela komunikace, která spojovala, tehdy ještě opevněné, sídliště v poloze „Na Valách“, s kostelem sv. Jana v Modré u Velehradu. Na opačné straně brány se nacházela třetí část opevnění. Stáčela se k severovýchodu a procházela již zmíněným areálem školního statku a skončila asi 50 m za velehradskou silnicí na ploše Zemědělského družstva Dolina. Byla tvořena trojnásobnou palisádou z mohutných kúlů, které byly zapuštěny a upevněny do žlabů.¹⁸⁷

Poslední čtvrtá část představovala příkop se záseky, který byl snad doplněn i zemním valem a možná palisádou. Pokračoval areálem zemědělského družstva, pak se stácel směrem k huštěnovské silnici.¹⁸⁸

Na pravém břehu řeky Moravy se kromě Starého Města nachází i část Uherského Hradiště, Rybárny. Na tamní poloze, která byla označována jako „Bumbálov“ došlo v průběhu 2. poloviny 9. století k vystavění mohutného opevnění.¹⁸⁹ (viz. mapa č. 2)

¹⁸⁷ Tamtéž s. 84

¹⁸⁸ Tamtéž s. 84

¹⁸⁹ Tamtéž s. 87

6.3. Uherské Hradiště – Rybárny

Rybárny jsou nejrozsáhlejší částí Uherského Hradiště a nacházejí se severně od historického centra města v místech bývalého říčního ostrova sv. Jiří. Jejich západní okraj blíže Bařovu plavebnímu kanálu však už patří do katastru sousedního Starého Města. Severní hranici Rybáren tvoří zaniklý potok, či spíše vodoteč Vlása, na východní straně se stáčí hlavní tok řeky Moravy. A právě v této východní části, už v prostoru mimo zástavbu, na téměř rovném území, ovšem v místech nevýrazné, nicméně znatelné terénní vlny, byly položeny první dvě sondy. Nadmořská výška se zde pochybuje v rozmezí 177,5-178 m.¹⁹⁰

Archeologický výzkum v Rybárnách přinesl nálezově i interpretačně zajímavou, leč také velmi složitou situaci. Jejimi hlavními body jsou relikty související s konstrukčními prvky rozměrné fortifikace. K nejpřesvědčivějším z těchto reliktnů patří pozůstatky čelné kamenné zdi. V místech, kde nebyla porušena, dosahovala její šířka 200 – 210 cm, výška se pohybovala okolo 70 cm. Směrem dovnitř, do dřevohlinitého hradebního tělesa, však ze zdi nejméně na třech místech vystupovaly kamenné obdélníkovité opěry široké 80 a dlouhé 80 – 120 cm. V místech těchto opěr dosahovala čelní zeď šířky dokonce až 330 cm. Byla postavena z nasucho kladených plochých pískovcových kamenů.¹⁹¹

Opevnění je slabě znatelné jako nízká terénní vlna v obdělávaném poli, které bylo zkoumáno též pomocí geofyzikálního měření a sondážní tyče. Plošně byl odkryt jeho výsek čtvercového půdorysu o straně 11 – 11, 5 m. Povrch staré náplavy ležel v hloubce cca 150 cm a úroveň původního povrchu terénu z doby počátků realizace hradby, se nacházela v hloubce 110 – 130 cm.¹⁹²(viz. Příloha č. 6)

Na této úrovni byl navršen hliněný sokl o mocnosti 30 – 35 cm, přičemž užitá zemina obsahovala uhlíky a zlomky zuhelnatělých dřev. Obdobná hlína se měla nacházet i západně. Zmíněný blok z hlíny sloužil jako podklad pro kamennou plentu z nasucho kladených pískovců o původní šíři 2- 2,1 m, dochovanou do výšky až 70 cm. Zeď místy dosahovala necelých 1, 8 m. Směrem dovnitř z ní vystupovaly pilíře o šířce 80 cm, zasahující 0,8 – 1, 2 m do nitra hradby.¹⁹³

Hliněné jádro v šíři 5,7 – 6,3 m vymezovaly dvě paralelní linie kůlových jam ve vzájemných odstupech 1,0 – 1,5 m, z nichž vnitřní se nacházela bezprostředně za zdí, kromě

¹⁹⁰ Galuška, Luděk : Velkomoravská hradba v Uherském Hradišti-Rybárnách. Archeologické rozhledy.58.2006. s. 487

¹⁹¹ Tamtéž s. 489

¹⁹² PROCHÁZKA, Rudolf. Vývoj opevňovací techniky na Moravě a v českém Slezsku v raném středověku.

Brno: Archeologický ústav Akademie věd České republiky Brno, 2009. s. 219

¹⁹³ Tamtéž s. 219

úseků s vnitřními výběhy. Průměr jam dosahoval 20 – 30 cm, hloubka v podloží 15 – 20 cm. Z řezu je ovšem patrné, že byly relativně mělce zapuštěny do vrstvy nad vlastním podložím. Podél zdi v severozápadní části plochy ležel masivní trám kvadratického průřezu o straně 30 cm. Na něm leželo příčné břevno směřující k vnitřní linii jam. Při zdi pak tuto kleštinu opět překrývalo další podélně ložené dřevo. Příčné kleštiny ležely i v dalších částech hradby, údajně místy v horizontech nad sebou, sice souběžně, avšak nikoliv v pravém úhlu ke zdi.¹⁹⁴

Při vnitřní linii sloupových jam, a to jen v severozápadní části plochy, byl zachycen další podélný trám, neuvedeno v jaké výšce. Celková šířka hradby se tedy pochybovala kolem 8 m. Těsně nad původní úrovní terénu, tedy již v tělese hradby byla dokumentována dvě ohniště. Třetí leželo poněkud níže, v úrovni základové spáry, tedy 1,3 m pod dnešním povrchem.¹⁹⁵

Při pokusu o rekonstrukci se hovoří o dvou odlišných částech hradebního tělesa za zdí. Vnitřní část se měla sestávat ze srubových komor o plošných rozměrech 3,0 – 3,3 x 1,3 – 1,6 m, vnější spíše z klestín, rozmístěných tak, že vytvářely náznaky jakýchsi komor. Na kresebné rekonstrukci jsou však zobrazeny dvě linie komor, přičemž zadní stěna byla vyztužena dvojicemi za sebou umístěných sloupů, zatímco sloupy za hradbou jsou protaženy nad korunou čelní zdi a tvoří stínky cimbuří, jehož výhledy se nacházejí v místech kamenných výběhů do nitra hradby.¹⁹⁶

Nejistota panuje v otázce datování vnějšího pásma. Západní část poskytla jen nečetné nálezy, které byly rámcově řazené do 9. a mnohdy však až do přelomu 9. a 10. století. Více dokladů k dataci přinesl výzkum východní fortifikace, zatím kladené do 2. poloviny či dokonce do 9. století. Je pozoruhodné, že tento úsek má výrazně vyšší úroveň než předchozí.¹⁹⁷

Zajímavostí, ovšem do značné míry interpretačně problematickou součástí nálezů tvořily kostrové hroby. Celkem jich bylo objeveno 7 a všechny ležely, když ne úplně, tak alespoň částečně pod tělesem hradby, nebo se nacházely přímo v něm samotném. Vedle kostrových hrobů byly při výzkumu opevnění objeveny ještě další nálezy, které by se daly hledat spíše v jiných souvislostech než v rámci hradebního tělesa. Především se jedná o tři ohniště. Ve dvou případech měla tato ohniště podobu kruhu o průměru 100, resp. 120 cm, vyplněného nevýraznou tenkou vrstvičkou popela promíchaného uhlíky. Obě se našla těsně nad původní úrovní terénu. V případě třetího ohniště byla situace poněkud jiná, protože jeho

¹⁹⁴ Tamtéž s. 219

¹⁹⁵ Tamtéž s. 219

¹⁹⁶ Tamtéž s. 219-221

¹⁹⁷ Tamtéž s. 221-223

průměr činil jen 60 cm a po obvodu bylo částečně obloženo drobnými kameny. Jeho topeniště bylo taky výrazněji propáleno. Hradba byla postavena na místě, kde se před tím pohřbívalo či bydlelo. Při stavbě hradby byly tyto objekty zčásti narušeny.¹⁹⁸

Fortifikace z uherskohradišťských Rybáren patří k nejmohutnějším opevněním ze skupiny hradeb s čelní kamennou zdí. Tento typ představuje nejrozšířenější fortifikační architekturu z 9. století z území někdejší Velké Moravy. Z dalších hradisek se tato hradba s čelní kamennou zdí uplatnila např. v Mikulčicích, dále ve Znojmě na hradisku sv. Hypolita, na Zelené hoře u Vyškova, v Brně – Líšni na „Starých zámcích“, na Pohansku u Břeclavi, na území Slovenska např. na hradiskách „Nad Lomom“ a „Na Pieskach“ u Děvínské Nové Vsi, ve Sv. Juru u Bratislavy, v Pobedimi, v Majcichově či v Tlmačoch. Hradba s čelní kamennou zdí je známá i z území Čech, např. z Budče či Levého Hradce, a z lužickosrbského prostředí v severovýchodním Německu.¹⁹⁹

Hradba v Uherském Hradišti – Rybárnách představuje nejmohutnější prvek pevnostní architektury na velkomoravské sídelní aglomeraci Staré Město – Uherské Hradiště. V souvislosti s její funkcí se obvykle uvádělo, že zabezpečovala aglomeraci na jejím východním okraji. R. Snášil uvádí, že hradba byla skutečně postavena v místě, kde se s tím moc nepočítalo, totiž přímo proti rozteči Moravy a Vlázky, proti přes řeku se nacházejícímu, poměrně prudkému svahu Černé hory (v místním podáním Rochusu). Z hlediska vojensko-strategického totiž předpolí hradby neposkytovalo útočníkům žádnou ochranu, spíš opačně se mohlo toto předpolí stát pro útočníky spíše smrtí.²⁰⁰

6.4. Ostrov sv. Jiří

Pod pojmem „Ostrov sv. Jiří“ se dá chápat území, kde se v období raného a vrcholného středověku rozkládalo v místech dnešního historického centra města Uherské Hradiště. Tvořily jej vlastně ostrovy dva oddělené od sebe vodotečí Rechla, které byly ze severu obtékané hlavním tokem řeky Moravy, z východu a jihu a západu pak bočním moravním ramenem zvaným Morávka, do něhož se ještě vlévala říčka Olšava. Počátky slovanského osídlení ostrova sv. Jiří jsou hledány již v 8. století.²⁰¹

Pozůstatky opevnění na ostrově sv. Jiří jde najít ve třech nálezových situacích. V prvním případě se podle objevitelů jednalo o 18,9 m dlouhou dubovou palisádu, z níž se

¹⁹⁸ Tamtéž s. 495

¹⁹⁹ Tamtéž s. 501

²⁰⁰ Tamtéž s. 506

²⁰¹ GALUŠKA, Luděk . K otázce raně středověkého opevnění ostrova sv. Jiří Velkomoravské staroměstsko-uherskohradišťské mocenské aglomerace. Časopis Moravského muzea. 2008, 93, 1-2, s. 115

zachovalo 29 spodních částí dřevěných kůlů a 40 kůlových jamek o průměru 8 – 20 cm. Kůly palisády s jednostranně sesečnými hroty byly zapuštěny a zaraženy do hrotitého dna žlábků nacházející se v hloubce 5 m pod dnešní úrovní. Palisáda se táhla přibližně ve směru jih – sever, takže byla orientována téměř kolmo k břehu jižní poloviny ostrova sv. Jiřího.²⁰² (viz. Příloha č. 7)

Druhá nálezová situace vztahovaná k opevnění se našla poblíž prvního nálezu, tedy palisády. Tvořila ji 11,8 m dlouhá linie sestávající ze sedmi mohutných dubových ražených pilotů o průměru 32 až 44 cm. Jejich vzájemná vzdálenost činila 160 – 190 cm. K nim z vnitřní strany přiléhaly tři nad sebou kladené, zachovalé řady kulatin a polokulatin.

V souvislosti s touto konstrukcí jsou známy blíže nespecifikované „náznaky komorové konstrukce“ a také stopy po kleštinách. Linie uvedených pilotů a vertikálních prvků se táhla ve směru východ – západ, tedy směrem k bývalé ulici 9. května resp. ke Komenského náměstí, což znamená, že na linii palisády byla orientována téměř kolmo. Naopak s jižním břehem ostrova sv. Jiří byla linie pilotů více méně rovnoběžná. Konce obou konstrukcí od sebe oddělovala vzdálenost 20 až 25 m. Pojednávané konstrukce, tedy palisáda a dřevěná stěna spolu chronologicky souvisely, neboť se nacházely na „stejně horizontální úrovni“. Zjištěné dřevěné konstrukce představovaly palisádové opevnění a hlinitodřevitou hradbu s komorovou konstrukcí. Druhá z nich stála na samém okraji břehu ostrova, nad hladinou vodního toku jednoho z ramen řeky Moravy a táhla se po obvodu jižní z obou částí ostrova sv. Jiří.

Opevnění mohla vzniknout kolem roku 700, neboť z této doby pochází také nejstarší kovové datovatelné sídlištní nálezy z ostrova.

Další fortifikace ostrova sv. Jiří se našla v dnešní Otakarově ulici na parcelách č. 129 a 130, v blízkosti Galerie Slováckého muzea, při severozápadním okraji někdejšího ostrova sv. Jiří. Měla se sestávat z příkopu tvořeného „proudnicí“ toku řeky Moravy, dále bermy a dvojité vyplétané palisády s předsunutou dřevěnou věží.²⁰³

Příkop, resp. proudnice, měl být široký 7- 8 m, hluboký 2 m a měl být zesílen kůlovými zátarasy. Berma měla být široká 9 až 10 m i ona měla být zpevněna systémem kůlových zábran. Čelo hradby pak mělo být tvořeno dvojitou vyplétanou palisádovou stěnou, jež měla přiléhat k 1 m vysokému břehu říčního ramene.²⁰⁴

²⁰² Tamtéž s. 117

²⁰³ Tamtéž s. 120

²⁰⁴ Tamtéž s. 121

Další výzkumy prováděné v Otakarově ulici výrazně zpochybnily předešlá stanoviska. Ukázalo se totiž, že břeh ostrova měl s velkou pravděpodobností přírodní původ, takže nebyl člověkem do podoby hrady nikterak upravován. Také nově objevené kúlové jamky, které doplnily již dříve nalezené stopy po kúlech, do předpokládaného opevňovacího systému nijak nezapadly. S mostem měly souviset i další kúlové jámy a také do koryta spadlá dřeva. V prvním případě šlo o pozůstatky podpůrného systému mostu, v druhém o zbytky jeho vodorovných konstrukcí.²⁰⁵

O zhodnocení dosavadních poznatků o osídlení ostrova sv. Jiří a začlenění ve staroslovanském období se pokusili ve své studii autoři R. Snášil a R. Procházka. Velmi široce se zabírají geomorfologií a rozsahem ostrova. Tvrdí, že velkomoravské osídlení bylo trvalé, souvislé a značně intenzivní. Obvod této plochy tvořil asi 16 ha a víceméně se shoduje s průběhem městských hradeb 13. – 14. století. Zásadně důležitou kapitolu tvoří diskuze o funkci sídliště na ostrově sv. Jiří v rámci velkomoravské aglomerace. V daném sídlišti spatřují mocenské centrum.²⁰⁶

Na tuto studii napsal recenzi J. Klápště. Hlavně autorům vyčítá počátky využití s ostrova, které jsou kladeny k 9. století. Ve své recenzi se zabývá a dá se říct, že i kritizuje kapitolu o funkčnosti sídliště na ostrově sv. Jiří v rámci aglomerace v severní části Dolnomoravského úvalu. Autoři Procházka a Snášil berou tohle hradiště jako mocenské centrum. I tato část je J. Klápštěm kritizována. Dále Procházka a Snášil uvádějí, že na ploše Starého Města, které nám poskytuje výrazné doklady týkající se rozvinuté výroby, obchodu interpretují jako předhradí. Dále zde dochází k záměně části za celek.²⁰⁷

²⁰⁵ Tamtéž s. 122

²⁰⁶ Snášil, Robert, Procházka, Rudolf. Příspěvek k poznání velkomoravského střediska severní části Dolnomoravského úvalu. Rudolf Procházka, Robert Snášil : Věnováno 725. výročí prvé písemné zmínky o Uherském Hradišti. , Slovákco : společenskovední sborník pro moravsko-slovenské pomezí, 1981, Roč. 23., s. 9-58.

²⁰⁷ KLÁPŠTĚ, Jan. Folia historica bohemia. 6 Praha : Ústav československých a světových dějin ČSAV, 1984. s. 295-298

7. Opevnění jiných velkomoravských hradišť

7.1. Pobedim

Pobedim je nížinné dvoudílné hradiště, které se nachází na území stejnojmenné slovenské obce Pobedim. Nejstarší osídlení Pobedimi pochází z mladší a pozdní doby kamenné. Archeologická lokalita byla opevněné centrum, které mělo svou akropoli a podhradí. Rozkládalo se na poloze Hradišti a Podhradišti. Bylo opevněné valem, který byl vybudován komorovým systémem. Z vnější strany byl hliněný val, zpevněný dřevem a chránil kamennou zeď. Z vnitřní strany val podpíraly šikmé podpěry. Do koruny valu byla osazena dřevěná palisáda. V některých částech valu se nacházely strážní věže. V opevněném centru sídlil velmož se svou družinou a služebnictvem. V blízkosti valu se nacházely dílny a střed hradiště byl místem na soustřeďování obyvatel okolních osad v době nebezpečí.²⁰⁸

Pobedim je hradiště, které lze charakterizovat jako jedno z nemnohých typických, nížinných hradišť, které využívá přírodní vodní režim jako ochranu - např. Mikulčice, Pohansko u Břeclavi, Majcichov. Nejstarší zmínky o valech původní slovanské fortifikace jsou z konce minulého století. Pobedimské hradiště je lokalizováno jihozápadně od dnešní obce, a zabírá celou polohu Hradišti a téměř polovinu polohy Podhradištia. Užitná plocha první části (Hradišti) je 4,1 ha, užitná plocha druhé části (Podhradištia) je 3,9 ha..²⁰⁹

V části Hradiště bylo zjištěno, že zde existovala hradba, která byla tvořena komory o rozměrech cca 4 X 4 m. V sondě z vnitřní strany, tedy směrem do hradiště, ležela dvě podélná břevna. Vnitřní břevno pocházelo ze základů komorové konstrukce a vnější původně zpevňovaly šikmé vzpěry.²¹⁰

Hradba byla budována komorovým způsobem se základní kolovou konstrukcí, přičemž se nepravidelně střídaly komory širší s užšími i velmi úzkými. Stěny komor hradby byly na vnější straně zdvojené, ale tím se základní šířka hradby 4 m neměnila. Toto zdvojení vnější stěny bylo zřejmě vynuceno palisádou, která byla vsazena do koruny hradby, tedy do prostoru zdvojené vnější stěny komor, čímž se zajistila její stabilita. Vnitřek komor vyplnila pevně ubitá zem, ve které se nenašel ani jediný slovanský střep nebo předmět. Vnější stranu dřevo-zemní hradby lícoval kamenná zeď, hrubý v základech ca 1,50 m.. Stavebním

²⁰⁸ [Http://slovanske-hradiska.blogspot.com/search/label/Pobedim](http://slovanske-hradiska.blogspot.com/search/label/Pobedim) [online]. 22.června 2010 [cit. 2012-27-01].

²⁰⁹ Tamtéž

²¹⁰ Tamtéž

materiálem hradiště v severní části hradiště byl především dub (zejména letní) a v malém množství jasan. Jiné dřeviny se zde nevyskytly.²¹¹(viz. Příloha č. 10)

7.2. Mikulčice

Mikulčice-Valy jsou významné hradisko z doby velkomoravské, které se nacházející zhruba 3 km jihovýchodně od intravilánu obce Mikulčice. Nížinné hradiště, které bylo významným centrem velkomoravské říše, leží v jižní části Dolnomoravského úvalu na pravém břehu řeky Moravy protkané spleť říčních ramen. Dodnes je v terénu patrná jeho akropole v tvaru nepravidelného oválu o ploše 7,1 ha, obklopená téměř v celém obvodu zachovaným valem o délce 1050 m, relativní výši až 3 m a šířce kolem 20 m. Na západě, východě a jihovýchodě jsou zřetelná i stará říční ramena.²¹²

Opevnění bylo základní a zcela nezbytnou součástí raně středověkého mocenského centra. Historicky doložené války s Východofranckou říší nebo Maďary nepřímo dokládají funkčnost a odolnost velkomoravských fortifikací.²¹³

Vnitřní plocha se člení na větší, zvýšenou severní část a snížené „Dolní Valy“, zčásti oddělené i mělkou příkopovitou depresí. Fortifikace v poloze Valy byla zkoumána v severozápadním úseku r. 1954 – 1959 a 1979, 1980, v severním r. 1963, ve východním v letech 1979 – 1981, v jihozápadním r. 1971 a 1972, vnější okraj na jihovýchodě r. 1969. V letech 1964 – 1969 zde byla sledována přirozená hranice mezi oběma částmi Valů. V roce 1972 a 1973 byla odkryta spojovací fortifikace mezi předhradím a akropolí na severní straně a část přilehlého opevnění předhradí. Prostor opevnění přehradí, byl odkrýván také r. 1960, 1963 a 1964 v západní části, v letech 1966, 1968 a 1976 v severním a severozápadním úseku.²¹⁴

Opevnění velkomoravského hradu tvořila obvodová hradba akropole a předhradí. Hradba akropole skořepinové konstrukce měla hlinitý, dřevěným roštem vyztužený násyp a čelní kamennou plentu o šířce 1,5 až 2 m. Celková šířka hradby dosahovala asi 7 m, výška mohla činit až 4 m. Nízká zídka, která obepínala hradbu na vnější straně a která se opírala o linii kůlů na úpatí svahu, byla patrně součástí zpevnění říčního břehu před velkomoravskou

²¹¹ Tamtéž

²¹² PROCHÁZKA, Rudolf. Vývoj opevňovací techniky na Moravě a v českém Slezsku v raném středověku. Brno: Archeologický ústav Akademie věd České republiky Brno, 2009. s. 159

²¹³ Terénní výzkum v Mikulčicích : Mikulčice-průvodce. 1. vyd. Brno : Archeologický ústav AV ČR Brno , 2000. S. 26

²¹⁴ PROCHÁZKA, Rudolf. Vývoj opevňovací techniky na Moravě a v českém Slezsku v raném středověku. Brno: Archeologický ústav Akademie věd České republiky Brno, 2009. s. 161

hradbou. Velkomoravské opevnění předhradí tvořila konstrukčně podobná, jenom slabší dřevohlinitá hradba s čelní kamennou plentou. Z původní hradby se dochoval obvodový val.²¹⁵

Mezi akropolí a předhradím je patrný příkop, patrně uměle vyhloubený jako vodní příkop, původně překlenutý dřevěným mostem. Severní část tohoto příkopu byla uzavřena řadou srubových komor, vyplněných kamením. Konstrukce měla nejen fortifikační, ale i protierozní funkci.²¹⁶

Důležitým obranným a komunikačním prvkem hradiště byly brány a mosty. Obvodová hradba velkomoravského hradu byla v několika místech prolomena bránami. Byly prozkoumány tři brány s přiléhajícími dřevěnými mosty.²¹⁷

Velkomoravské opevnění bývá rámcově členěno do dvou fází, první do přelomu 8. a 9. století, druhá do pokročilé 2. poloviny 9. století. Jílové těleso valu akropole poskytl jen nečetné keramické nálezy spíše z 2. poloviny 9. století. Z předhradí lze vyzdvihnout nález zlomku ramene ostruhy s ploténkou v kamenné destrukci. Pro datování vzniku fortifikace akropole mají závažný význam nálezy ze sídlištních vrstev a jam pod tělesem hradby.²¹⁸ (viz. Příloha č. 10)

7.3. Břeclav- Pohansko

Pohansko u Břeclavi je rozsáhlé velkomoravské hradiště z 9. století vybudované mezi rameny řeky Dyje. Hradisko je typickou nížinnou lokalitou ležící v jižní části Dolnomoravského úvalu. Nepravidelný oválný půdorys o ploše 28 ha vymezuje dosud převážně zachovalý val o délce 1950 m, výšce 1,8 – 2,5 m a šířce až 30 m. V severozápadní části areálu se nacházel velmožský dvorec s kostelem. Vně opevnění je zvláště na severovýchodě a jihozápadě doloženo rozsáhlé osídlení. Pozoruhodnými znaky, které prozrazují přítomnost ozbrojené složky velkomoravské společnosti, se vyznačuje nálezová skladba tzv. jižního předhradí o ploše kolem 21 ha.²¹⁹

²¹⁵ Terénní výzkum v Mikulčicích : Mikulčice-průvodce. 1.vyd. Brno : Archeologický ústav AV ČR Brno , 2000. S. 26

²¹⁶ Tamtéž s. 26

²¹⁷ Tamtéž s. 27

²¹⁸ PROCHÁZKA, Rudolf. Vývoj opevňovací techniky na Moravě a v českém Slezsku v raném středověku. Brno: Archeologický ústav Akademie věd České republiky Brno, 2009. s.175 - 176

²¹⁹ Tamtéž s. 117

Výzkum fortifikace probíhal v jihovýchodní části v letech 1961 – 1963 jedním řezem, v severovýchodním úseku r. 1962, 1965, 1966, 1975 – 1977 osmi průkopy na východě v širší ploše r. 1982 a 1983. Hrazení dvorce se odkrylo v úplnosti v letech 1959 – 1965.²²⁰

Těleso hradby spočívalo na 10 – 20 cm mocné vrstvě zplanýrovaného humusu nad kulturní vrstvou. Substrukci kryl základový polštář rázu jednovrstvého příčného roštu z nestejně dlouhých kuláčů o průměru 8 – 15 cm, v odstupech 10 – 50 cm. Čelo tvořila kamenná plenta v šířce kolem 70 cm, z níž se v původním uložení zachovala jen nejspodnější vrstva kamenů. Charakter násypů nad nimi svědčil o druhotném vytrhání. V jílovitém jádru opevnění bylo zachyceno 3 – 5 nepravidelných, místy splývajících vrstev kamenů, které původně vybíhaly ze zídky do vzdálenosti až 1,5 m. Oddělovaly je 10 – 20 cm silné vrstvy jílu. Příčně celou šířku hradby procházely dvojice zuhelnatělých kuláčů uložených ve dvou svislých rovinách nad sebou, ve vzdálenosti 30 – 40 cm. V popisu nálezové situace se neuvádí počet dřev, v pokusu o rekonstrukci jsou zakresleny tři nad sebou. Obklopovala je vypálená hlína v šíři 60 – 70 cm a výši 70 – 90 cm. Kleštiny počínaly asi 6 cm nad ztrouchnivělým základovým polštářem a svazovaly čelo a tyl opevnění. Část, rovněž spálené vnitřní stěny, také z kulatiny, se zachovala do výše 55 cm, zbytek se zhroutil a vytvořil spolu s vypálenou zeminou vrstvu o šířce až 2,7 m spočívající na bázi vnitřní suti. Těsně za bedněním byla odkryta dvojice jam o rozměrech 70 x 50 cm a 78 x 50 cm, zahloubených 47 a 48 cm do podloží, v odstupu 1,65 m. Do dna každé z nich byly zapuštěny dvě kúlové jamky o průměru 20 cm, takže celková hloubka jam činila přibližně 80 – 90 cm.²²¹

Hradba měla tvar protáhlý, v podstatě souměrných trojúhelníků. Ve vzdálenosti 8 – 11 m před opevněním se v kamenité suti z plenty nacházely zlomky zuhelnatělých dřev, možná z předprsně. Kamenný polštář ležel v horní části vnitřního závalu. Umělý příkop zřejmě nahrazovala říční ramena.²²²

Ve východní části opevnění se podařilo odkrýt bránu. Geofyzikální průzkum ve valu zachytil nápadné anomálie způsobené zřejmě vypálenou hlínou. Následný odkryv nad očekávání ověřil daný předpoklad. Líce proluky ohraničovaly čtveřice kúlů ve vzájemných odstupech 1,1 – 1,65 m. Hloubka sloupových jam činila 1,1 m od původního povrchu, šířka 20 – 25 cm, okraje byly obloženy kameny. Poslední sloup každé řady byl vysunut 70 – 90 cm

²²⁰ Tamtéž s. 117

²²¹ Tamtéž s. 120

²²² Tamtéž s. 121

před čelo hradby. Mohutné vypálení přiléhajících části ramen valu v síle 50 – 60 cm svědčí o přítomnosti zřejmě kulatinové horizontální výdřevy. Užiténá šíře vstupu dosahovala 2,5 m.²²³

Z dalších zhruba současných ohrad si zaslouží pozornost tzv. kultovní ohrada o stranách 17- 21,5 m, napojující se na severovýchodní úsek hrazení dvorce. Vzhledem k hloubce žlabu 52 – 120 cm a šířce 25 – 60 cm lze soudit, že svými rozměry nikterak nezaostávala za opevněním velmožského sídla. Teprve po zániku předpokládaného kultiště byl do ní vestavěn křesťanský chrám.²²⁴(viz. Příloha č. 11)

²²³ Tamtéž s. 124

²²⁴ Tamtéž s. 128

8. Závěr

Cílem této bakalářské práce bylo shrnout dosavadní poznatky o raně středověkém opevnění Starého Města u Uherského Hradiště a konfrontovat je s jinými hradišti té doby.

Morava v 9. století byla centrálním územím státního útvaru označené mnohem později byzantským císařem Konstantinem VI. Porfyrogennétem jako Velká Morava. Na území říše bylo více významných hradišť s kvalitním opevněním. Byla to naprostá nutnost vzhledem ke stálému nebezpečí ze strany Francké říše i avarského kaganátu. Obě sídla, která dnes považujeme za centrum říše, se nacházela na toku řeky Moravy, tedy v jakémsi geografickém středu. Bylo to Staré Město a Mikulčice – Valy.

V 2. pol. 9. stol. hrála vedoucí úlohu v říši sídelní aglomerace Staré Město – Uherské Hradiště, v dobových pramenech nazývané Veligrad. Toto centrum s rozsáhlým vesnickým zázemím vzniklo na strategicky velmi výhodném místě. V místě brodu přes řeku Moravu byla křižovatka obchodních cest. Ze severu na jih vedla trasa Jantarové stezky a z východu na západ spojovala obchodní cesta Slovensko s Brněnskem.

Výzkumy ve Starém Městě u Uherského Hradiště probíhaly již od 70 a 80 let 19. století. U počátku archeologického bádání stál F. Příkryl. Měl celou řadu pracovníků, z nichž lze uvést např. J. J. Christina, J. Homolu, F. Myklíka, B. Hanáka a L. Tkáče. Po něm se bádání věnoval A. Zelnitius, který shromáždil mnohé cenné nálezy a informace. Největší výzkumy a objevy jsou spojeny se jménem Prof. PhDr. Viléma Hrubého, DrSc., který výzkumům na této lokalitě zasvětil prakticky celý svůj život. Od roku 1985 vede zdejší bádání Doc. PhDr. Luděk Galuška, CSc. V posledních desetiletích bylo z různých příčin upuštěno od velkoplošných výzkumů. Nejnovější vykopávky proběhly v roce 2009 a 2011, ale bohužel to byly malé výzkumy a jejich výsledky nejsou přístupné veřejnosti. Tohle zjištění mě bylo docela líto.

Nejstarší část opevnění Starého Města u Uherského Hradiště se objevuje na pohřebišti „Na Valách“ mezi zahradou staroměstského mlýna a Jezuitskou (dříve Muzejní) ulicí. V horní části této lokality skutečně býval výrazný hliněný val. Velmi důležitým nálezem byl příkop v tzv. Mlýnské zahradě, který je dnes nedílnou součástí objektu Památníku Velké Moravy. Další rozsáhlé fortifikace již z doby, kdy toto místo bylo sídlem Svatoplukovým, obepínaly ze tří stran rozsáhlý areál, který nemá na slovanském území obdoby. Její součástí byla i dosud nejmohutnější objevená kamenná velkomoravská hradba. Bohužel musíme konstatovat, že vzhledem k trvalému osídlení areálu bylo mnohé z minulých dob zničeno, např. na území tzv.

Klečkova písečnicku, pod dnešním Památníkem Velké Moravy. Mnohé také zůstává ukryto pod současnými stavbami.

V práci jsou dále pro srovnání popsány výšinné hradisko Ducov, a nížinné hradisko Pobedim na Slovensku. Z moravských nížinných hradišť jsem zvolila Mikulčice, které byly centrem Moravy ve starším období, a Břeclav – Pohansko. Každé hradiště mělo jinou strukturu opevnění a jiný druh hradeb v závislosti na terénu, materiálních možnostech, lidských zdrojích, významu lokality a stupni ohrožení. Závěrem je srovnání různých typů opevnění velkomoravských hradišť, z něhož vyplývá, že sídelní aglomerace Staré Město – Uherské Hradiště svou rozlohou a rozsahem nutného opevnění dalece překračuje jakékoliv jiné sídliště té doby v regionu slovanské Evropy. Nejen z tohoto důvodu si tato lokalita zasluhuje naši trvalou pozornost a ochranu.

9. Conclusion

The degree thesis Velkomoravské opevnění Starého Města at Uherského Hradiště deals with the fortification of Staré Město city. This work is intended to present the fortification, characteristics, phase and dating of Staré Město at Uherské Hradiště.

The first part of the work is focused on Great Moravian era. The era of the Great Moravian Empire lasted very short time but it was rich in events. Following chapter is devoted to Staré Město-Uherské Hradiště agglomeration. Staré Město – Uherské Hradiště agglomeration was one of the most important centres with large rural rear. It was based on a very suitable area. Agglomeration Staré Město – Uherské Hradiště stretched on both sides of the river of Morava, very near of its confluence with the river of Olšava.

The next part of the work is formed by a description of investigations in Staré Město at Uherské Hradiště. Excavations took place here already in 70th and 80th of 19th century and are proceeding even today.

The chapter on the fortification of Staré Město at Uherské Hradiště is considerable contribution. First part is focused on the construction, technics, phases, gates and towers, dating, materials, protection function etc. A detailed description of the fortification of Staré Město at Uherské Hradiště is provided in the next part.

Comparison of other fortified Great Moravian sites is very comprehensive. Ducov, Pobedim Mikulčice a Břeclav are described in this work. Every fortified site demonstrates quite different type of fortification and its structure.

10. Seznam pramenů a literatury

Literatura:

- BÖHM, Jaroslav. Opevnění Starého Města u Uherského Hradiště. Zprávy památkové péče. 1939, 3, s. 94- 96
- GALUŠKA, Luděk. Historie a současnost archeologických výzkumů ve Starém Městě : K metodě a metodice terénních průzkumů a výzkumů. Forum Urbes Medii Aevii I. 2004, 4, s. 4-9
- GALUŠKA, Luděk. K otázce otevřených sídlišť raně středověké Moravy a zázemí staroměstsko-uherskohradištské mocenské aglomerace doby velkomoravské. Slovácko. 2005, XLVII, s.153- 167
- GALUŠKA, Luděk . K otázce raně středověkého opevnění ostrova sv. Jiří Velkomoravské staroměstsko-uherskohradištské mocenské aglomerace. Časopis Moravského muzea. 2008, 93, 1-2, s. 115 - 127
- GALUŠKA, Luděk, et al. Z pravěku do středověku : Sborník k 70. narozeninám Vladimíra Nekudy. 1.vyd. Brno : Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, Moravské zemské muzeum, 1997. K problematice předvelkomoravského opevnění Starého Města, s. 75 - 83
- Galuška, Luděk, Památník Velké Moravy : Staré Město, Uherské Hradiště, Modrá, sv. Kliment u Osvětiman. Uherské Hradiště : Slovácké muzeum, 2002..ISBN 80-86185-14-1.s. 143
- GALUŠKA, Luděk. Přehled archeologických výzkumů Moravského zemského muzea Brno ve Starém Městě a okolí v letech 1992-2002. Slovácko. 2002, 44, s. 113 - 134
- GALUŠKA, Luděk. Slované doteky předků : O životě na Moravě 6.-10.století. 1. vyd. Brno : Moravské zemské muzeum, 2004. ISBN 80-7028-218-5.s. 64-75
- GALUŠKA, Luděk. Staroměstsko-uherskohradištská aglomerace-vývoj osídlení a přírodní podmínky v 6.-10. století. Velká Morava mezi východem a západem : sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference. 2001, 17, s. 124
- GALUŠKA, Luděk:Velká Morava. Vyd. 1. Brno : Moravské zemské muzeum, 1991.ISBN 80-7028-022'-0. s.40-48
- Galuška, Luděk, Památník Velké Moravy : Staré Město, Uherské Hradiště, Modrá, sv. Kliment u Osvětiman. Uherské Hradiště : Slovácké muzeum, 2002..ISBN 80-86185-14-1.s. 143

- GALUŠKA, Luděk. K otázce otevřených sídlišť raně středověké Moravy a zázemí staroměstsko-uherskohradištské mocenské anglomerace doby velkomoravské. Slovácko. 2005, XLVII, s.153- 167
- Hrubý, Vilém, Staré Město - Velehrad. Ústředí z doby Velkomoravské říše. Praha : ČSAV. 1964. s.
- Konečný, Lubomír Jan, Staré Město u Uherského Hradiště : archeologická rezervace : národní kulturní památka. V Brně : Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody, 1978. s. 7
- MAREŠOVÁ, Kristýna. Záchranný výzkum velkomoravského Starého Města v roce 1977. Časopis Moravského musea. 1978, 63, s. 289-290
- MAREŠOVÁ, Kristýna. Záchranný výzkum velkomoravského Starého Města v roce 1978. Časopis Moravského musea v Brně. 1979, 74, s. 287-288
- PROCHÁZKA, Rudolf. Hlavní rysy staroslovanské opevňovací techniky na Moravě. Vlastivědný věstník moravský. 1978, 30, s. 268 - 279
- PROCHÁZKA, Rudolf. Vývoj opevňovací techniky na Moravě a v českém Slezsku v raném středověku. Brno: Archeologický ústav Akademie věd České republiky Brno, 2009. s. 368
- SNÁŠIL, Robert . Staré Město-velkomoravský Velehrad : Průvodce památníku Velké Moravy. Slovacké muzeum ve spolupráci s okresní komisí cestovního ruchu ONV v Uh. Hradišti . Brno : Tisk Grafia, [199?].
- SNÁŠIL, Robert, et al. *Veligrad Staré Město : publikace k 20. výročí objevu prvního dokladu velkomoravské zděné církevní architektury na území ČSSR, odkryté v roce 1949 ve Starém Městě „Na Valách“*. 1. Uherské Hradiště : Slovacké muzeum, 1969. s. 465
- Terénní výzkum v Mikulčicích : Mikulčice-průvodce. 1.vyd. Brno : Archeologický ústav AV ČR Brno , 2000. 44 s.
- TŘEŠTÍK, Dušan. *Vznik Velké Moravy : Moravané, Čechové a střední Evropa v letech 791-871*. Vyd. 1. Praha : Lidové noviny, 2001. ISBN 80-7106-482-3.s. 107-201

Internetové zdroje:

- [Http://slovanske-hradiska.blogspot.com/search/label/Pobedim](http://slovanske-hradiska.blogspot.com/search/label/Pobedim) [online]. 22.června 2010 [cit. 2012-27-01].

11. Seznam příloh

Příloha č. 1 : Mapa Starého Města u Uherského Hradiště (opevnění, toky, velkomoravské církevní stavby) vlastní mapa

Příloha č. 2 : Skořepinová hradba trhové vsi snad z počátku 13. století (PROCHÁZKA, Rudolf. Hlavní rysy staroslovanské opevňovací techniky na Moravě. Vlastivědný věstník moravský. 1978, 30, s. 222)

Příloha č. 3 : Staré Město – Vnější opevnění, první úsek, tzv. Christinův val (PROCHÁZKA, Rudolf. Hlavní rysy staroslovanské opevňovací techniky na Moravě. Vlastivědný věstník moravský. 1978, 30, s. 216)

Příloha č. 4 : Staré Město – Řezy příkopy I. –III. tzv. vnitřního opevnění (PROCHÁZKA, Rudolf. Hlavní rysy staroslovanské opevňovací techniky na Moravě. Vlastivědný věstník moravský. 1978, 30, s. 212)

Příloha č. 5 : Staré Město- Průběh příkopů PII a PII jižního ramene (PROCHÁZKA, Rudolf. Hlavní rysy staroslovanské opevňovací techniky na Moravě. Vlastivědný věstník moravský. 1978, 30, s. 213)

Příloha č. 6 : Uherské Hradiště – Rybárny (PROCHÁZKA, Rudolf. Hlavní rysy staroslovanské opevňovací techniky na Moravě. Vlastivědný věstník moravský. 1978, 30, s. 220)

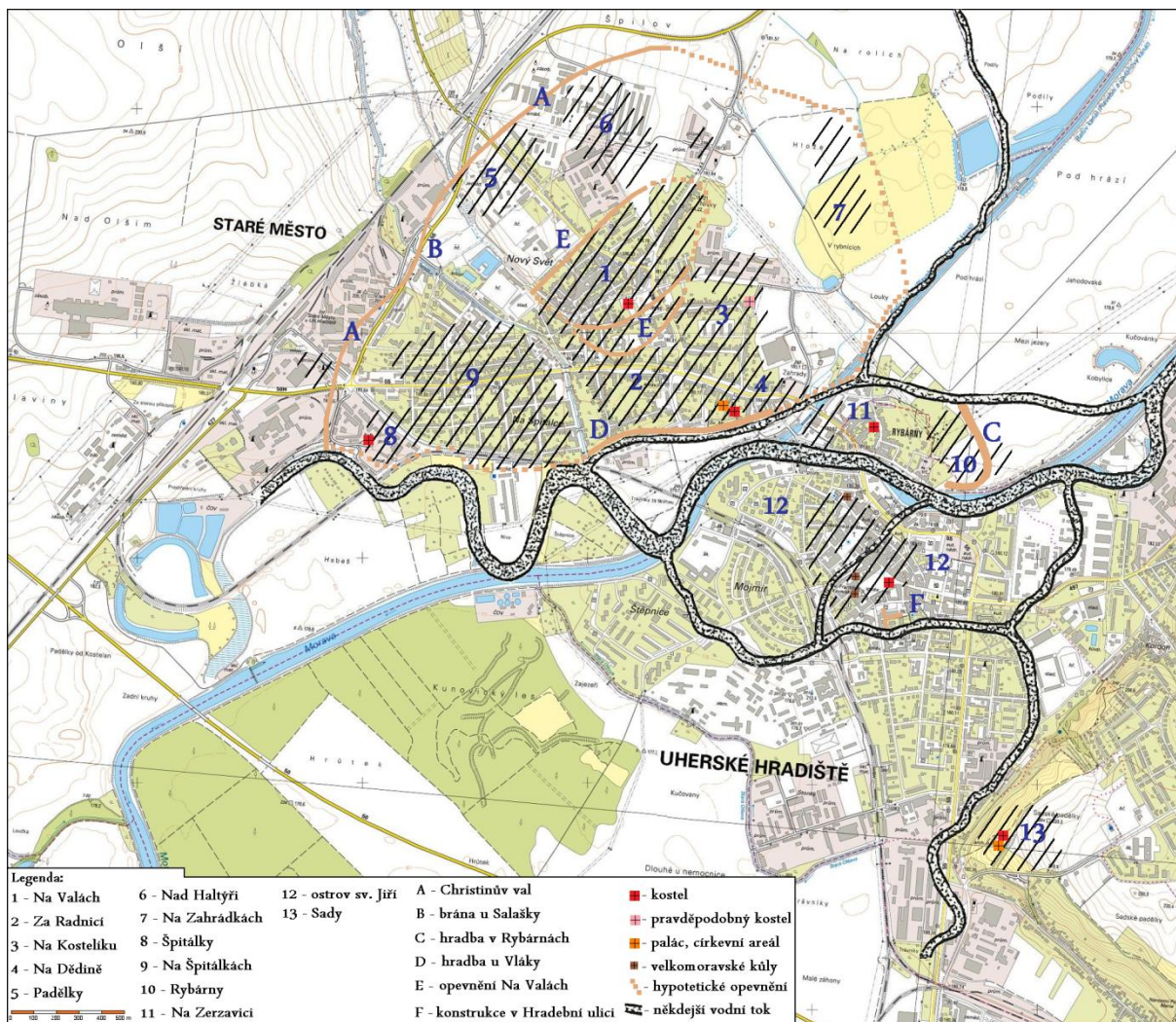
Příloha č. 7: Uherské Hradiště- ostrov sv. Jiří. Otakarova ulice (PROCHÁZKA, Rudolf. Hlavní rysy staroslovanské opevňovací techniky na Moravě. Vlastivědný věstník moravský. 1978, 30, s. 210)

Příloha č. 8. Pobedim – Konstrukce hradby

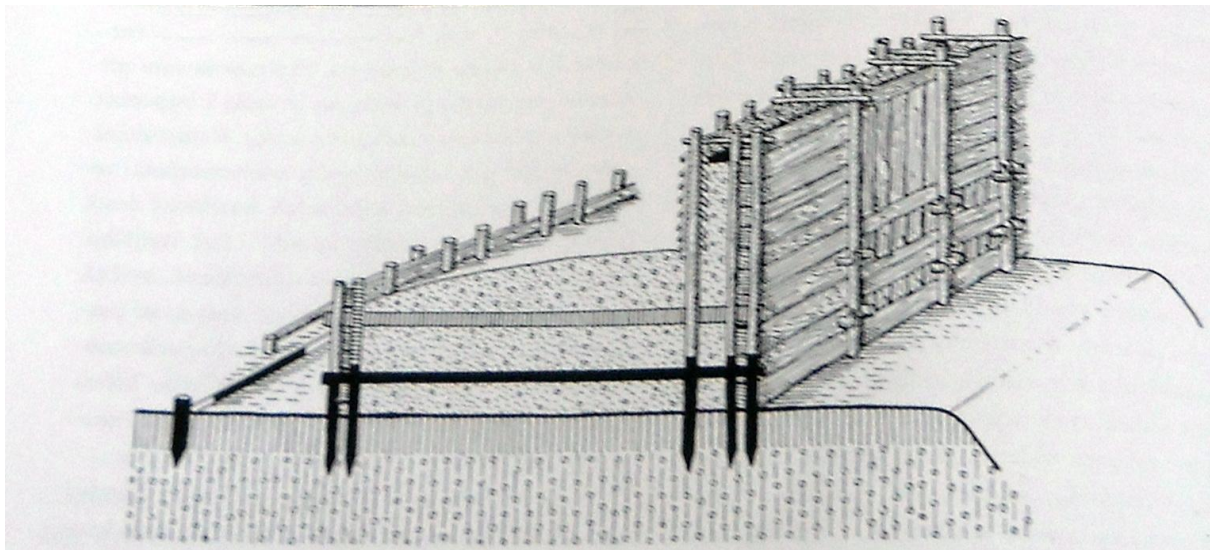
([Http://slovanske-hradiska.blogspot.com/search/label/Pobedim](http://slovanske-hradiska.blogspot.com/search/label/Pobedim) [online]. 22.června 2010 [cit. 2012-27-01].

Příloha č. 9 : Mikulčice – Valy (PROCHÁZKA, Rudolf. Hlavní rysy staroslovanské opevňovací techniky na Moravě. Vlastivědný věstník moravský. 1978, 30, s. 163)

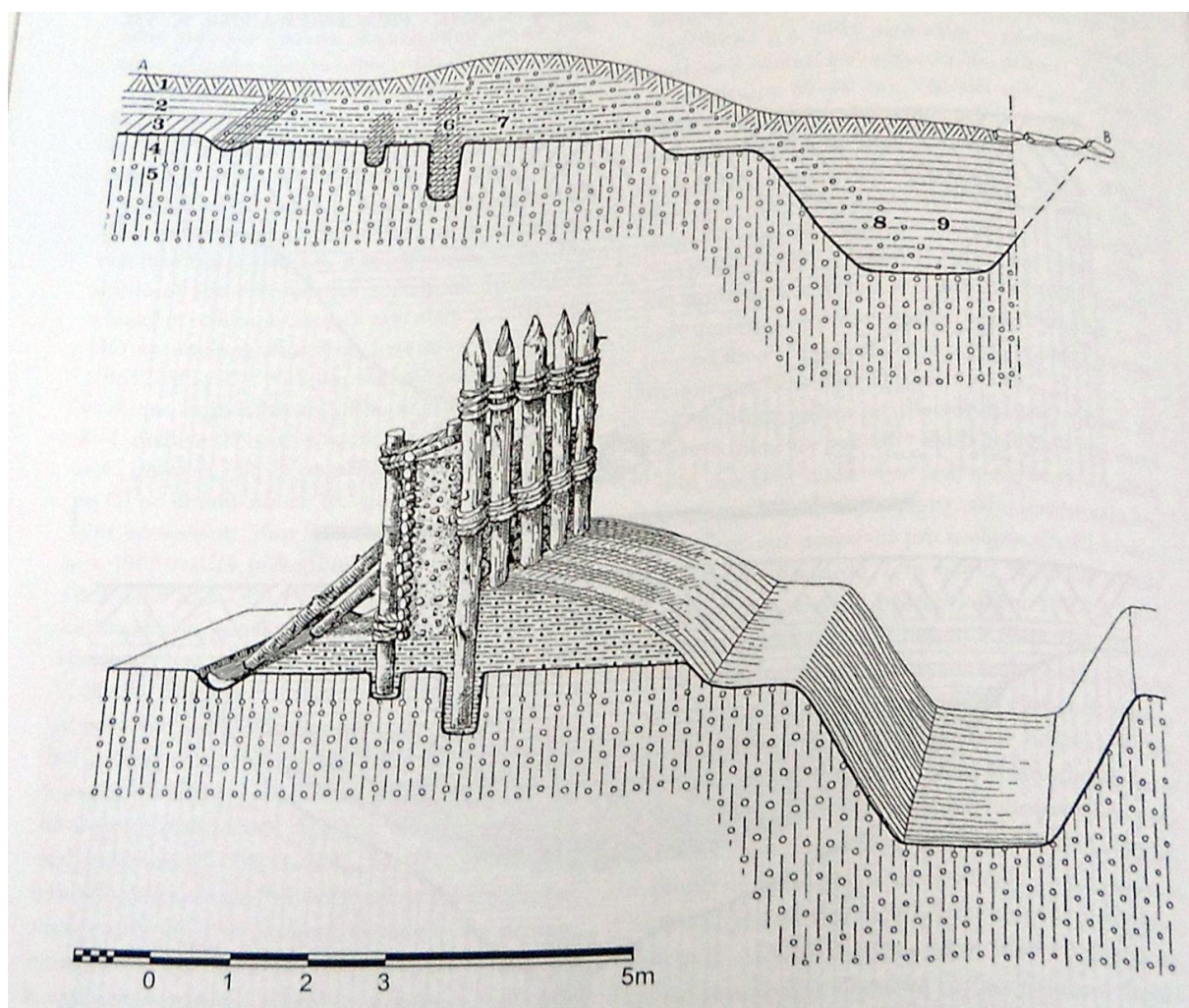
Příloha č. 10 : Břeclav – Pohansko (PROCHÁZKA, Rudolf. Hlavní rysy staroslovanské opevňovací techniky na Moravě. Vlastivědný věstník moravský. 1978, 30, s. 127)

Příloha č. 2

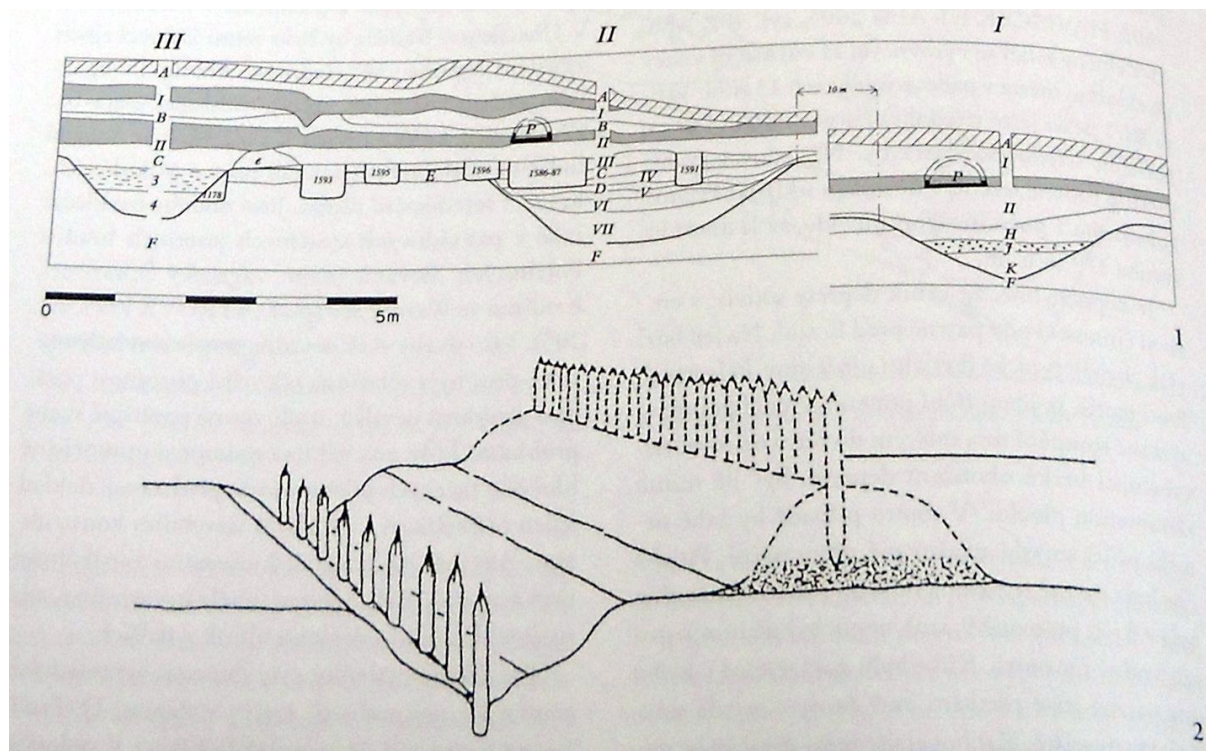

Staré Město. Skořepinová hradba trhové vsi snad z počátku 13 . století

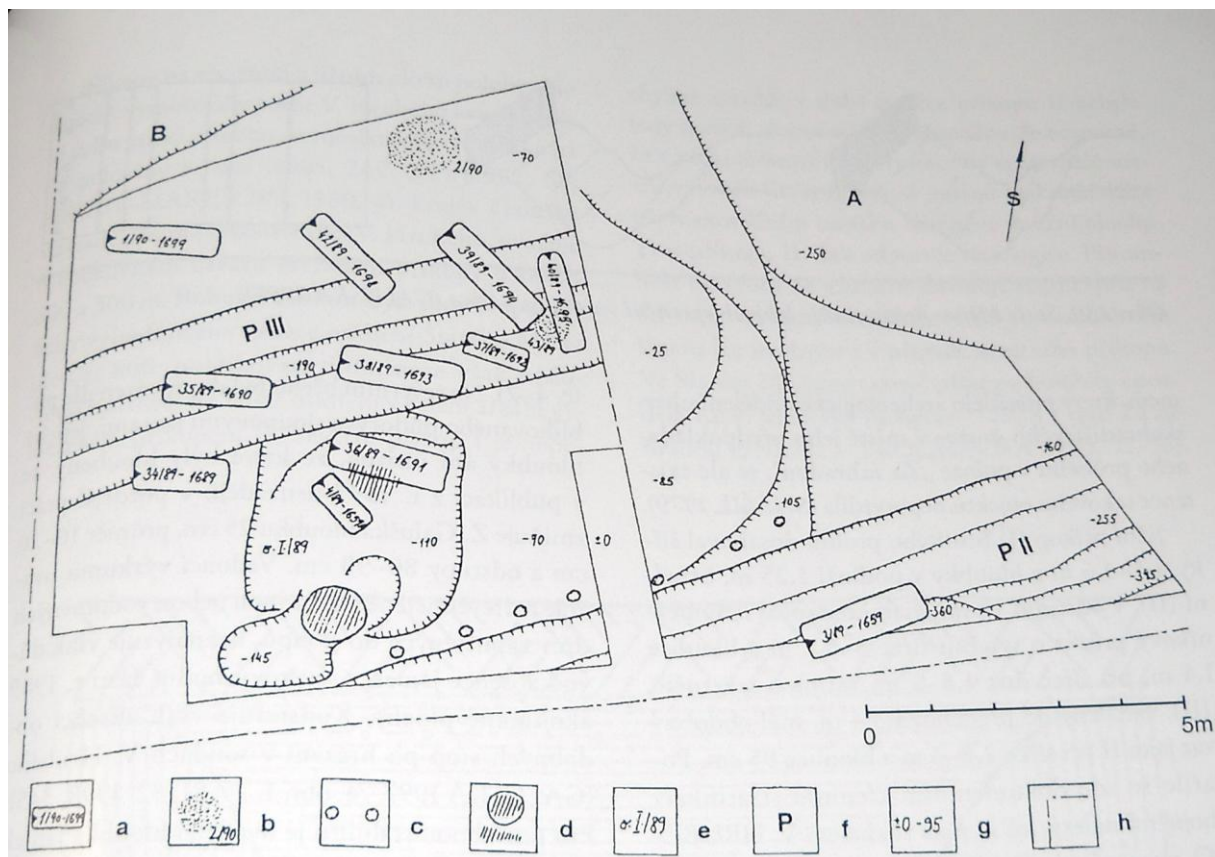

Staré Město. Vnější opevnění, první úsek, tzv. Christinův val. 1 – ornice, 2,9 – hlinité splachy a navážky, 3 – recentní popelovitá navážka, 4 – sterilní hlína, 5- písčitojílovité podloží, 6 – šedočerné stopy po kulech, 7 - hlinitopísčítý násyp, 8 – šterkovitě zřízené vrstvy, 9 – hlinitopísčíté splachy a navážky

Příloha č. 4

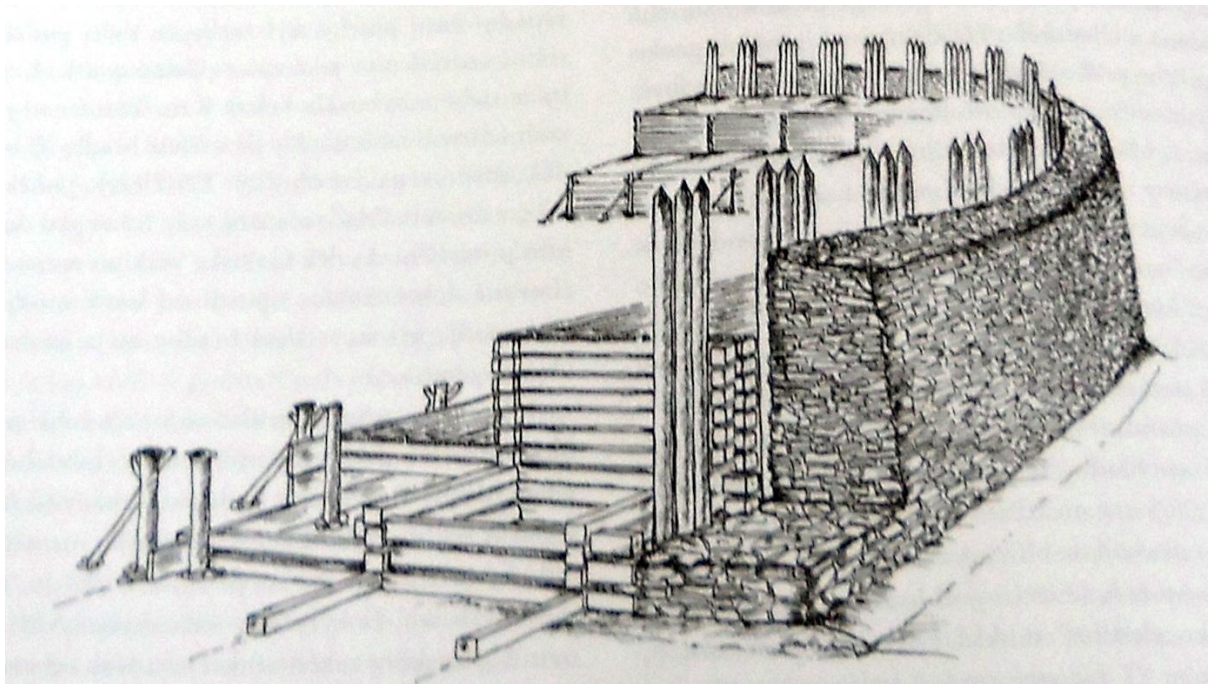

Staré Město. 1 : řezy příkopy I – III. tzv. vnitřního opevnění, 2. pokus o rekonstrukci zákopu se zásekami vnější fortifikace, A – navážka, ornice, B – D- sterilní plachy, E – žlutá hlína, písčitohlinitý násep, F – podloží, I – H – hnědošedá hlína, K- písek, II – V – kulturní vrstvy, 3 – písčitá hlína, J, 4- bahnitě usazeniny s nálezy 1178, 1595-1597 – ústředohradištní hroby,

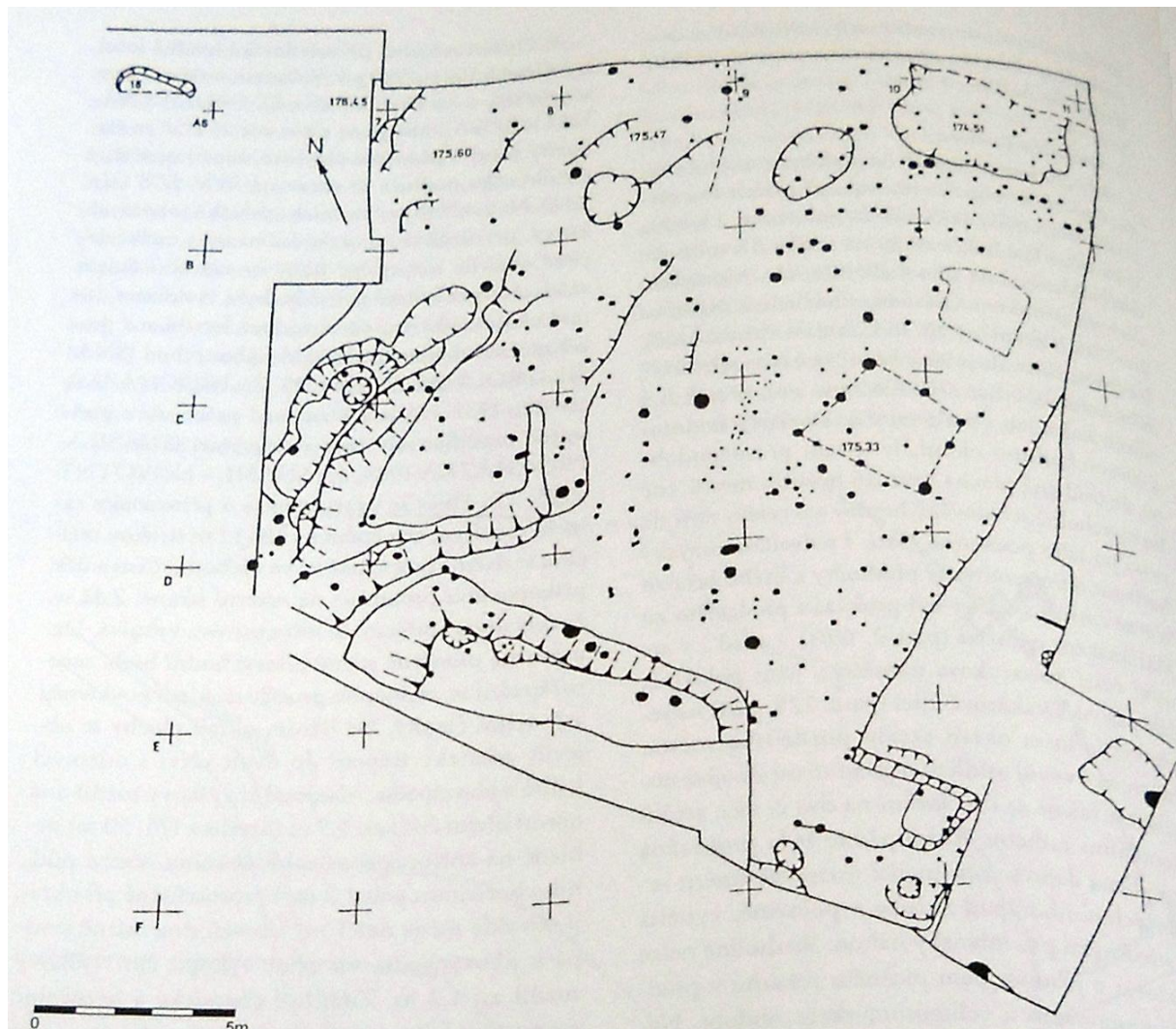

Staré Město. Průběh příkopů P II P III jižního ramene tzv. vnitřního opevnění v sondě 2/89

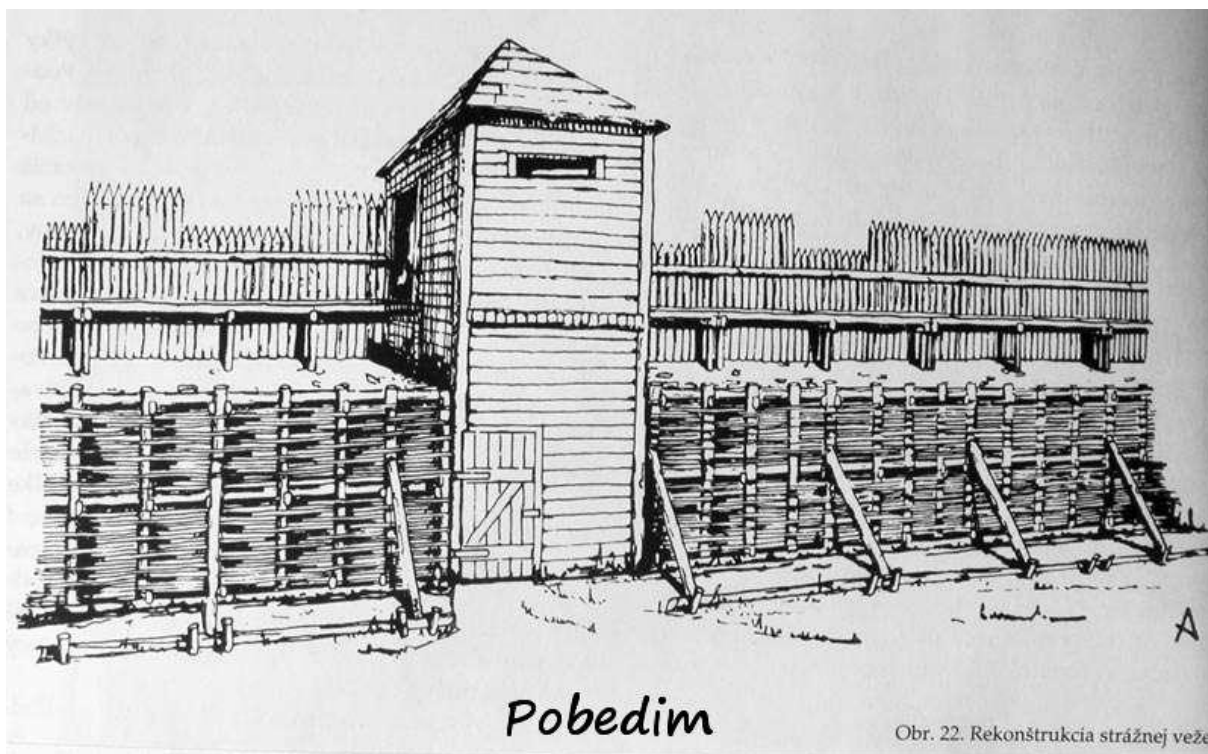
Příloha č. 6

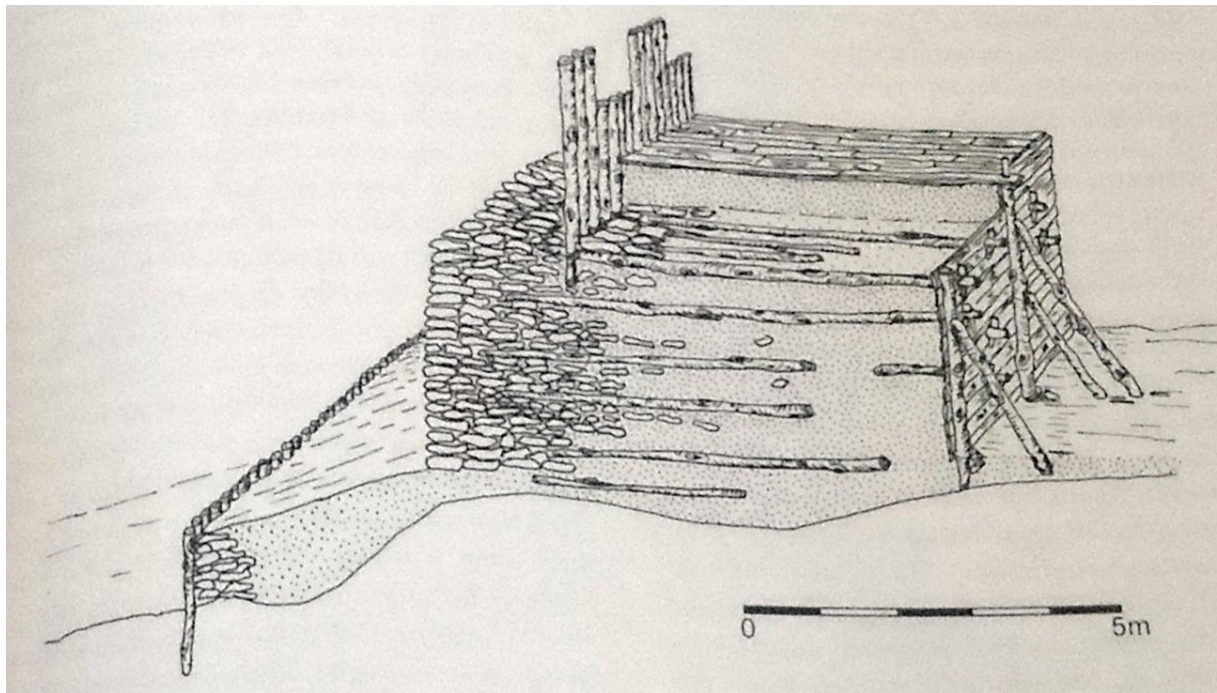
Uherské Hradiště – Rybárny. Půdorys, řez a rekonstrukce opevnění s kamennou čelní zdí a předpokládanou komorovou výztuží

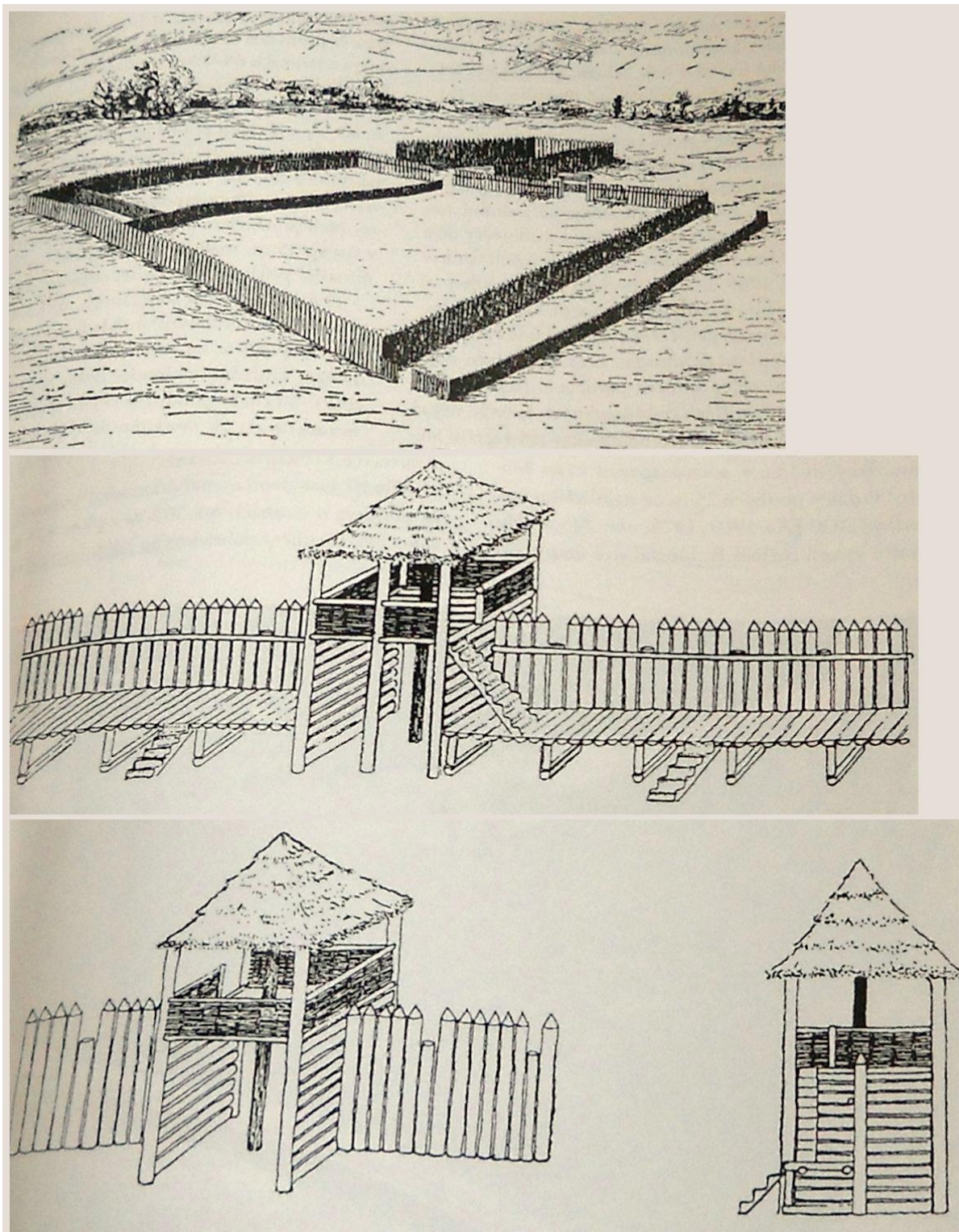
Uherské Hradiště- ostrov sv. Jiří. Otakarova ulice

Příloha č. 9

Mikulčice – pokus o rekonstrukci opevnění akropole podle situace v tomto řezu

Břeclav – Pohansko, velmožský dvorec. 1 : mladší fáze ohrazení, rekonstrukce